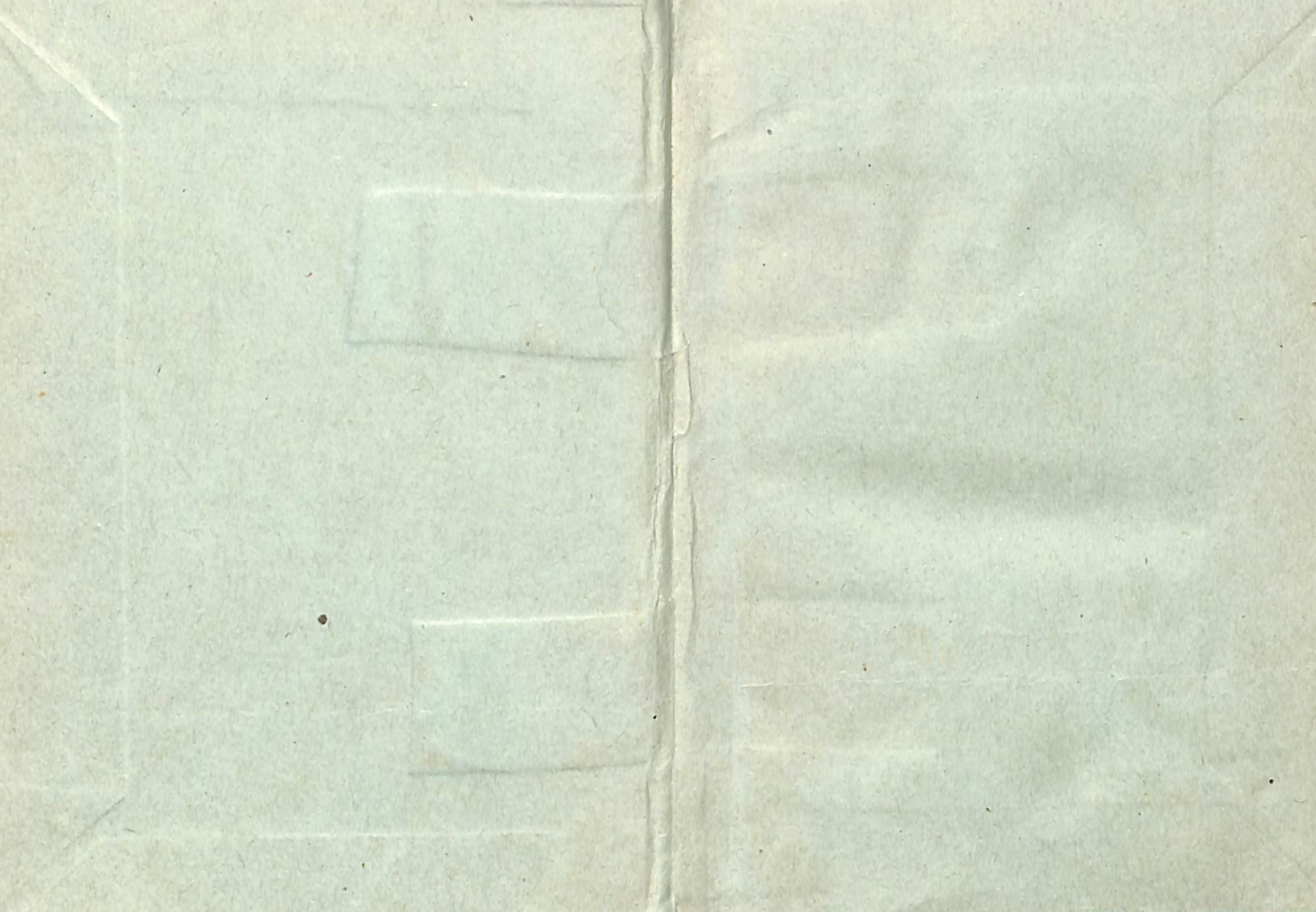

23546

894.511

A-75

ԳԱՆՆԵՒ ՄԷՐ

080

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

○○○

Գրեց

Բաթոնայի Լատի

Քարգմանեցին

ՍԻՆՏԻՆ ԻԺՏԱՀԱՐ

ԵՎ

Հ. Մ. ՊՈՏՈՒՐԵԱՆ

ՀԱՅՈՐ

3

394.511

Բ-75

Գին 42 լեյ

Ձրուժոտատ

«ՖՐՈՒՄՈՍԱ»

1930

Փոթեմքին անմիջանկյալ իր ձեռքը երիտա-
սարդ զինուորականին երկնցուց։

— Շատ գեղեցիկ, ըսաւ ցարուհին և ուրա-
խութեամբ դիտեց նրկու գեղեցիկ զինուորական-
ները ու աւելցուց, վաղը պաշտօնապէս Շուպո-
վը Փոթեմքին իշխանին օգնականը պիտի ան-
ւանեմ, յուսամ թէ երկուքդ ալ գոհ պիտի մնաք։

— Ուրախութեամբ, ըսաւ Փոթեմքին ան-
կեղծօրէն։

— Ես ալ շնորհակալ եմ, իրաւի երախտա-
պաբտ եմ այս Դոր շնորհին համար։

Յետոյ երիտասարդը Փոթեմքինին դարձաւ
եւ շարունակեց.

— Նորին բարձրութիւն, վաղունքնէ սկսած
ձեր տրամադրութեան ներքեւ եմ.

Ծարուհին Շուպովին երկարեց ձեռքը, զոր
համբուրեց և հեռացաւ։

Ունկնդրութենէն ետք ճաշասրահը բաց-
ւեցաւ և բոլոր հրաւիրեալները իրենց համար
նշանակուած տեղը գրաւեցին։

Փոթեմքին ցարուհիին թեւն ինկած սեղան
առաջնորդեց և երբ կ'ուզէր հեռանալ՝ կատարի-
նէ ըսաւ.

— Ոչ, սիրելի բարեկամս դուն պէտք է ի՛ն-
քով նստիս։

Ծարուհին սաէպ գաւաթը շրթներուն տա-
ֆահ եւ Սէր

նելով կ'ըսէր, — Կենացդ կը խմեմ:

Բայց փոթեմքինի միտքը հեռուները կը սաւառնէր:

Աչքերը վերէն վար պտտցուց գտնելու համար այն ոսկեգոյն մազերով կինը, բայց չտեսաւ զայն: «Արդեօք պիտի չդա՞յ» հարցուց ինքնիրեն:

Օռովը սեղանին գլուխը նստած էր, որ ատելութիւն ժայթքող պէքերով կը նայէր փոթեմքինին:

Ընթրիքը լմնալէ ետք երեքարուհին իր առջև դրուած կարկանդակը երկու քի բաժնեց՝ նկատեց՝ որ մէջը թուղթի կտոր մը կայ:

— Փոթեմքին, ըսաւ, տես անուշեղէնին մէջ թուղթի կտոր մը կայ:

— Աստուծոյ սիրոյն մի ուտե՛ք, կրնայ ըլլալ որ թունաւոր թուղթ մ'ըլլայ:

— Մի վախեր սիրելիս, թերեւ մէկը իր խնդրագիրը այս ձեւով գրկած է ինծի: Բայց տեսնե՞ք թէ ինչ գրուած է. և սկսան կարդալ:

«Նորին վեհափառութիւն, Օռնսպուրկը Տասքոֆի անկարողութեան պատճառով ինկաւ: Դուք անշուշտ համոզուեցա՞ք որ այն անձը արժանի չէր ցարական այն շնորհներուն՝ որ շտապուած է իրեն:

Բայց այլեւ իր մասին չեմ որոշիր խօսիլ, այլ անոր մասին որ Տասքով իշխանին կիներն էր նախապէս ու յետոյ անոր կողմէն, Օրկայ իշխանութիւնի:

Նորին վեհափառութիւն, այս դժբախտ արարածը ձեր մօտն է, և կը սպասէ որ գթաք իրեն, ներէ՛ք որ գայ ձեր ոտքերուն տակ իյնայ: Դժբախտ կնոջ մը բարեկամը»

Յարուհին երկար ատեն լուռ մնաց:

Փոթեմքին տեսաւ որ ցարուհին վրայ այս նամակը ազդած էր:

— Ի՞նչ կ'ըսես սիրելիս, ըսաւ փոթեմքինին: Այնպէս չէ՞, այս նամակը ճշմարտութիւն կը պարունակէ: Այն ատեն յանկարծակի դատաստան կտրեցի:

— Նորին վեհափառութիւն, ըսաւ բարեսիրտ փոթեմքինը, ես ալ կը ձայնակցիմ այս անձանօթ նամակագրին:

— Բայց ի՞նչպէս իրեն վարձատրեմ Տասքոֆ իշխանին հողերը և ստացուածքները, քանի որ բաժնեցի զանոնք և որոնցմէ քեզի ալ տուի:

— Այն ատեն ինծի նուիրած երկու կտոր հողերը վերադարձուցէ՛ք իրեն:

— Ո՛հ, որքան բարի ես, ըսաւ և խնդրադիրը գրպանը դրաւ ըսելով:

— Վաղը կայսերական հրովարտակով ներում պիտի շնորհուի Տասքով Օրկայ իշխանութիւն:

Յարուհին ոտքի ելաւ, նշան էր թէ ընթրիքը վերջացած է, քիչ ետք նուագը կրկին ըսկաւ ու պարերը շարունակուեցան:

— Ատենն է որ քաշուիմ, ըսաւ ցարուհին

Փոթեմքինի, ուրեմն սիրելիս այս գիշեր կը տեսնուինք: Հիմա ժամը քանին է:

—Ժամը մէկուկէսն է:

—Ուրեմն լաւ: դեռ գուն կրնաս ժամ մը մնալ, ցտեսութիւն:

Ուրախ ու զուարթ մեկնեցաւ Կատարինէ, ընդհակառակն տխրութիւն մը համակեց Փոթեմքինը:

ԳԼՈՒԽ 36

ՄԻԻՍ ԿԻՆԸ

Փոթեմքինն ալ պարասրահ գնաց: Բայց մտադիր չէր պարելու, որովհետեւ ա՛յն՝ որուն հետ պիտի թւչտէր՝ այդ կինը եկած չէր: Ամէն կողմ փնտռեց բայց չգտաւ:

Երբ սենեակներէն միոյն մէջ մտաւ կոշտութեամբ խնդալու ձայն մը լսեց:

Օսլով Գրիգորն էր այդ, որուն քովն էր եղբայրը, և դեռ շատ մը մարդիկ կային որոնք սեղանի մը շուրջ նստած Օսլով եղբայրներուն հետ կը խօսակցէին:

Փոթեմքին սենեակին սեմին վրայ կեցած առանց նշմարուելու՝ լսեց Օսլովի սա խօսերը որով իր արեւոյդ ըլլալը կը մատնէր:

—Ի գուր կը խօսիք... Փեթերսպուրկի մէջ կին չկայ՝ որ չճանչնայ Օսլով Գրիգորը:

—Եւ սակայն իմ ըսածս է, ըսաւ նիհար մէկը. եթէ տեսած չես գեղեցիկ թրքուհի Ելլին, ուրեմն Փեթերսպուրկի ամենագեղեցիկ կինը չես ճանչնար:

Փոթեմքին տխրեցաւ այս խօսակցութիւնը լսելով:

Օսլով մեծ գաւաթով զինի խմեց և այսպէս պատասխանեց՝

—Եթէ իրաւի այդքան գեղեցիկ է, այն տեսն մէկ չաբաթ ետք իմս կ'ըլլայ— Հա, հա, հա. կ'ըսէք թէ ճերմակ մազերով ամուսին մը ունի: Այն ապահով կ'ատէ զինքը և կարեւորութիւն չի տար անոր: Չկայ կին մը որ սեկոմսին կամքին տեղի չտայ:

Փոթեմքին ձեռքը սուրին տարաւ. բայց միտքը ինկաւ որ ցարական պալատին մէջ մեծամարտը խստորէն արգիլուած է:

Լաւ համարեց հեռանալ ու նորէն պարասրահ գնաց, ուր տարօրինակ բան մը պատահած է:

Անդրադարձաւ Փոթեմքին որ տիկիններուն մեծ մասը մարդոց մօտ կ'երթան և կը խոնարհին առջեւին:

Յիշեց որ Ելլի պարոնուհին ըսած էր իրեն թէ այս օր ֆրանսական պար մը պիտի պարեն, որուն մէջ կիները պիտի ընտրեն իրենց ընկերները... և ինքն ալ իր անուանը զրեց գեղեցիկ կնոջ յայտագրին մէջ:

Փոթեմքին պատասխանեց թէ չի կրնար պարել որովհետեւ ուրիշին հետ պարել խոստացած է:

—Ո՛հ, որո՞ւ խոստացած պիտի ըլլայ արդեօք, ըսաւ իշխանուհիներէն մին ծաղրական ժպիտով մը:

Ու Փոթեմքին երբ տխուր՝ գլուխը կախ կեցած էր՝ սա խօսքիրը լսեց.

—Կու գամ յիշեցնելու Փոթեմքին իշխանին տուած գրաւոր խոստումը:

—Պարոնուհի՛, բացաքանչեց Փոթեմքին անկարագրելի ուրախութեամբ մը: Գո՛ւք էք պարոնուհի:

Երիտասարդ կինը որ ամէնէն գեղեցիկն էր պարասրահին մէջ կարմրելով պատասխանեց.

—Եթէ չաճապարէինք պարը պիտի վերջանար և ես ձեզի հետ պարելու բախտէն պիտի զրկուէի:

Փոթեմքին ժպիտով բռնեց և սրահին չորս կողմը պարեց: Ամէնքը անդրադարձան որ իշխանին երեսէն երջանկութիւն կը ճառագայթէր, մինչդեռ հանդիսականները զարմացումով իրենք իրենց կը հարցնէին, — ինչպէ՞ս կարելի է որ Փոթեմքին իշխանը, օրուան հերոսը, ցարուհիէն դուրս մէկուէն հետ չպարեց եւ միայն այս կարմիր մազերով կնոջ հետ կը պարէ:

Փոթեմքին փսփսաց պարոնոսչիին ականջին.

—Շնորհակալ եմ սրտանց որ եկաք: Ո՛հ եթէ գիտնայիք թէ ո՛րքան տխուր էի ձեր բացակայութեանը ատեն:

—Ներեցէ՛ք իշխան, պատասխանեց էլլի պարոնուհին, երեւկայեցէք, ներկայացումէն ետք երբ տուն դարձանք՝ ամուսինս անակնկալօրէն ձիւանդացաւ և ես կարծեցի թէ այլիւս պիտի հրաժարիմ պարէն: Բայց յետոյ երբ մի քիչ լաւացաւ՝ խնդրեց որ գէթ ժամուայ մը համար գամ:

—Ուրեմն այսպէս շո՛ւտ կ'ուզէք վերադառնալ: Ո՛հ պարոնուհի, ապ շատ կարճ երջանկութիւն է ինծի համար:

—Պարտականութիւնս է որ վեադառնամ ամուսինիս մօտ: Ըսաւ երիտասարդ կինը: Պէտք է որ խնամեմ զինքը: Մտածեցէք որ ամուսինս ծէր է և ո՛ր է անզգուշութիւն մը ու անհոգութիւն պատճառ կ'ըլլայ անոր մահուան:

—Հազուադէպ բան է որ երիտասարդ կին մը այսպէս հոգ տանի իր ծեր ամուսինին վրայ:

Եւ ցարուհիին սիրականը խորհեցաւ թէ արդեօք առաջ երթա՞յ իր խօսակցութեան մէջ: Արդեօք եթէ ամուսինը մեռնի պիտի ուզէ՞ ուրիշին հետ ամուսնանալ:

Փոթեմքին ուզեց շարունակել իր մտերիմ խօսակցութիւնը:

—Պարոնուհի, ըսաւ, տարօրինակ պիտի

գտնէ՞ք օտարի մը համարձակութիւնը՝ որ կը փորձէ ձեր անցեալի վարադոյրը բանալ... բայց խորհեցէ՞ք որ... տղաքներն ալ ամէն ջանք կը թափեն իրենց ձեռք ինկած գոցուած տուփը բանալու, ներեցէ՞ք որ ես ալ իմ քանի մը հարցումներուս պատասխանը պիտի խնդրեմ:

—Անկեղծօրէն պիտի պատասխանեմ ձեզի, բայց ո՛չ հոս այս պարասրահին և բազմութեան մէջ, որոնք հետաքրքրութեամբ կը նային մեր վրայ: Առանձնապէս մօտի մէկ սենեակին մէջ Փոթեմքին իշխան:

Այս խօսքերը իշխանին մեծ ուրախութիւն պատճառեցին: Անմիջապէս պարոնուհին մօտի մէկ սենեակը առաջնորդեց, ուր աթոռ մը հըրպմսւց անոր, յետոյ հարցուց թէ ուրիշ բան մը կը փափագի՞ արդեօք:

—Ո՛հ որքան ազնիւ էք որ կը մտածէք իմ մասին, խնդրեմ պանան մը տուէ՞ք ինծի և գաւաթ մը պաղ ջուր որուն մէջ քանի մը կաթիլ գինի լեցնեմ:

Իբրեւ թէ ի վաղուց մէկզմէկ ճանչնային՝ այնպէս իրարու մօտ նստան, ու էլլի հարցուց Փոթեմքինին:

—Դուք բան չէ՞ք առներ: Դուք որ ինծի ծառայեցի՞ք՝ խնդրեմ ըսէ՞ք, ի՞նչ կը հրամայէ՞ք, հիմա ալ ես կ'ուզեմ ձեզի ծառայել:

Փոթեմքին անմիջապէս չպատասխանեց:

Նայեցաւ անոր վառվռուն երեսներուն ու պիտի ուզէր ըսել.

—Համարոյր մը եթէ ըլլար երեսիդ չպիտի մերժէի:

Բայց չհամարձակեցաւ: Չուզեց զինքը վերաւորել:

—Շնորհակալ եմ պարոնուհի, ըսաւ, բանի մը չեմ փափագիր բացի քու հաճելի խօսակցութենէդ:

Գեղեցիկ կիներ կարմրեցաւ ու ժպտելով պատասխանեց.

—Ո՛հ, ինծի պէս սովորական կնոջ մը խօսքը ինչպէ՞ս կը հետաքրքրէ ձեզի պէս բարձրատիճան մարդ մը: Կ'ըսէն թէ, փոթեմքին Ալեքսանդրը ցարուհիին շատ սիրահարուած մարդ մըն է: Ինչպէս կրնամ ես ցարուհիին հետ մրցիլ: Ուրեմն, եթէ չէք ուզեր բան մը ուտել կամ խմել ըսաւ Թրքուհին գաւաթը բարձրացնելով: չսչն առնէ ես այս գաւաթը պիտի խմեմ, նշանաւոր Փոթեմքին Ալեքսանդրի կենացը:

Ինքանը տարաւ գաւաթը և կէսը խմելէ հտք Փոթեմքինին շրթներուն աւրաւ:

Փոթեմքին չփոթեցաւ այս յանկարծական մտերմութենէն և խմեց ըսելով.

—Ձեր երջանկութեանը կը խմեմ, ու յետոյ ըսաւ, պարոնուհի խոստացաք իմ մէկ հարցումին պատասխանելու:

—Պատրաստ եմ անկեղծօրէն պատասխանելու :

—Պարոնուհի, դուք այնքան գեղեցիկ եւ այնքան երիտասարդ էք եւ ձեր ամուսինը ձեր ու տգեղ, հետաքրքիր եմ գիտնալ թէ ի՞նչպէս կրցաք զինքը սիրել եւ անոր կիներն ըլլալ :

Պարոնուհին քանի մը բոպէ լուռ կենալէ հտք ըսաւ .

—Ըստ ինքեան այս մէկ հարցումիդ պէտք չէ պատասխանելի :

—Բայց խօսք տուիք :

—Մի միայն այս պատճառին համար պիտի պատասխանեմ :

—Ամուսինդ բռնութեամբ քեզ կնութեան առաւ :

—Ոչ, ոչ, կը սիրեմ Մէհմէտ Ալին բոլոր սրտովս, բոլոր հոգւովս որովհետեւ իր մէջ գտայ ամէնէն վեհանձն բարեկամս :

—Հայրակա՞ն բարեկամութիւն :

Պարոնուհին գլուխը շարժեց .

—Մարդիկ միւտ այնպէս կը կարծէին թէ երիտասարդ կին մը չի կրնար ձեր մը սիրել :

—Այնպէս է պարոնուհի :

—Ըսէ՛, Փոթեմքին իշխան, կին մը երիտասարդ ամուսինին մէջ ի՞նչը կը սիրէ, երիտասարդութիւնը թէ գեղեցկութիւնը : Ասոնք մէկ գիշերուայ մէջ կը փճանան : Հաւատացէ՛ք որ ձեր

ամուսին մը աւելի խելացի, աւելի փորձառու, աւելի անկեղծ եւ աւելի խաղաղ է քան երիտասարդը :

—Բայց պարոնուհի, երիտասարդ ամուսինի մը սէրը բոլորովին ուրիշ է քան չորցած ձերի մը սէրը : Եւ ձերը բնաւ իր կինը պիտի չուղէ այնպիսի ընկերութեանց մէջ հանել, ուր երիտասարդներ կան : Ուրեմն կը սիրէ՞ք ձեր ամուսինը

—Փոթեմքին իշխան, կը կրկնեմ որ, չափ երջանիկ եմ ամուսինս սիրելուս համար :

—Ձեմ հաւատար :

—Պիտի գիտնաք որ Մէհմէտ Ալին միլիոնատէր է :

—Ուրեմն այս . . .

—Բայց այս հարստութիւնը ոչ թէ իմ հանգստութեանս ու արդուզարդիս՝ այլ կը սիրեմ թշուառներուն համար գործածել :

—Սակայն ձեր մարդու մը սէրը բնաւ տարբերութիւն չունի հօր մը սէրէն :

—Ըսէ՛ք իշխան, դուք ինքզինքնիդ երջանիկ չէ՞ք զգար երբ հօրենական տունը կ'երեւակայէք : Ձեզ անկեղծօրէն ո՞վ անչափանգործէն կրնայ սիրել բացի ձեր հօրմէն :

—Ճիշտ է, ոչ ոք կրնայ փոխարինել ծնողական սէրը :

—Եւ մենք այդ սէրը չուտ կը կորսնցնենք

396

որովհետեւ ընդհանրապէս ծնողները առաջ կը մեռնին :

— Բայց հօր մը սէրը չէ կարող մարել ազնկան մը սիրտը այրող սէրը, ըսաւ Փոթեմքին ժպտելով :

— Այդ սէրը զիս կը գոհացնէ, պատասխանեց պարոնուհին : Մէհմէտը ոչ թէ միայն այնպէս կը սիրէ ինչպէս ամուսին մը իր կինը, այլ՝ նաեւ իբրեւ հայր մը իր զաւակը : Կարծեմ Փոթեմքին իշխան ձեր հարցումին պատասխանը կրցայ տալ, դեռ ուրիշ հա. ցում մը ունի՞ք :

Փոթեմքին գլուխը կուրծքին վրայ կախեց : Կարծեց թէ էլլի պարոնուհին սապէս պիտի պատասխանէր իրեն :

— Անոր համար այս ծերին հետ ամուսնացայ՝ որովհետեւ աշխարհի վրայ միայնակ մնացած էի : Զեմ սիւրբը զինքը իբր ամուսին, այլ իբր հայր :

Քանի մը վայրկեան լուռ մնաց : Յետոյ կընոջ վրայ խոյացաւ ըսելով :

— Զեմ հաւատար, չեմ հաւատար, դուք Մէհմէտ Ալին չես սիրեր իբրեւ ամուսին :

— Բայց խնդրեմ...

— Ո՛հ ես ամուսինիդ մասին գէշ չեմ խօսիր, լուրջ և ծանրախոհ մարդ է, բայց ձեր է, և չի կրնար գոհացում տալ երիտասարդ կնոջ մը սըրտի փափաքներուն :

— Զեր միտքը չեմ հասկնար :

— Պարոնուհի, իրաւունք չունիմ ձեր կեանքի գաղտնիքներուն մէջ մխրճուելու : պէտք է ձեր տուած պատասխաններով գոհանամ, բայց :

— Ինչո՞ւ բայց... կ'ըսէք :

— Բայց հաւատացած եմ որ զօրաւոր պատճառ մ'ունեցած էք այդ անձը իբր ամուսին ընտրելու... և այս պատճառը անշուշտ ձեզի յիշեցնել կու տայ շատ տխուր ժամեր :

— Ոչ իշխան, ձեր կասկածները տեղին չեն :

— Եւ հիմա պարոնուհի հաճեցէք ձեր թեւ ինծի տալ որպէս զի պարասրահ վերադառնանք : Էլլի չպատասխանեց :

Տօգունած տխուր նայուածք մ'ուղղեց Փոթեմքինի :

Իշխանը հասկցաւ որ իր խօսքերը գեղեցիկ կնոջ սրտին դպած էին :

— Ո՛հ, ներեցէք պարոնուհի, ըսաւ Փոթեմքին, նպատակ չունէի ձեր սիրտը վշտացնելու :

Գեղեցիկ կինը սկսաւ լալ :

— Ինչ է, ըսաւ Փոթեմքին զարհուրած, ո՛հ Աստուած իմ, ինչո՞ւ այս խօսքերը ըսի. պարոնուհի, ոտքերնիդ ինկած կը խնդրեմ, ներեցէք ինծի :

Էլլի ոտքի ելաւ և արգիլեց Փոթեմքինի իր առջև ծուռկի գալու ըսաւ :

— Ճիշտ է, քիչ առաջ ամէն բան չըսի ձե-

զի, բայց հիմա կ'ըսեմ... այո՛ պատճառ մ'ու-
նեցած եմ Մէհմէտ Ալին ինծի ամուսին ընտրե-
լու: Եթէ ինք չըլլար՝ ես անձառապան եղած էի
հիմա:

—Աստուած իմ, ի՞նչ չէք ըսեր, պարոնուհի:
Գեղեցիկ թրքուհին շարունակեց:

—Երբ երկտասարդ էի, սիրտս ամենայն
անկեղծութեամբ երկտասարդ մը սիրեց...

—Եւ ի՞նչ պատահեցաւ այդ երկտասարդին
հետ:

—Այդ երկտասարդը խաբեց... լքեց...
միայնակ մնացի:

Այս րոպէին Փոթեմքին չկրցաւ պարոնու-
հին աչքերուն մէջ նայիլ:

—Պարոնուհի՛, ըսաւ, հիմա անշուշտ կ'ա-
տէք այդ երկտասարդը՝ որ անհաւատարիմ գըտ-
նուեցաւ ձեզի:

—Ձեմ ատեր, պատասխանեց էլլի, ընդհա-
կառակն եթէ առջեւ դայ կ'ըսեմ իրեն.

—Նայէ, անարժան մարդ, սիրտս քեզ այն-
քան ջերմօրէն սիրեց որ աշխարհի վրայ ուրիշ
ոչ մէկ սիրտ քեզ այնքան պիտի սիրէ:

Փոթեմքին խռոված մտիկ կ'ընէր այս խօս-
քերը:

էլլի շարունակեց.

—Յետոյ կը հեռանամ իրմէ որ խղճի խայ-
թէն տանջուի: այդպիսի խղճի խայթ մը ան-

շուշտ հիմա իր սիրտը կը կտրտէ:

Եւ թրքուհին երբ այս վերջին խօսքերը ը-
սաւ՝ կամաց մը դռնէն դուրս ելաւ եւ անյայ-
տացաւ:

Եւ Փոթեմքին այդ իրիկուան հերսսը: ցա-
րուհիին և Ռուսաստանի սիրելին՝ անշարժ, տըժ-
գոյն, չփոթած կեցաւ իր տեղը:

Յետոյ հառաչանքով մը նայուածքը այն
աթոռին ուղղեց՝ ուր պարոնուհին նստած էր:

—Էլիզապէթ... էլիզապէթ, խեղճ, սիրելի
էլիզապէթ:

Ու արցունքը հեղեղի պէս վազեց երկու
աչքերէն:

—Էլիզապէթ... դո՛ւն էիր... ո՛հ, չէ, կար-
ծեցի թէ քու ձայնդ կը հնչէր սրտիս մէջ. բայց
ո՛չ, այս կարմրահեր թրքուհին կարելի չէ որ
դուն ըլլայիր. և եթէ նոյն իսկ դուն էիր... ո՛հ
այն ատեն հազար անգամ դժգոհութիւն կ'ըլլայի, ո-
րովհետեւ կորսնցողի վերջին յոյսս ալ... քեզ
բազուկներուս մէջ գտնելու. ո՛հ, ի՞նչ սարսափե-
լի բան, իմ էլիզապէթը կը գտնեմ արդէն իբրեւ
կինը Մէհմէտ Ալի փաշային:

„Բայց ո՛չ կարելի չէ որ ինքը էլիզապէթը
ըլլայ, անոր կը նմանի, բայց ինքը չէ:

„Բայց երբ կը խօսէր հետս, երբ իր սրտին
ցաւերուն մասին կը խօսէր, կը կարծէի որ էլի-
զապէթին ձայնը կը հնչէ ականջիս, կը կարծէի
որ էլիզապէթն է որ այն խայտառակ հրկտասար-

դին մասին կը խօսի որուն պարոնուհին պիտի կարենայ ներել:

«Ո՛հ, ե՛ս էի այդ խայտառակ երիտասարդը ես էի որ այդքան ստորին և խոստմնադրուժ եղայ՝ յաղթուեցայ ցարուհիէն եւ անոր բազուկներուն մէջ ինկայ... ո՛հ էլիզապէթ, եթէ երկինքն ես ներէ՛ ինձի:

Յետոյ՝ աչքերը սրբեց մետաքսեայ թաշկիւնակով, ինքզինքը հայելիին մէջ դիտեց և ուզեց դուրս ելլել:

Բայց այն վայկեանին երբ ծեռքը դռան դրաւ՝ յանկարծակի կեցաւ, կարծես հարուած մը ընդունած ըլլար մէկէ մը:

Հնդկական սենեակին դրացի միւս փոքրիկ սենեակէն սարսափեցուցիչ աղաղակ մը լսուեցաւ: Յետոյ կին մը սա խօսքերը ըսաւ.

—Թո՛ղ տուէք, Օսլով կոմս... թող տուէք... ո՛հ խայտառակ... կ'ուզես համբուրել... օգնութիւն, օգնութիւն... ո՛հ Աստուած իմ, աս ի՛նչ ամօթ, աս ի՛նչ ամօթ:

—Էլի,— էլիզապէթ, բացադանչեց փոթեմքին:

Ոտքի հարուածով մը դուռը երեսին վրայ բացաւ, ու սրահին մէջ կեցած՝ վագրի մը պէս բացադանչեց.

—Ո՛ւր էք պարոնուհի... ո՛ւր էք... կուգամ դասը տալու այդ խայտառակին՝ որ պատիւ կը փորձէ բռնաբերել:

ԳԼՈՒԽ 37

ԱԶԳԻ ՄԸ ՀԱՄԱՐ

Պէտք չեղաւ ֆոթեմքինի երկար բարակ բռնաբարուած կիներ փնտռելու, որովհետեւ դեռ աւելի բարձր ձայնով սկսած էր «օգնութիւն» աղաղակել:

Այն սենեակին մօտեցաւ՝ ուսկից ձայնը կը լսուէր, փորձեց դուռը բանալ բայց չկրցաւ, որովհետեւ ներսէն գոցուած էր:

Գեղեցիկ թրքուհիին աղաղակը կը լսուէր ներսէն:

—Թող տուէք... գացէք ասկից...

Օսլովի ձայնը պատասխանեց...

—Ո՛հ, գեղեցիկ արեւելցի կին, չե՞ս գիտեր թէ որո՛ւ հետ է գործդ: Ապահովաբար չես ճանչնար ֆեթերսպուրկը: Պէտք է իր գիտնալ որ եթէ Օսլով կին մը գրկէ՝ մեծ պատիւ ըրած կ'ըլլայ կնոջ: Համբո՛ւրէ զիս գեղեցիկ կին, կ'երդնում յանուն Աստուծոյ, որ ի՛նչ որ ուզես պիտի տամ:

—Խայտառակ քեզի, լսուեցաւ կնոջ ձայնը, անշնորհք, անխիղճ մարդ:

—Բայց այնպիսի մարդ մ'եմ որ գեղեցիկի ճաշակն ունիմ, ըսաւ հարած սե կոմսը, այլապէս քեզի չէի փնտռեր:

Այլեւ, ձայն չստեղծուեց:

Գահ եւ Սե

Սենեկին դուռը ամենաուժեղ հարուածն հրու տակ բացուեցաւ :

Կիսաբաց դռնէն մէկը ներս վազեց :

Փոթեմքին բոպէի մը մէջ Օրլովին վրայ յարձակեցաւ, բռնեց անոր վզէն եւ հեռացուց պարոնուհիէն :

— Գարշելի՛ մարդ, մռնջեց Փոթեմքին իր մահացու թշնամիին :

— Ստորի՛ն, կնո՛ջ գող : Ա՛յս է քու քաջագործութիւնը : Գոհացում պէտք է տաս այս կիսնը բռնաբարել ուղելուդ համար :

Յետոյ թրքուհիին դարձաւ .

— Հանգիստ եղէք, պարոնուհի, այս գարշելին ասկէ ետք պիտի չհամարձակի մատին ծայրով իսկ քեզի մօտենալու :

Գեղեցիկ կիւնը ձեռքով մետաքսեայ մազերը բռնած՝ աթոռի մը վրայ ինկաւ, առգոյն էր մեռելի մը պէս :

Օռլով Դրիգոր ի սկզբան ամօթէն կ'ուզէր գետինն անցնել, բայց յետոյ իրրեւ թէ օձի խայթոց մ'ընդունած ըլլար՝ սուրը հանեց եւ խնթի մը պէս պոռաց :

— Ուրեմն դիմացս անցիր, արդէն չատոնց կ'ուզէի հետդ սուրով խօսիլ : Բեզի նման թըշուառական, զիս իրրեւ կնոջ գող կ'ամբաստանես . . . դռն չէի՛ր որ կատարինէի սիրտը ինձմէ յափշտակեցիր :

— Պատրաստ եմ, Օռլով կոմս, բացառանչեց դարձած աչքերով եւ կարմրած դէմքով : Յանցանքը իմ չէ թէ ցարուհիին բնակարանին մէջ մենամարտութիւն տեղի կ'ունենայ . . . այնպիսի մենամարտութիւն որ մեր երկուքէն մէկուն մահով պէտք է վերջանայ :

Երբ Փոթեմքին այս խօսքերը կ'լսէր՝ միեւնոյն ատեն ինքզինքը կը պաշտպանէր Օռլով կոմսի հարուածներուն դէմ :

— Բաժնուեցէք Աստուծոյ սիրոյն, բացառանչեց գեղեցիկ թրքուհին եւ ուզեց երկու կատաղի մարդոց մէջ մտնել :

— Փոթեմքին իշխան, չեմ ուզեր որ իմ պատճառաւ կեանքերնիդ վտանգի մէջ գնէք . . . կ'աղաչեմ վերջացուցէք այս կռիւը :

— Մէկդի՛ գնացէք, էլլի պարոնուհի, մէկդի գացէք, ըսաւ Փոթեմքին : Ես կը խնդրեմ ձեզմէ, հեռացէք մեր սուրի հարուածներէն : Յաժարաւ, կ'ուզես սուրդ սրտի՞ս խրել, ա՛ռ, առ քեզի :

Փոթեմքին երեք անգամ Օռլովի վրայ յարձակեցաւ, բայց սեւ կոմսը ճարտարութեամբ ինքզինքը պաշտպանեց :

Սուրերը իրարու զարնուեցան, պարոնուհիին աղաղակը լսուեցաւ պարասրահէն :

Ամէն ոք դէպի հոն վազեց :

Կէս վայրկեան ետքը բոլոր հետաքրքիրնե-

ըլ դրան առջև լեցուած էին:

Շատերը ըսին.

—Այս եղածը պէտք է իմացնել դարուհիին:

—Ցարուհիին անունով կ'արգելեմ ձեզի մենամարտիլ:

—Պէտք է երկուքնէս մէկը մեռնի, գոչեց Օսլով: Արդէն վաղուց ի վեր կ'ատեմ ձեզ այնպէս կ'ատեմ իրեն մահացու թշնամիս:

Այս ըսելով նորէն Փոթեմքինի վրայ յարձակեցաւ:

Ձգաց Փոթեմքին որ ուժէ կ'իյնայ:

Օսլով շատ վարպետ էր մենամարտութեան մէջ, ուրիշ կերպով ինքը աւելի ուժեղ մարդ էր քան Փոթեմքինը:

—Ողորմած Աստուած, բացազանչեց գեղեցիկ կինը, որ Փոթեմքինի քովը կեցած էր, արդէն ուժը կը կորսնցնէ: —Խնդրեմ Փոթեմքին իշխան, եթէ զիս կը սիրես՝ կռիւը թող:

—Ձեմ կրնար թողուլ, պատիւս վիրաւորուած է:

—Բայց կեանքը պատիւէն աւելի արժէքաւոր չէ՞ դոչեց արեւելցի կինը գրեթէ լալով, եթէ ըսեմ թէ վերստին պիտի գտնես քու ամէնէն սիրելիդ ամէնէն թանկարժէք գանձդ, այն ատեն այլ չեմ ձգեր կռիւը:

—Ո՛հ, ի՛նչ կը նշանակէ աս: Ի՛նչ կ'ըսէք պարոնուհի:

Կինը գրեթէ անգիտակից բացազանչեց.

—Թէ՛ ես էլլի պարոնուհիմ չեմ, Մէհմէտ Ալի փաշային կինը չեմ, այլ Վօրոնդով էլիզապէթն եմ քու էլիզապէթը, որ քեզ միշտ սիրեց և յաւիտեան պիտի սիրէ:

Փոթեմքին քիչ մէկ կողմ նայեցաւ: Բայց այս նայուածքը բաւական հզաւ որ թշնամիին սուրը իրեն հասնի:

Փոթեմքին զարհուրելի աղաղակով գետին ինկաւ:

Օսլովի սուրին ծայրը երիտասարդ իշխանին աչքը մտաւ ու արիւնը սկսաւ գետին հոսիլ:

—Ձարկի, գոչեց Օսլով: Յաղթեցի իրեն, տեսէք արիւնը ի՛նչպէս կը վազէ... ինկաւ... և կոյր պիտի մնայ... այդ աչքով երբեք չպիտի տեսնէ:

Կոմսը սկսաւ խնդալ:

—Աս իմ թշնամին է, Փոթեմքին Ալեքսանտրը, Օսլովի թշնամին, որուն երեսը յաւիտեան ըրած նշանս պիտի կրէ: Ուղեւով այսպէս ըրի: Մահը երջանկութիւն պիտի ըլլար իրեն, թող ապրի և ամբողջ կեանքին մէջ իմ սուսած նշանը իր վրայ մնայ:

Սև կոմսը սարսափելի քրքիջով մը սենեակը լեցուց: Յետոյ ամբողջին մէջէն համբայ բացաւ դնաց:

Ելիզապէթ ֆոթեմքինին վրայ ծռեցաւ։
Գլուխը գոգին մէջ առաւ, փափուկ բազուկներով
գրկեց և մետաքսէ թաշկինակով սրբեց ե-
րեսին արիւնը։

—Ո՛հ ի՞մ սիրելիս, ըսաւ, դու միակ անձն
ես զոր կը սիրեմ։ Գարշելին յաջողեցաւ քեզ
դժբախտ ընել, Բայց ոչ, Աստուած չի ձգեր որ
այս աչքը կոյր մնայ։

Փոթեմքին այլևս վէրքին ցաւը, մոռցաւ
իր սիրելի աղջկան ձայնը ականջին մէջ
հնչեց։ Անոր փափուկ բազուկները բալասանի
պէս մեղմացուցին ցաւը։

Այդ վայրկեանին դուռը բացուեցաւ, և
բոլոր բերաններէն լսուեցաւ։

—Նորին վեհափառութիւնը կու գայ։

Իրաւի Կատարինէ սեմին վրայ երեցաւ։

Տժգոյն, այլայլած, ճերմկած շրթունքնե-
րով բռնէ մը կեցաւ անշարժ, յետոյ Փոթեմքի-
նին վրայ վազեց, և ծունկի եկաւ անոր մօտ։

—Ո՛հ, սիրելիս, ի՞նչ պատահեցաւ։ Արի՛ւն,
արի՛ւն։ Աստուած իմ, . . . աչքը հանած են, . . .
ո՛վ ըրաւ այս, ո՛վ ըրաւ։

Հինգ անգամ կրկնեց «ո՛վ ըրաւ» և ոչ ոք
համարձակեցաւ անունը տալ Օսլովի։

Այն վայրկեանին երբ Կատարինէ ֆոթեմ-
քինի մօտ եկաւ՝ Ելիզապէթ մէկզի քաշուեցաւ,
չուկեց մօտէն տեսնուիլ իր հին հակառակորդին։

Փոթեմքին չանդրադարձաւ որ ուրիշ բա-
ղուկներ կը գրկէին զինքը։ Աչքերը փակած հա-
զիւ շուռչ կ'առնէր։

Յարուհին արտասուեց։ Ու բաւական ուշ
հարցուց կրկին։

—Ո՛վ ըրաւ այս, պատասխանեցէ՛ք. . .
պատասխանի կը սպասեմ, . . . Կ'ուզեմ գիտնալ
թէ ո՛վ ըրաւ։

Փանին վարչապետը որ վկայ եղած էր՝
մօտեցաւ ցարուհիին եւ խոնարհելով ըսաւ։

—Նորին վեհափառութիւն, ցաւով կը յայտ-
նեմ թէ պալատի երկու բարձրաստիճան զինուո-
րականները Օսլով և Փոթեմքին մենամարտե-
ցան։ Մենամարտի սկսողը Օսլովն էր, ֆոթեմ-
քինը ինքզինքը պաշտպանել փորձեց, բայց
չկրցաւ անոր հարուածէն ճողոպրիլ և աչքը կտր-
ւընցնելով գետին ինկաւ։

—Ո՛ր է բժիշկը, հարցուց ցարուհին Ռեթիշ-
կի ետեւէն մէկը զրկեցի՞ք։

Անմիջապէս բժիշկին հետէն մէկը գնաց։
Նոյն միջոցին Կատարինէ աշխատեցաւ որ աչքէն
վազած արիւնը դադրեցնէ։ Փոթեմքինի շրթունք-
ները այդ ատեն չարժեցան և կամաց մը մրմնջե-
ցին։

—Ելիզապէթ, Ելիզապէթ, քեզ կրկին կը
զտնեմ։

Յարուհին չլսեց այս ցած ձայնով ըսուած

խօսքերը: Եւ երբ դրան կողմը նայեցաւ՝ տեսաւ որ բարձրահասակ մէկը կեցած էր:

Օւլով կոմսն էր:

Եթէ կէս մը գինով չըլլար, ապահով այս ստորին դործը ընելէ ետք պիտի չհամարձակէր Կատարինէի առջև կենալու:

Բայց բարեկամները չկրցան սև կոմսը ետ կեցնել որ չվերադառնայ իր զոհին վրայ ծիծաղելու:

Պալատականները և տիկիները մէկ կողմ քաշուեցան Օւլովէն, ինչպէս պիտի քաշուէին ժանտախտէ բռնուողէ մը:

Դիտցան թէ սև կոմսին եւ ցարուհիին միջև բռնուն խօսակցութիւն մը տեղի պիտի ունենայ ամէնքին կարծիքը այն էր որ ի՞նչ ալ ըսէր ցարուհին պիտի ստիպուի ներել Օւլովի:

—Ո՞վ ըրաւ այս, կրկնեց ցարուհին երբ Օւլովը տեսաւ:

—Եթէ նորին վեհափառութիւնը կ'ուզէ հարցնել թէ ո՞վ պատժեց այս մարդը՝ ըսաւ Օւլով աներեսաբար մօտենալով—այն ատեն պիտի պատասխանեմ: Աս՝ Օւլով Գրիգորը ըրաւ և իրաւունք ունէր ընելու:

—Երբէն ի վեր դատաւորի պաշտօն կը կատարէք, Դուք յանցաւոր էք որովհետեւ գիտէք թէ իմ ձմեռնային պալատին մէջ մենաթարտիւր արգիլուած է, և դուք Օւլով կոմս, գիտէք

այս օրէնքը եւ զայն ոտնակոխ ըրիք:

Ցարուհին վարչապետին դարձաւ:

—Փային կոմս, խնդրեմ Օւլով Գրիգոր կոմսին սուրը ա՛ռ:

Օւլով գէմքը խոժողած մէկ կողմ դարձուց, կարծէք զիմադրել կուզէր ցարուհիին հրամանին: Փանին, որ Օւլովի ռխերիմ թշնամին էր՝ պաղարիւն չեշտով հրամայեց:

—Պր. կոմս, խնդրեմ ուղերնիդ յանձնեցէք:

—Յանձնէ՛ սուրդ, փափսաց Օւլով Ալեքսանդրը իր եղբօր ականջին, դժբախտ մարդ, չե՞ս տեսներ որ ամէն բան կը կորսնցնես, չե՞ս հասկնար որ գէթ ի ցոյցս պէտք է յանձնես:

Օւլով սուրը պատեանէն հանեց եւ կատաղի շարժումով մը վարչապետին տուաւ:

—Եւ հիմա, Օւլով կոմս, շարունակեց Կատարինէ առանց Փոթեմքին իր բաղուկներէն հեռացնելու, հիմա կը հրամայեմ ձեզի որ պալատս երթաք և մինչև ցնոր տ'օրէնութիւն չհեռանաք անկից:

—Ուրեմն գերի՞նք:

—Այո, գերի էք. ըսաւ Կատարինէ հպարտօրէն: Հիմակուհիմա ձեր պալատին մէջ, տեսէք ձեզ ուրիշ տեղ չեմ բանտեր:

Օւլով շրթները խօծաւ: Ալեքսանդր եղբօրը թեւը ինկաւ եւ զայն սենեակէն դուրս հանեց:

Երբ երկու Օսլով եղբայրները դուռը հասան՝ յարգելի պալատական բժիշկին հանդիպեցան:

Պէն Ռոպէն Աբրահամ ժամանակ չունեցաւ խոյս տալու Օսլովէն: Սև կոմսը այնպէ՛ս մը բժիշկին նայեցաւ որ կարծես ան դեռին պիտի իյնար:

Բժիշկը այդ նայուածքին փոխարէն Օսլովին ետէն ըսաւ.

—Մօտերս էր որ գուշակեցի, Օսլով կոմս, թէ վրէժի ժամը պիտի հնչէ: Այդ ժամը ուշացաւ. բայց այսուհանդերձ եկաւ: Այսօր միայն գերի մըն էք... բայց կարելի է որ քիչ ատենէն կախաղան բարձրանաք:

Ռուպէն առանց պատասխանի սպասելու՝ արագաբար ցարուհիին մօտ գնաց:

—Սիրելի բժիշկ, նայեցէք այն վայրենին ինչ ըրած է, պէտք է փրկէք իմ ամէնէն անձնուէր Փոթեմքինը: Տեսէք այն աչքին մէջ, որով իր հայրենիքին և ցարուհիին վրայ հսկեց հաւատարմաբար, այդ աչքին մէջ խրած է սուրին ծայրը:

—Աստուած իմ. բացադանչեց ձեր բժիշկը այլայլած, թոյլ տուէք որ մօտէն քննեմ, արդեօք գիտութիւնը պիտի կարենա՞յ վերադարձնել աչքին տեսողութիւնը:

Կատարինէ հրամայեց հետաքրքիր հանդիպականներուն.

Ամէնքդ դուրս գացէք: Սպասեցէք բժիշկին քննութեան արդիւնքին: Եթէ արդիւնքը ուրախացուցիչ չըլլայ գիտեցէք որ բոլոր Ռուսաստանը ինծի հետ սուգի մէջ պիտի մտնէ:

Ելիզապէթ որ մինչև հիմա բաղմութեան մէջ ծածկուած էր՝ ստիպուեցաւ գաղտնօրէն լալով միասին դուրս ելլել:

Սենեակին դուռը գոցուելէն ետք՝ Ելիզապէթ դրան ետև կեցաւ:

Ներսը խոր լռութիւն մը տիրեց: Ապահով Ռուպէն բժիշկը հիւանդը կը քննէր: Սենեակին լռութիւնը մի միայն երբեմն Փոթեմքինի հաւաչանքով կը խանգարուէր:

Յանկարծ ցարուհին ըսաւ.

—Տօքթօ՛ր... տօքթօ՛ր, ինչու չի խօսիր: Ինչո՞ւ վրաս չի նայիր: Նայուածքը միւս կողմ կը դարձնէ... ինչո՞ւ կուլայ Պէն Ռուպէն: Տեսայ որ արցունքի կաթիլներ սահեցան, ինչո՞ւ չի խօսիր:

Հրեայ գիտնականին ձայնը դողդղաց.

—Պէտք է ըսեմ նորին վեհափառութիւն, որ Փոթեմքին Սլեքսանդրը հրաշքով ազատած է մահուան վտանգէն: Եթէ սուրին ծայրը մէկ սանթիմէթով աւելի խորը մխրճուէր՝ ըղբգին պիտի հասնէր՝ եւ այն ատեն ոչ ոք պիտի կարենար ազատել հայրենիքի ազատարարին կեանքը:

— Ուրեմն պիտի ապրի՝ — հարցուց Կատարինէ, ո՛հ, Աստուած իմ, ես ի՞նչ պիտի ընէի եթէ կեանքը վտանգի տակ ըլլար։ Բայց ըսէք Պր. Բժիշկ, աչքը ի՞նչ պիտի ըլլայ։

Պէն Ռուպէն Արրահամ տխրութեամբ պատասխանեց.

— Աչքը... Փոթեմքին իշխանին ձախ աչքը առ յաւէտ կորսուած է։

Քիշխանը ա՛լ պիտի չտեսնէ ձախ աչքով, միայն Աստուած, որ երկնքի աստղերը կը վառէ՝ միայն ինքը կրնայ աչքին լոյսը վերադարձնել։

ԳԼՈՒԽ 38

ԿԱՐՄԻՐ ԿԵՂԾԱՄԸ

Բժիշկին խօսքերը դուրսը մէկը գետին ձգեցին։

Բայց ո՛չ ցարուհին և ոչ Բժիշկը չլսեցին աղմուկը, որովհետեւ հիւանդով զբաղուած էին։

Էլիզապէթն էր գետին ինկնողը։ Երբ լսեց թէ Փոթեմքինի մէկ աչքը կոյր պիտի մնայ՝ ցաւէն զգայազուրկ եղաւ ու մարեցաւ։

Բայց ո՛չ թէ անոր համար՝ ցաւեցաւ որ իր սիրահարը հաշմանդամ պիտի մնայ, ընդհակառակն ա, դ իրեն համար նախընտրելի էր, որովհետեւ ինք աւելի բուռն սէրով պիտի սիրէր։ Բայց երբ խորհեցաւ որ Փոթեմքին ինքը բոլոր

կեանքին մէջ տխուր պիտի ըլլայ մէկ աչքով մնալուն համար, այդ ցաւն էր որ Էլիզապէթը գետին տապալեց։

Ինկած ասե՛նը ուրիշ դժբախտութիւն մ'ալ պատահեցաւ, Կարմիր մազերը որ կեղծ էին՝ գետին ինկան և մէջ տեղ ելաւ իր իսկական շէկ մազերը։

Դրան մօտ ոչ ոք կար, այդ պատճառաւ ոչ ոք իմացաւ գեղեցիկ թրքուհին գետին փռուելը։

Պէտք է ըսել որ Բժիշկին յայտարարութիւնը Մեծն Կատարինէն ալ այնքան տխրեցուց որքան Էլիզապէթը։

Ցարուհին քանի մը բռնեց անշարժ մնաց։ Ոչ մէկ շարժում չէր կրնար ընել։ Յետոյ սկսաւ լալ։ Տաք արցունքներ սահեցան ցարուհին աչքերէն՝ գեղեցիկ վիրաւորեալին դէմքին վրայ։ Փոթեմքինի Բժիշկին քննութիւնը լրացած էր։

— Խեղճ սիրականս, ըսաւ Կատարինէ, ասկէ ետք միայն մէկ աչքովդ պիտի տեսնես, միայն մէկ աչքովդ պիտի նայիս քու Կատարինէին։

Քիմ սէրս նախկին կրա՛ով ըոցավառուած է... քու հանդէպ ունեցած սէրս բնաւ չպիտի պակսի։ Գիշեր ցորեկ պիտի հսկեմ վրադ, պիտի պաշտպանեմ սոսկալի թշնամիէդ։

Ձղայնացած հառաչեց. փին մէջ սեղմեց ձեռքը ու ըսաւ.

— Օւրով Գրիգոր, ինծի հանդէպ ըրած ըս-

պառնալիքներուդ եւ չարութեանդ համար ներեցի ջեզի, բայց Փոթեմքինի ըրածիդ համար երբեք պիտի չներեմ: Ի՞նչ գերեզմանդ դուն քու ձեռքովդ փորեցիր:

Բժիշկը ըսաւ:

— Նորին վեհափառութիւն, թող տուր խնդրեմ, ձեր առողջութեան համար դադրեցուցէ՛ք լալը: Պէտք է վերաւորեալը պառկեցնենք որպէսզի աչքը մաքրեմ:

Յարուհին՝ բացազանչեց:

— Այո՛, Պ. բժիշկ, ձեռքէդ եկածը ըրէ: Ո՛ր եւ է տեղ մը չկա՞յ որ աչքին լոյս տայ:

— Ձկայ. գոհ պիտի ըլլանք եթէ միւս աչքը ազատենք:

Կատարինէ անմիջապէս դէպի դուռ վազեց ծառաները կանչելու եւ հիւանդը ննջասենեակ փոխադրելու համար:

Ի՞նչու բացաւ:

Բայց այդ վայրկեանին երբ դուրս ուզեց ելլել՝ ոտքը մարմնի մը զարնուեցաւ:

— Ո՛վ է այս, բացազանչեց ահաբեկած:

Յետոյ գետինը պառկող կնոջ վրայ ծռեցաւ:

— Մարած կին մը, այո, Մէհմէտ Ալիին գեղեցիկ կինը, որը թատրոնին մէջ տեսայ:

Յարուհին գետինը տեսնելով կարմիր մազերով խուրձը՝

— Բայց աս ի՞նչ է... Թրքուհիին հրաշալի մազերը կե՛ղծ են:

Կատարինէ մօտէն քննեց մարած կինը: Անմիջապէս դէմքը մթնցաւ եւ բացազանչեց:

— Ի՛նչն է, ո՛հ, ի՛նչն է. վորօնզով էլիդապէթը: Արդեօք իմ այս ոխերիմ հակառակորդը երբեք գերեզման պիտի չմտնէ, ի զո՛ւր թուհաւորեցի զինքը և իր դիակը ոտքերուս տակ տեսայ. ո՛հ, միշտ կ'ապրի: Ուրեմն կեղծուած եկած էր որ Փոթեմքինը նորէն ձեռքէս յափըշտակէ: Ո՛հ, հիմա ամէն բան կը հասկնամ: Օ՛ձ, նորէն ձեռքս ինկար, բայց այս անգամ պիտի չկարենամ ազատիլ: Ուրեմն Սուլթանին գանձապահ Մէհմէտ Ալին ալ հասարակ խաբեքայ մըն է: Այս գիշեր իր հաշիւն ալ պիտի տեսնեմ:

Կատարինէ սրահին մէջ ծառայի մը հանդիպեցաւ, հրամայեց անոր որ ուրիշ ծառաներ կանչէ: Ութը հաօր միասին եկան,

— Երկու հոգի թող այս մարած կինը իմ ննջասենեակը տանին, վրան հսկեն որ չփախչի և միւսներն ալ ներս դան Փոթեմքին իշխանը իր ննջասենեակը փոխադրեն:

Հրամանը գործադրել սկսան ծառաները:

Իշխանը անկողնին վրայ պառկեցուցին ու զգեստները հանեցին:

Այդ միջոցին ցարուհին Փաշչէք պարոնին հոռէն մէկը զրկեց: Ինչպէս գիտեն մեր ընթերցողները Փաշչէք Փեթերսպուրկի ոստիկանապետն էր:

Բարի Փաշէքը ակամայ եկաւ, որովհետեւ գիտէր որ Կատարինէ այսպիսի հրաւէրներ միայն այն ատեն կ'ընէր իրեն երբոր ցարուհին անարդար պատիժ մը կ'ուզէր տալ մէկուն:

Յարուհին առանց Փաշէքի յարգալից բաժնին ուշադրութիւն ընելու՝ բարկացած ըսաւ.

— Փաշէք պարոն, երբ գնահատելով ձեր գործունէութիւնը՝ ձեզ պարոնութեան աստիճանով պատուեցի՝ չէի կարծեր որ դուք անհոգ պիտի ըլլաք ձեր պաշտօնին մէջ:

— Նորին վեհափառութիւն, բացազանչեց Փաշէք:

— Լռեցէք:

— Բայց նորին վեհափառութիւն, ի՞նչ ըրի ես:

— Անմիջապէս պիտի ցուցնեմ որ կամ յանցաւոր էք և կամ ապուշ:

— Բայց նորին վեհափառութիւն:

— Տեսա՞ր այն կարմիր մազերով կինը որ այս իրիկուն պարասրահին ամէնէն գեղեցիկն էր:

— Տեսայ նորին վեհափառութիւն:

— Եւ ո՞վ է այդ կինը:

Կատարինէ այս հարցումով կ'ուզէր լսել թէ ի՞նչ պիտի պատասխանէ ոստիկանապետը:

— Բնականաբար տեսայ այդ կինը, նորին վեհափառութիւն, և անոր աննման գեղեցկութեան վրայ հիացայ:

— Ինչի պէս այնքան կարճատեւը ուրիշ կերպ չի կրնար պատասխանել:

— Բայց նորին վեհափառութիւն:

— Ուրեմն, եթէ այդքան անոր գեղեցկութեան վրայ հիացաք, ըսէք նայիմ, ով է այդ կինը:

Փաշէք հպարտ կեցուածքով մը պատասխանեց.

— Նորին վեհափառութիւն, այդ կարմիր մազերով կնոջ մասին հարկ եղած բոլորը գիտեմ:

— Բոլորը:

— Այո:

— Ո՞վ է ուրեմն:

— Թուրք կին մըն է:

— Եւ ո՞վ է ամուսինը:

— Մէհմէտ Ալի փաշա կոչուած մէկը, որ Սուլթանին գանձապահը եղած է:

— Եւ ամէնը ո՞րտեղ գիտէք:

— Փաշային վկայաթուղթերը տեսայ:

Կատարինէ սրտնեղած պատասխանեց.

— Ուրեմն դուք այդ թուղթերուն վրայ ձեր ողորմելիութիւնը կարդացեր էք:

— Բայց... ինչո՞ւ... նորին վեհափառութիւն, Մերը խաբարայ մէկը չ'երեւար:

— Կ'ուզեմ գիտնալ սակայն թէ ինչո՞ւ այդ ձերը Վորոնզով էլիզապէթը կեղծ մազերու տակ իբրեւ թրքուհի մը կը ներկայացնէ:

Գահ եւ Սէր

—Վո... րոն... զով... էլիզապէթ, կակա-
զեց Փաշէք ամբողջ մարմնովը դողդղալով: Յե-
տոյ բո որովին պաղարիւնութեամբ շարունակեց.

—Բայց նորին վեհափառութիւն անշուշտ
չէք աւատար որ այդ գեղեցիկ թրքուհին նոյն
իսկ ո՛ր և է յարաբերութիւն ունեցած ըլլայ Վո-
րոնզով էլիզապէթին հետ, որ ատեն մը ձեզի
դէմ ըմբոստացաւ:

—Չեմ հասկնար, այդ թէ քուհին ինքը Վո-
րոնզով էլիզապէթին է կ'ըսեմ:

—Բայց Վորոնզով էլիզապէթը չթունաւո
րեցիք ես ձեռ, ովս չթաղեցի:

—Ինչպէս թէ թաղեցիր, ան երկրորդ ան-
գամն է որ իմ դէմ կ'ելլէ: Կը հրամայեմ ձե
զի, անմիջապէս Մէհմէտ Ալի փաշային տունը
գացէք և ամէն միջոցներով հասկցէք թէ ո՞վ է
այդ մարդը: Նոյն իսկ այս գիշեր կ'ուզեմ գիտ
նալ թէ ո՞վ ծածկուած է այդ թուրք անուանին
տակ

—Անմիջապէս, բաւա Փաշէք:

—Եւ եթէ, Մէհմէտ Ալի փաշային անունին
տակ կեղծ մէկը գտնենք՝ այն ատեն երեք հոգի
Սրպերիա պիտի աքսորեմ:

—Ով է երրորդը նորին վեհափառութիւն:

—Դառնալէդ ետք կ'իմանաք:

—Փաշէք իրենարհուր իւն ընկով մեկնեցաւ:
Հազիւ թէ դուռը գոցեց ու հեռացաւ Փա-

շէք՝ կատարինէ քրքիջով մը ըսաւ.

—Երրորդ աքսորականը դուռն պիտի ըլլաս...

Այս վայրկեանին դուռը զարկին՝

Ծառայ մը ներկայացաւ:

Յայտարարեց թէ իշխանը արթնցած է և
կ'ուզէ զինքը տեսնել:

Կատարինէ բոլոր իր մտածումները մէկդի
թողուց: Մոռցաւ Վորոնզով էլիզապէթը, Մէհ-
մէտ Ալի փաշան, մոռցու ամէնքը

—Կու գամ սիրելիս մրմնջեց ցարուհին դէ-
պի իր սիրականին բնակարանը ուղղուելով:

—Կու գամ անուշիկս, և մինչև լոյս ան-
կողինիդ քով կը մնամ:

Եւ երբ կատարինէ ննջասենեակ հասաւ՝
ուր իշխանը գուռնատ և աչքը կապած պառկած
էր՝ Պէն Ռուպէն Ապրահամ ցարուհիին ընդա-
ռաջ եկաւ:

—Նորին վեհափառութիւն, իշխանը իր տե-
սողութիւնը կորսնցուցած է, բայց աչքը փրկե-
ցինք: Երբէք այս աչքով պիտի չտեսնէ, բայց,
կրնամ վստահացնել որ ոչ ոք պիտի անդրադառ-
նայ թէ իշխանը այդ աչքով չի տեսնիր:

Կատարինէ ուրախ դէմքով մը ձեռքերը
երկինք բարձրացնելով բացադանչեց.

Աստուած իմ, շնորհակալ եմ քեզի:

Շքեղօրէն յարդարուած աշխատութեան սենեակին մէջ գրասեղանին առջեւ նստած էր Մէհմէտ Ալի փաշա որ ուրիշ մէկը չէր բայց եթէ մեզի ծանօթ Գաց Արօնը, Ռուսաստանի ամէնէն հարուստներէն մէկը, Գացը հաստ գիրք մը կը կարդար և ա՛յնքան անո՛ր մէջ խորասուզուած էր որ չէր ալ դիտած թէ ժամը քանիին հասած է: Թէ և ժամը երկուրդ անցած էր արդէն:

Եւ երբ ատեն մը ժամացոյցին նայեցաւ և տեսաւ որ երկուրդ անցած է՝ ըսաւ ինքն իրեն.

— Որդէն ատենը ուշ է, և դեռ ինք վերադարձաւ դեռ միշտ պարահանդէսն է որ շատ դժուարութեամբ ձգեցի: Անկից միայն կը վախեմ որ չըլլայ թէ ինք ինքը մատուցէ Վա՛, եթէ մեր դիմակները վար իյնան:

Գաց Արօն անհանգիստ՝ ոտքի ելաւ և վեր վար պտտիլ սկսաւ.

— Բայց չեմ կարծեր որ պէտք է մտաւորանջուիմ էլլիին համար, ան ա՛յնքան ճարպիկ է, այնքան խելացի... այնպիսի կին՝ որուն մարդ կրնայ վստահիլ:

Ծեր հրեան մորուքը շոյելով շարունակեց իր մենախօսութիւնը.

— Այնպէս կը կարծէ թէ իմ կինն է: Ըսի

իրեն, ահա ասիկ դրամ, ըրէ՛ ինչ որ կ'ուզես: Օրուան մէջ, ի ցոյցս մարդկան շուայլ է, որովհետեւ թուրք կին մը այդպէս պէտք է ըլլայ. բայց, երեկոյ ինքզինքը կը հաւաքէ և կը դառնայ իսկական պարկեշտ աղջիկ մը:

Ո՛հ, որ մը չէ օր մը այս Փոթեմքինը պիտի լքէ ցարուհին և կնութեան պիտի առնէ այս աղջիկը, ամբողջ կեանքին մէջ պիտի չկարենայ փոխարինել բոլոր այն տառապանքները որ կրեց իրեն համար Վորոնզով Էլիզապէթը:

Ծեր հրեան նորէն գիրքը ձեռ առաւ:

Այդ ատեն դուրսէն զանգակը ա՛յնքան ուժով քաշեցին որ ծերը վճռեց.

Էլլի չի կրնար ըլլալ, ո՛վ է արդեօք:

Քեչ ետք պալատի ծառաներէն մէկը ներս մտաւ ու ըսաւ.

— Նորին վեհափառութիւն կատարինէ ցարուհին շրջեց շրջաւ որպէս զի իմացնեմ թէ ձեր տիկինը յանկարծակի մարեցաւ և ցարուհին կը խնդրէ որ ինծի հետ անմիջապէս պալատ հրամէք:

Երբ պալատ մը հասան՝ ծառան զինքը սենեակ մը առաջնորդեց. կեղծ փաշան հազիւ թէ ներս մտաւ՝ երկու արաբներ վրան յարձակեցան ու ձեռքերը կապեցին և մէկը ապտակ մը զարնելով երեսին ըսաւ.

— Մէհմէտ Ալի փաշա, փառքիդ վերջը հասած է, հիմա, ո՛վ ես:

—Մէհմէտ Ալի փաշան եմ:

—Դուս ո՛չ թուրք ես և ոչ ալ փաշա, այլ սա Վորոնզով էլիզապէթի պաշտպանն ես:

Փաշէք պարոնն էր Գաց Արոնի դիմացինը: Ոստիկանապետը անմիջապէս կառք մը հըրամայեց որպէս զի կեղծ փաշան ձմեռնային պալատը ցարուհին տանի:

Փաշէք ոստիկանապետը երբ Գաց Արօնը ցարուհին աշխատութեան սենեակը առաջնորդեց՝ կատարինէ հանդարտ շարժումով ոտքի ելաւ:

Փաշէք կատարինէին մօտենալով խոնարհութիւն մ'ըրաւ:

—Նորին վեհափառութեան հրամանը զործադրելով պատիւ ունիմ ձեր ունկնդրութեան յանձնելու կեղծ Մէհմէտ Ալի փաշան, որ մեր երկար ժամանակէ ի վեր փնտռած Պետրոս ցարի պանքիեռ Գաց Արօն է:

—Գաց Արօն, եթէ կ'ուզես կեանքդ փրկել՝ պատմէ տեսնենք ինչպէս ծանօթացար Վորոնզով էլիզապէթին:

—Սոստովանելիք բան մը չունիմ նորին վեհափառութիւն, հաստատ գիտեմ թէ մահուան պիտի դատապարտէք զիս, պատրաստ եմ պատիժ սիրով տանելու:

Կատարինէ աւելի կատղեցաւ:

—Լաւ որ այդ դու ինքդ կ'ըսես, զբաղւելու ժամանակ չունիմ:

Ապա դառնալով իր շուրջիններուն ըսաւ.

—Հոս առաջնորդեցէք Երիտասարդ կինը, անոր հետ կ'ուզեմ խօսիլ:

Քանի մը վայրկեան վերջը էլիզապէթը ներս բերին:

—Դուքս ամէնքդ ալ պոռաց կատարինէն, հոս միայն թող Փաշէք մնայ, Գաց Արօն դուք ալ հոն պատին տակ չեցիր:

Ծառաները և զինուորները դուքս ելան, Կատարինէն էլիզապէթին մօտեցաւ:

—Դո՛ւ ես Վորոնզով էլիզապէթը, ըսաւ դողացող չրթներով և այրուող աչքերով սկսաւ վերէն վար չափել երիտասարդ աղջիկը:

—Ռուսիոյ ցարուհին պէտքը չունի այդ տեսակ հարցում ուղղելու ինծի, որովհետեւ մեծ ցարուհին ասկէ առաջ ալ հանդիպած է ինծի հետ ո՛չ թէ մէկ այլ երկու անգամ, նախ երբ զիս թուրքաւորել կ'ուզէր, երկրորդ՝ մենամարտին:

—Երկու անգամ ալ ետ տուի կեանքդ, պոռաց Կատարինէ բարկացած:

—Ա դար չէք. նորին վեհափառութիւն, դուք չէիք որ ետ չնորհեցիք իմ կեանքը, այլ՝ Աստուած, այն բարի Աստուածն էր որ երկու անգամ քու մուրթ ծրագրիրդ անկատար թողուց:

Կատարինէ կիրքով մը գլուխը վեր բարձրացուց:

—Պիտի տեսնենք թէ այդ քու Աստուածդ

երրորդ անգամ ալ պիտի կարենա՞յ փրկել քու կեանքդ :

—Աստուծոյ կամքին ոչ ոք կրնայ հակառակիլ :

—Ի՞նչ պիտի կրնայ ընել քու Աստուծոյ, թշուառական, գոչեց ցարուհին ոտքը գետին զարնելով :

Գիտակից աղջկան ծով աչքերը սկսան փայլիլ կիրքէն :

—Հրամայեցէք որպէսզի անմիջապէս քործադրեն ինծի համար որոշած պատիժդ, բայց հաստատ գիտեմ թէ այս անգամ ալ Աստուծո չպիտի լքէ զիս, և մեր երկուքին մէջ երկարատենէ ի վեր գոյութիւն ունեցող կռիւէն ես պիտի ելլեմ յաղթական :

Կատարինէն առանց պատասխանելու գըրասեղանին մօտեցաւ եւ հոն պատրաստ հրաման մը ստորագրելով զանգակը հնչեցուց :

Փանին նախարարապետը մտաւ ներս :

—Նախարարապետ, ըսաւ Կատարինէ պաշտօնական շեշտով մը. ահա ձեզի կը յանձնեմ երեք աքսորականներու համար ստորագրուած հրամանագիրս, ասոնցմէ երկուքը ցմահ Սիպերիոյ ստորին հանքերուն մէջ շղթայակապ աշխատելու դատապարտած եմ, իսկ երրորդը իր պարտականութիւններուն մէջ թերացող կարեւոր պաշտօնեաներէս մին է և որ տասը տարուայ

համար Սիպերիա աքսորի դատապարտած եմ : Բայց կը հրամայեմ որ այս երրորդն ալ Վորոնզով էլիզապէթին և Գաց Արօնին հետ ձամբայ ելլէ դէպի Սիպերիա :

—Նորին բարձրութիւն, կրնա՞ք իմանալ երրորդին անունը, ըսաւ Փաշէք ոստիկանապետը :

—Այն յանցապարտը որը 10 տարուայ աքսորի արժանացած է Պարոն Փաշէք կը կոչուի, Փեթրսպուրկի ոստիկանապետը :

Փաշէք խուլ ճիչ մը արձակեց, աչքերուն մէջ անբացատրելի վախ մը երեցաւ :

—Նորին վեհափառութիւն... նորին վեհափառութիւն :

—Այո, գուցէ ես երրորդը, թշուառական պարոն Փաշէք, գոչեց Կատարինէ աւելի կատաղած :

Ոստիկանապետը լալով Կատարինէին ոտքերուն փաթթուեցաւ և գթութիւն կ'աղերսէր :

—Այլեւս թող կորսուին աչքիս առջևէն այս ապերախտները, Փանին նախարարապետ, դուք էք պատասխանատուն, եթէ այս երեք աքսորականներէն մին ալ փախչի, Սիպերիայի ձամբէն, նամանաւարդ եթէ Վորոնզով էլիզապէթը յաջողի փախչիլ, կեանքովնիդ կը վճարէք պարոն նախարարապետ, կը հասկնա՞ք :

Փանին իբր պատասխան խոնարհութիւն մը ընելով դէպի դուռ գնաց և ներս կանչեց դու-

սը սպասող պահակ զինուորները: Փանին հրահանջին վրայ պահակները նախ փախէքը և Գաւգը ձերբակալեցին, և երբ լիզապէթին մօտեցան, աղիկը ետ քաշուելով պաշտպանողական չէրք բռնեց:

—Մի չղթայէք զիս, առանց ատոր ալ պիտի հետեւիմ ձեզի ըսաւ անվախ ձայնով մը: Բայց ես դեռ ետ պիտի վերադառնամ. եթէ նոյն իսկ դժոխք ալ առաջնորդէք, կատարինէ, երբ ժամս հասնի դարձեալ քու առջեւդ պիտի կենամ, և պիտի շարունակեմ կէս ձգած մըձուսմ, պիտի կռուիմ քեզի հետ ինծմէ յափշտակած երիտասարդին համար, և մեծ է հաւատքս թէ օր մը դարձեալ պիտի տիրանամ իմ իրաւունքներուն և սիրած երիտասարդին:

Այս խօսքերէն վերջ լիզապէթը գլուխը բարձր բռնած հերոսուհիի մը պէս հետեցեալ զինեալ պահակներուն:

Գերիններուն հեռանալէն վերջ կատարինէն դարձեալ գրասեղանին առջև անցաւ, մէկ ձեռքով ձակատը սրեց իսկ միւս ձեռքը սրտին տալաւ:

—Օսլովը պէտք է անպատիժ չձգեմ, բայց ի՞նչ տեսակ պատիժ կրնամ տալ անոր, Օսլովի պատիժը այնքան դիւրին բան ալ չէ Ռուսիոյ սիւնն է այն և ահագին պալատականներ ունի իր կողքին, այս մտածումներով, արձեալ ոտքի

ելաւ և սկսաւ շրջիլ սենեակին մէջ: Կէս ժամ վերջը փանին դարձեալ ներս մտաւ:

—Ի՞նչ նորութիւն, սիրելի փանին, հարցուց կատարինէ դէպի նախարարապետը քայլ մը առնելով:

—Գերինները բանտարկել տուի և վաղը պիտի մեկնին դէպի Սիպերիա, բայց անոնց համար չեկայ որ իմ ցարուհիս հանգիստը վրդուեմ:

—Ուրեմն ուրիշ ըսելի՞ք մ'ունիք, սիրելի փանին:

—Այո, նորին վեհափառութիւն, աւելի կարեւոր լուր մը ունիմ հաղորդելիք: Բուկաչովը խնդրած է որ բարեհաճիք զինքը ունկնդրութեան ընդունիլ, շառկարեւոր լուրեր ունիմ ձեզի հաղորդելիք:

—Արդեօք այդ ապստամբը այդ պատրուակով ներսմ պիտի խնդրէ ինձմէ, թէ չէ իսկապէս կարեւոր բաներ մը ունի ինծի հաղորդելիք, ի՞նչ է ձեր կարծիքը փանին կոմս:

—Բուկաչովը բոլոր սրբոց վրայ երդում տուած է որ ըսելիքները շատ կարեւոր գաղտնիքներ են, ըստ իր յայտարարութեան, իսկական ապստամբը ինքը չէ, ուրիշ մը ստիպած է որ կեղծ ցար ձեւանալով քեզի դէմ պատերազմի:

—Ուրիշ մէկը:

—Այո, դեռ աւելին՝ անոր ըսածին համա-

ձայն՝ այդ մարդը դադաք ալ չէ, այլ նորին վեհափառութեան ծառայող ուսու մը:

Կատարինէն գունատեցաւ, քանի մը վայրկեան մտածելէ վերջ ըսաւ.

— Շատ լաւ, համաձայն եմ որ ունկնդրութեան ընդունիմ Բուկաչովը, հրամայեցէք անմիջապէս փանին կոմս, որպէսզի ամենաարագաւազ երկու ձիեր լծեն կառքիս, եւ անմիջապէս Պողոս Պետրոս բանտը տանին զիս:

Փանին դուրս ելաւ:

Կատարինէն դարձեալ առանձին մնալով կը մտածէր:

— Ո՛հ, որքան երջանիկ պիտի ըլլայի եթէ այդ մարդուն անունը Օսլով ըլլար, այն պտեն իմ և իմ սիրելիիս փոխվրէժը գործադրուած պիտի ըլլար թէ և փոթեմքինը իր մէկ աչքը կորսնցուց, բայց եթէ Բուկաչով իր անունը տայ, ինք բոլորովին պիտի վերնայ Ռուսիոյ պատմութեան մէջէն:

ՊՕՂՈՍ ՊԵՏՐՈՍ ԲԱՆՏԻՆ ՄԷՁ

Բանտի գետնայարկ նկուղներէն միուն մէջ բանտարկուած էր Բուկաչովը, ընկճուած մարդը բոլորովին փոխուած էր, այնպէս որ աւելի վայրի կենդանիի մը կը նմանէր: Բանտապահը կերակուր սերած էր Բուկաչովին եւ ճիշդ դուրս ելելու վրայ էր երբ երկու անձանոթներ նշմարեց նկուղին երկաթեայ ձողերով դուռին առջև: Երկու վանականներ էին անոնք մոխրագոյն երկայն կապանքներ հագած, որոնք Բուկաչովի նկուղը մտան բանտապահ սպայի մը առաջնորդութեամբ:

Բուկաչով անտարբեր մնաց իր վիճակին մէջ, կարծես չէր նշմարած օտարականներուն մուտքը իր նկուղին մէջ, զլիսիկոր նստած էր տախտակէ նստարանին վրայ՝ իր սովորական դիրքով: Յանկարծ ձեռքի մը ծանրութիւնը զգաց ոսկրոտ ուսերուն վրայ: Բուկաչով գլուխը վեր բարձրացուց, բարձրահասակ կրօնաւոր մը տեսաւ գլխուն վերեւ. ուրիշ մ'ալ աւելի հեռու կեցած:

— Բուկաչով ըսաւ վանականը, քեզի հետ տեսակցելու եկած եւք:

— Ինչպէս որ եկաք այնպէս ալ կրնաք ետ վերադառնալ, ես մահուան դատապարտուած բանտարկեալ մըն եմ, և կրօնաւորներու հետ գործ չունիմ:

— Բուկաչով, դու չես գիտեր թէ որո՞նք են քեզի հետ խօսիլ ուզողները, ուշադրութեամբ նայէ մեզի:

Հնուէն կեցող վանականն ալ մօտեցաւ Բուկաչովին, եւ երբ ասոնք իրենց դէմքերը ծածկող վեղարը մէկ կողմ նետեցին՝ Բուկաչով վարի շարժում մը ըրաւ բացագանչելով:

— Կատարինէն... Աստուած վկայ Կատարինէն է:

— Այո ես եմ. ըսաւ Կատարինէն եւ անվախ կերպով բոլորովին մօտեցաւ դատապարտեալին:

— Դո՛ւն կանչած էիր զիս Բուկաչով, Բուկաչով կը դողար ցրտահար տերեւի մը պէս:

— Բուկաչով, եկած եմ նախքան մահդ քեզի ունկնդրելու համար, քանի որ դուն այդպէս փափաքած էիր: Խօսէ՛, Գաղաք, բայց առանց ստելու:

— Մեծդ ցարուհի, չեմ ուզեր ձեզ խաբել, ճշմարտութիւնը կ'ուզեմ ըսել, որովհետեւ այդպէս կը բաղձայ հոգիս, որպէսզի մահէս առաջ դուք ալ գիտնաք իմ սոսկալի գաղտնիքս:

— Կրնաս խօսիլ:

— Փոխարէժ կ'ուզեմ առնել այդ մարդէն որը զիս դժբախտութեան գիրկը գլորեց, ցարուհիս, ես խաբուած զո՞հ մըն եմ: Աստուծոյ վրայ

կ'երդնում որ ես չէի խաբուան այլ...

— Անուանէ՛ այդ մարդը, որ պատճառ դարձաւ քու թշուառութեանդ, և հազարաւոր անմեղներու արիւնահեղութեան:

Բուկաչով լուռ մնաց:

Բուկաչով, խօսէ, և պիտի տեսնես թէ ցարուհին գիտէ վարձատրել ճշմարտախօսները:

Բուկաչով քայլ մը ետ առնելով քանի մը վայրկեան ես անձայն մնալէ վերջ յանկարծ ըսաւ.

— Օրով Գրիգորն է քու գաղտնի թշնամիդ:

Ուրախութեան ճիչ մը արձակեց Կատարինէն. այնքան յուզուած էր դատապարտեալին յայտարարութենէն: Կատարինէն իր յուզումը զսպելով Փանին նախարարապետին կողմը դարձաւ:

— Կոմս Փանին, դուք ալ իմացա՞ք այդ անունը:

— Իմացայ նորին վեհափառութիւն, և կը յուսամ թէ Բուկաչովի յայտարարութիւնը մեծ բախտաւորութիւն պիտի բերէ Ձերդ գահին եւ ամբողջ Ռուսիոյ վրայ:

— Ինչո՞ւ Փանին կոմս:

— Որովհետեւ քանի կը ճանչնամ ես այդ մարդը՝ միշտ ալ վտանգաւոր եղած է մեր կայսրութեան եւ հայրենիքին, ժամանակը հասած է

որ հեռացնէք զայն ձեր շրջանակէն:

— Համաձայն եմ ձեզի կոմս, բայց կրնա՞ք ըսել թէ ի՞նչ միջոցներով:

— Նախ հարկաւոր է Բուկաչովը ունկնդրենք:

— Լաւ ուրեմն կոմս, բայց վկաներ ալ պէտք են որպէսզի Բուկաչովին ըսածները զրի առնելով անոնց ալ ստորագրել տանք:

Փանինը դուրս ելաւ վկաներ բերելու, — մինչ կատարինէն նկուղին մէջ կ'երթեկէր ջղային դրութեան մէջ:

Երբ Փանինը բանտապահ քանի մը սպաներու ընկերակցութեամբ ներս մտաւ՝ կատարինէն անոնց դառնալով ըսաւ.

— Պարոններ, սոսկալի յայտնութիւններ պիտի լսենք այս դատապարտելին բերանէն, բայց երդուընցէք որ այս նկուղին մէջ լրսածնիդ երեք մէկու մը չպիտի յայտնէք:

Սպաները խոնարհութիւն մը ըրին ի նշան հաւատարմութեան:

Բանտապահ, Բուկաչովի չղթաները քակէ՛, եւ թոյլ տուր որ քանի մը վայրկեան ազատ զգայ ինքզինքը:

Նոյն վայրկեանին Գազաքի ձեռքերը եւ ոտքերը ազատեցան ծանր չղթաներէ, ունկնդրութիւնը սկսաւ Փանին կոմսի ղեկավարութեամբ:

Բուկաչովը ամէն ինչ խոտտովանեցաւ, արտակարգ հանդարտութեամ մը: Ունկնդրու-

թիւնը մօտ մէկ ժամ տեւեց, եւ երբ լրացաւ, Փանինը, պաշտօնական կերպով չարցուց.

— Բուկաչով կը պահանջեմ նաև որ վկաներու ներկայութեան յայտնէք թէ քիչ առաջ ուայ ըրած խոստովանութիւններդ բռնութեան տակ ըրիր թէ քու ազատ կամքովդ:

— Ոչ ոք ստիպած է ինձի գաղտնիքս յայտնելու, ես ինքնաբերաբար խոստովանեցայ, որովհետեւ կ'ատեմ Օւլով Գրիգորը եւ միակ բաղձանքս է որ ինք ալ գտնէ իր արժանի պատիժը:

— Այն ատեն, Բուկաչով, ստորագրէ յայտարարութիւնները:

Բուկաչովը գրիչը ձեռքը առաւ, բայց իր անունը չգրեց, որովհետեւ գրել չէր գիտեր, եւ րեք հատ խաչ գծեց ստորագրութեան տեղը՝ եւ այդ խաչերուն վրայ կոխեց թթամատը: Ներկայ սպաներն ալ ստորագրեցին, կատարինէն իր նշանաւ աթոռին մէջ չտկուելով յայտարարեց:

— Բուկաչովի մահուան վճիռը երեք ամիս եւ կը յետաձգեմ եւ պէտք չէ զայն տանջանքներով մեռցնել, այլ կանոնաւոր գնդակահարութեամբ, երբ մահավճիռի նոր պայմանաժամը կը լրանայ:

Բուկաչովը մէկ կողմ դարձուց իր դէմքը առանց շնորհակալութեան քառ մը իսկ արտասանելու:

Կատարինէ Փանինի ընկերակցութեամբ իր ձմեռուայ պալատը փոխադրուեցաւ:

Մայրաքաղաքին եղ փողոցներէն միտուն մէջ քանի մը շարաթէ ի վեր ամուսնացած զոյգ մը կը բնակէր։ Իրացիները երկար ժամանակ կը ցան հասկնալ ասոնց իսկութիւնը, եւ ի՞նչ գործով զբաղուելին։ Այրի կնոջ մը մօտ ե կու կահաւորուած սենեակներ վարձած էին, և քաւուած կեանք մը կ'ապրէին։ Կինը երիտասարդ եւ գեղեցիկ էր. ամուսինը շատ քիչ անգամ կ'երևար փողոցը, բայց ով որ կը տեսնէր զայն գեղեցիկ կնոջ արժանի ամուսինը կ'անուանէր։

Երբեմն սպիտակ եւ երկայն մօրուքով ծեր մարդ մը կ'այցելէր ասոնց։

Երեկոյ մը թէյի սեղանը պատրաստած էր գեղեցիկ կինը, ամուսնոյն հրամցնելով կարկանդակներ՝ եւ ինքը ախուր դէմքով մէկ կողմ քաշուեցաւ։

— Ինչ ունիս Օլկա, ըսաւ ամուսինը, ինչո՞ւ չես սպառեր թէյէն և կարկանդակներէն։

— Միրովիչ, պատասխանեց Օլկան քիչ մը մօտենալով, կը վախճամ թէ այս գիշեր դժբախտութիւն մը պատահի հօսս

Գիտենք արդէն թէ Միրովիչը և Օլկան այլևս այր և կին են, իսկ ասոնց այցելող ծերունին՝ Վօրօնզով Պետրոսն էր. իրիզապէթի մեծ հայրը,

երկար տատամսումներէ վերջ Վօրօնզով եւ Օլկան որոշեցին Փեթերսպուրկ հաստատուիլ, թէև գիտէին որ երկուքն ալ կը փնտռուէին ոստիկանութենէն։

Օլկա ամէն գնով կ'ուզէր իր հօրը հետ հաշտուիլ, բայց մայրաքաղաք հաստատուելուն պատճառը բոլորովին այս ալ չէր, կրնար հրաժարիլ այն գաղափարէն, թէ այլևս իր փոքրիկ Կատարինէն չպիտի տեսնէր։

— Միրովիչ, կ'ըսէր շատ անգամ Օլկան, երբեք պիտի չիրականանայ մեր երջանկութիւնը, քանի որ մեզի անյայտ կը մնայ մեր զաւկին առեանգողը։

Միրովիչ իր տխուր նայուածքը անոր ուղղելով կ'ըսէր։

— Միրելիս, ես այլևս յոյս չունիմ մեր անուշիկ փոքրիկը վերատեսնելու։

Այդ վայրկեանին դուռը զարկին դուրսէն։

Միրովիչը տեղէն վեր ելաւ դուռը բանալու համար դուրսէն ծեր հազի մը ձայնը առին։

— Վօրօնզովն է, ըսաւ Միրովիչ նախքան դուռը բանալը։

— Վօրօնզովը ներս մտնելով աճապարանքով վերարկուն աթոռի մը վրայ նետեց և Օլկային մօտեցաւ ձեռքերը անոր երկարելով։

— Գտայ... գտայ... Օլկա։

— Ո՞վ է գտածդ, Վօրօնզով։

—Ո՛վ... գոչեց Վօրօնգով հոգեյոյզ ձայնով մը:

Էլիզապէթս, իմ մէկ հատիկ թոռնիկս:

—Ի՞նչպէս կարելի է այդ, գոչեց Օլկան զարմացած:

—Էլիզապէթը կ'ապրի՝ դեռ ուրեմն:

—Այո, կ'ապրի, բայց... այս վայրկեանիս այնպիսի դրութեան մը մէջ ինկած է որ թերեւս մահուընէ աւելի սարսափելի է:

Ծեր Վօրօնգովը չափազանց յուզումէն հազիւ կ'արտասանէր կցկտուր բառեր:

—Օլկա, պէտք է որ օգնութեան հասնինք իմ աղջկանս եւ այդ օգնութիւնը գիտեմ որ պիտի չզլանաք. քանի որ քու հօրդ ալ բախտը իմ աղջկանս բախտին կապուած է:

—Հօրս բախտին հետ... գոչեց Օլկան բորովին յանկարծակիի եկած... անկարելի է այդ, հայրս... ո՛ր ճանչցած պիտի ըլլայ Էլիզապէթը:

—Զաւակս, ըսաւ ծեր Վօրօնգովը քիչ մը հանդարտելով, բախտի ճամբաները անիմանալի եւ աննշմարելի են: Երբ մենք կը բացակայէինք մայրաքաղաքէն՝ հայրդ կերպով մը ծանօթացած է իմ աղջկանս հետ, և որքան ալ որ տղեղ պիտի հնչէ ձեր ախանջներուն, իմ ծաղկող աղջիկս քու ծեր հօրդ հետ ամուսնութիւն կնքած է:

—Ինչպէ՞ս կարելի է այդ Վօրօնգով, անկեղծ ըլլալու համար ըսեմ որ քու թողդ փեթ-

եապուրկի միակ գեղեցկուհին է և այն ալ իմ ծերացած այրի հօրս հետ ամուսնանա՞լ:

—Այդ իսկ պատճառաւ երբ իմացայ իմ ալ զարմանքս մեծ եղաւ, բայց իրողութեան դեռ մօտէն ծանօթ չենք եւ հեռաւարտ չենք կրնար դատապարտել ոչ մէկը և ոչ ալ միւսը:

—Ես ձեզի կ'ապահովցնեմ որ Էլիզապէթը իմ հօրս օրինաւոր կինը չէ, ալ գործին մէջ խաղ մը կտամ որոշ ծրագիր մը կայ, կը կարծեմ ես:

—Ինչէ՞ն կը հետեցնես այդ:

—Այս պատճառաբանութեամբ թէ հայրս բաւ կը սիրէր երջանկայիշատակ մօրս եւ անոր յիշատակները չեն կրնար մարել հօրս սրտին շրճորի մը տեղ տալու համար:

—Ուրեմն ի՞նչ կրնայ ըլլալ ասոնց ծրագիրը, որ արտաքինապէս իբր այր և կին կ'ապրին:

—Հայրս որ բարեսիրտ է, անշուշտ խղճաւով Էլիզապէթի թափառական եւ հալածուած կեանքին իր պաշտպանութեան տակ առած ըլլալու է:

—Կարելի է... կարելի է... ըսաւ Վօրօնգովը:

—Ո՛հ, երանի թէ այդպէս ըլլար, ըսաւ Միրովինը հառաչանքով մը, որքան պիտի ուրախանայինք, Օլկա, եթէ քու հնթադրութիւնդ

իրականութեան փոխուի :

— Այս այսպէս է, իմ հոգիս այդպէս կը վկայէ :

— Բայց ի՞նչ օգուտ որ էլիզապէթը դարձեալ վտանգի մէջ է. եթէ մենք ժամանակին հարկաւոր քայլեր չառնենք այն ատեն ծեր Գաց Արոնն ալ պիտի կորսուի անոր հետ :

— Ոստէ՛ վօրօնդով առանց բան մը ծածկելու, և ապա պիտի մտածենք օգնութեան մասին :

— Հոս երեք անձնուէրներ ենք մենք, ոչ վտանգէն եւ ոչ ալ մահէն կը վախնանք, ամէն կարելին ի գործ պիտի դնենք. դժբախտները ազատելու համար, ըսաւ վօրօնդով ոգեւորեալ եւ խոր հառաչանքով մը գլուխը երկրցուց :

— Կը կարծէ՞ք սիրելի բարեկամներս թէ Սիւ պերիոյ բանտերէն կարելի է մէկը ազատել :

Օրկան գունաթափուեցաւ :

— Բայց դեռ ճամբան ըլլալու են, որովհետեւ երէկ հայրս հեռուէն տեսայ :

— Այս գիշեր ճամբայ պիտի հանուին երրորդ դատապարտելի մը հետ :

Այս բոլորը դուն ուրկէ՞ իմացար սիրելի բարեկամս, հարցուց Միրովիչ :

— Ստոյգ աղբիւրէ իմացայ և նոյնիսկ ես ալ պէտք է որ պահուըտիմ, եթէ ոչ զիս ալ կըրնան միացնել այս գիշերուայ ճամբու շրջանի :

բանտարկեալներու կարաւանին :

— Այն ատեն ինչո՞ւ կ'երևաս քու հնծանօթներուդ :

— Ես չեմ որ կ'երևամ. այլ անոք կը հետապնդեն զիս, բարեբախտաբար, երէ՛կ երեկոյ երբ ձեզմէ կը մեկնէի ճամբան ետեւէս մէկը անունս տուաւ, սարսափած ետիս դարձայ, բայց մեծ եղաւ զարմանքս եւ հրճուանքս երբ իմ առջևս դատայ Ֆէտէրովիչ Գազիմիր ուստիկանապետի օգնականը որ զիս ճանչցած է իր թշուառ օրերուն, երբ ես իրեն օգնած եմ այն ժամանակ, որքան որ կրցած եմ :

Այս բարի և երախտագէտ պաշտօնեայէն իմացայ որ էլիզապէթը եւ Գաց Արոնը կատարիչէին հրամանաւ Սիպերիա պիտի աքսորուին այս գիշեր : Բայց միեւնոյն ատեն խոստացաւ իր բոլոր կարելի միջոցները գործածել գերիները ճամբան ժանտարմներու ձեռքէն փախցնելու համար, վաղը կէսօրէն վերջ ժամադրութիւն ունինք, փախուստի միջոցներուն վրայ միասին խորհրդակցելու համար :

— Կրնա՞նք մէկը ալ ներկայ գտնուիլ ձեր խորհրդակցութեան : Հարցուց Օրկան :

— Անշուշտ, արդէն Ֆէտէրովիչին ալ ըսած եմ ձեր մասին :

Վօրօնդովն ալ կերակուրի մնաց Օրկայէնց, և կերակուրի տևողութեան՝ դեռ մանրամասնօրէն

խորհրդակցեցան վաղուայ կատարելիք գործերուն վրայ:

Յաջորդ օրը որոշեալ ժամուն ժամադրեալները իրար գտան արուարձաններու սրճարաններէն միուն մէջ:

Վօրօնդովը անմիջապէս անձանօթները իրարու ներկայացուց եւ Օլկան ոստիկանական պաշտօնեային հարցուց:

—Որոշ ծրագիր մը ունի՞ք հայրս եւ էլիզապէթը ժանտարմներու ձեռքէն ազատելու համար:

Այո, ունիմ, ըսաւ ոստիկանութեան պաշտօնեան, եւ չորս բարեկամները սրճարանի սենեակներէն միուն մէջ մէկ ժամէ աւելի ցած ձայնով խորհրդակցեցան, եւ՞երբ իրարմէ պիտի բաժնուէին, Վօրօնդովը, Օլկան եւ Միրովիլը միաբերան գոչեցին:

—Այո, ա՛յդ է ամենայարմար միջոցը: Գացը եւ էլիզապէթը մենք մեր ձեռքով պիտի ազատենք:

ՍԻՊԵՐԻԱՅԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ

Փէթերսպուրկի եւ Մոսկուայի միջև ընդարձակ տարածութեամբ անապատ մը կայ, Արեւ ի կիզիչ ճառագայթներով կ'այրէր ու կը մրկէր՝ այդ անհովանի հողամասը: Այն աքսորականները որոնք ամառ ժամանակ կ'անցնին այս անապատէն, անլուր կը տանջուին սոսկալի տաքէն իսկ անոնք որոնք ձմեռուայ եղանակին կանցնին չատերը կը սառնի ցուրտէն ու փուքէն:

Ամառուայ տօթակէզ այս անապատէն կը անցնէր փոքրիկ խումբ մը: Տասներկու պահակ դազաքներու հսկողութեան տակ՝ երեք չղթայլած գերիներ կը քալէին իրարու կողքի:

Ասոնք մեզի ծանօթ երեք աքսորականներն էին: Գերիներու խումբին ետեւէն ձիով կը հետեւէր հրամանատար սպան, Սուլթիքով Փալ, եղբայրը Սուլթիքով Նաթալքային որ էլիզապէթի օգնականը եղած էր թագուհիին հետ ունեցած սուսերամարտին:

Կէս օր էր, գերիները եւ պահակները ճաշի նոտած էին, Սուլթիքով հեռուէն եկողներ մը, նշմարեց զիտակը անմիջապէս աչքերուն աարաւ:

—Որո՞նք կրնային ըլլալ առոնք, երկու ձիաւ ուներ են, բայց քովերնին ուրիշներ ալ կան այո՛ երկու ձիաւորներուն հետ ի՞նչ է ի՞նչ կառ

մը կը հետեւէր, որ շրջապատուած էր չորս պահակ զինուոր երով:

Շատ չանցած՝ եր'ու ձիաւորները կարաւանին հասան, ձիաւորնե էն մին Սոլթիքովին առջև բարեւելով կեցաւ:

— Սոլթիքով յիսնապետը, 736 թիւ կարաւանին հրամանատարը դժւօրէք պ. պալ.

— Այո, ես եմ, ո՞ր է ձեր յանձնարարականը:

— Պատիւ ունիմ ձեզի ներկայացուելու, փէտէրովիչ Գազիմէր կը կոչուիմ, փեթերսպուրկի ոստիկանական տնօրէնի օգնականն եմ:

— Խնդրեմ ինքնութիւննիդ հաստատող գրութիւն մը:

— Ահաւասիկ, հրամեցէք:

Փէտէրովիչ գրութիւններու ծրար մը յանձնեց Սոլթիքովին: Այս վերջինը գրութիւններուն վրայ ակնարկ մը նետելէ վերջ ըսաւ.

— Պ. Փէտէրովիչ, կրնաք ըսել թէ ի՞նչ պաշտօնով կու գաք:

Որքան կը յիշեմ պ. յիսնապետ՝ դուք երեք դատապարտեալներ կը տանիք դէպի Սիպրիա, ասոնց վրայ ես պիտի աւելցնեմ երեք հատ ևս, ասոնք ալ միւսներուն հետ Սիպրիա յանձնելու խ գրանքով:

— Տարուհին տեղեկութիւն ունի՝ այս նոր գերիներէն:

— Այո, ցարուհին ինք յանձնեց զանոնք ոստիկանութեան, որպէսզի շուտով այս գնացքին հասցնենք: Խնդրեմ պ. յիսնապետ, գերիները յանձն առէք ես խիստ հրաման ունիմ շուտով մայրաքաղաք վերադառնալու համար: Չմոռնամ յիշել պ. յիսնապետ որ ցարուհին կը հրամայէ որ այս գերիները բոլորովին իրարու մօտ ձգուին, եւ ազատ ըլլան իրարու հետ տեսնուելէ. որովհետեւ այդ վերջին գերիները առաջիններուն հետ գործագցոյ թիւն ունեցած ըլլալնին կը կասկածւի, և մասնաւորաբար կը խնդրեմ ձեզմէ որ պէսզի անոնց խօսակցութիւններուն հետեւելով ցարուհին գրէք, այսպիսով մեծ ծառայութիւն մը մատուցած պիտի ըլլաք հայրենիքին և ցարուհին:

— Կը հասկնամ միտքերնիդ, և բոլոր կարելիները պիտի գործադրեմ ցարուհին հրամանագրին համաձայն:

Մինչ այդ՝ դոց կառքը հասաւ, որուն պատուհանները թանձր վարաքոյրով ծածկուած էին: Էլիզապէթը և Գացր անկիւն մը քաշուած հեռուէն կը դիտէին հասնող կառքը:

— Պ. Յիսնապետ, դոչեց ոստիկանական պաշտօնեան այնպիսի ձայնով մը՝ որ էլիզապէթը և Գացր ալ իմացան, գերիներուն անունները կարդալով պիտի յանձնեմ և դուք ընկալագիր մը պիտի տաք ինձ:

— Ինականաբար:

—Առաջին գերին որ կը յանձնեմ ձեզի՝ Միրովիչ կը կոչուի, երբեմնի պալատի պահականոցի հրամանատարը:

—Միրովիչ... կակաղեց Գացը էլիզապէթին դառնալով, այդ անունը ծանօթ է ինծի. երբ աղջիկս գեռ տիկին էր Տասքոֆին՝ այդ սպան անոր սիրականն էր:

Միրովիչն ալ բանտարկեալներուն յատուկ վերարկու մը հագած էր, ինչպէս Գացը և էլիզապէթը, ձեռքերը ծանր շղթաներով ետին կապուած էր: Զափազանց յոգնած կ'երևար, որովհետեւ հազիւ հազ կրցաւ էլիզապէթին և Գացին քով գետինը նստիլ: էլիզապէթը խղճալով իր նորեկ ընկերոջ տառապեալ դիրքին՝ քովի ջուրի ամանը անոր երկարեց: Միրովիչ երբ ջուրի ամանը առաւ էլիզապէթի ձեռքէն՝ դողացող ձեռքերով որ յիսնապետի հրամանին վրայ չղթաներէն ազատած էր. այսպէս ըսաւ ցած ձայնով:

—Տեսածներնուդ և տեսնելիքներնուդ վրայ մի զարմանաք և շուարիք, չմտնուիք, այս բոլորը կը կատարուի ձեր ազատութեան համար:

Այս յայտարարութեան վրայ Գացը և էլիզապէթը իրարու նայեցան զարմացած, կարծես ըսել կ'ուզէին թէ Աշխարհի վրայ դեռ մեր մասին մտածողներ կան եղբր:

—Վօրոնզով Պետրոս, դուրս ելիր կառքէն, պոռաց ոստիկանական պաշտօնեան:

Կառքին դուռը բացուելով ալեհեր մօրուքով բանտարկեալի վերարկուի մէջ պլլուած յաղթան. դամ ձեր մարդ մը ելաւ դուրս դանդաղ քայլերով:

էլիզապէթը տեսնելով իր մեծ հայրը հազիւ հազ կը զսպէր արցունքները: Գացը բոլորովին անձայն կը հետեւէր անցուդարձերուն:

—Գաց Օրկայ, դուրս եկէք կառքէն, հնչեց դարձեալ ոստիկանական պաշտօնէին ձայնը:

—Զաւակս, գոչեց յանկարծ Գաց Արոնը:

—Լռէ՛ Գաց, ըսաւ Միրովիչը, դայն նստել ստիպելով, եթէ հանգիստ չմնաս բոլորնիս ալ կորսուած ենք:

—Այս վերջին երկու գերիները շատ գործ չպիտի տան ձեզի պ, յիսնապետ, Միրովիչին վրայ դարձնէք ուշադրութիւնը, ասոնց մէջէն ամէնէն վտանգաւորը այն է:

—Սիպերիան պիտի սորվեցնէ ամէն ինչ,

—Այժմ խնդրեմ ստորագրեցէք այս թուղթը, որ պատրաստուած է պաշտօնապէս:

Յիսնապետը գերիները յանձն առնելը հաստատող գրութիւնը ստորագրելով յանձնեց ոստիկան պաշտօնեային:

—Յըտեսութիւն պ, յիսնապետ, մի մոռնաք ցարուհիին հրամանը. թոյլ տուէք որ ազատ յարաբերութիւն հաստատեն այս վերջին գերիները առաջիններուն հետ, և դուք մօտէն

հետեւեցէք անոնց խոսակցութեան:

Ոստիկանական պաշտօնեան գաղտնի քաջայերական ակնարկ մ'ալ նետելով դերիներուն կողմը ձի նստելով հեռացաւ:

Յիմնապետի հրամանին վրայ տխուր գընացքը ճամբայ ելաւ դէպի Սիպերիա: Յիմնապետը սուլելով դերիներու գնացքին կը հետեւէր իր երիտասարդ ձիուն վրայնստած: Երիտասարդ սպան ծրագիր մը կ'որոճար մտքին մէջ իր առջև հետիոտն քալող երկու գեղեցիկ կիներու մասին, ասկէ դատ ուրիշ մտածում մ'ալ ունէր. երկու օրուայ ճամբայ քալելէ վերջ Սօլթիքովներու ժառանգական ագարակը պիտի կրնային հասնի. Նաթալքան, յիմնապետին քոյրը, այդ ագարակը կը գտնուէր. Սպան որոշեց քանի մը օր հանգստանալ իր քրոջը քով, շատոնց տեսած չէր արդէն զայն, Բայց այնքան չէր կարօտցած քոյրը որքան անոր դրամը լաւ գիտէր որ Նաթալքան իր եկամուտները խնայողութեամբ ծախսելով կարեւոր գումար մը խնայած էր, շատ անգամ օգնած էր իրեն: Երբ պարտատէրերը զինքը օրէնքի յանձնել կը սպառնային: Որոշեց երկու օր հանգիստ առնել իրենց ագարակը. և համոզել իր քոյրը որպէսզի ինք մայրապետանոց մը քաջուելով հարստութիւնը իրեն ձգէ:

Այս մտածումներով զբաղուած էր գնացքի հրամանատար երիտասարդ սպան:

Էլիզապէթը իր մեծ հօրը քովէն կը քալէր:

— Ձաւակս դուն նախ ըսէ ինձ թէ դուն Գաց Արօնի օրինաւոր կիւնը դարձար թէ ձեռ կերպութիւն է բոլորը:

— Կ'երգնում մեծ հայր որ Գաց Արօնը իմ անուանական ամուսինն է միայն: Ինչպէս որ քու բարեկամդ և փրկիչդ եղած էր Ֆէտէրովիչը, նոյնպէս ալ լմ ազաաւարաբը Գաց Արօնը եղած է:

Էլիզապէթ երբ մանրամասնօրէն պատմեց իր և Կատարինէի միջև անցուղարձածները, Վորոնզովը հազիւ կը զսպէր ինքզինքը՝ բարձր ձայնով չանիծելու համար Կատարինէն:

Մինչ այդ միւս գերիներն ալ սկսան խօսակցիլ իրարու հետ: Օրկան ամէն գնով հաշտուի, կ'ուզէր հօրը հետ, բայց ծեր Գացը անձայն կը քալէր առանց ուշադրութիւն դարձնելու իր շուրջիներուն:

— Հայր... հայր, զիս մտիկ ըրէ վայրկեան մը, ըսաւ թախանձազին ձայնով մը Օրկան իր հօրը մօտենալով:

Գացը անդրդուելի մնաց իր որոշման մէջ:

— Հայր, ներէ ինձ:

Գացը այլեւս չկրցաւ անպատասխան թողուլ անդուծ նայաւածքով մը իր աղջկան նայեցաւ:

— Քեզի՞ պիտի ներեմ, քեզի՞. որ երբ առաջնակարգ ընկերութեան մէջ կը գտնուէիր, իրբ զարգարուն կառքով կ'անցնէիր փողոցէն

իմ քովէս վրաս իսկ չէիր նայեր:

—Ո՛հ, հայր, իրաւունք ունիս, այդպէս էի, բայց այժմ կը տեսնես որ զղջացած եմ և քեզի ազատելու համար այս տաժանելի ճամբան ընտրեցի:

Մի րոպիչ ընդմիջեց:

—Այո, Գաց Արօն, պիտի ձեր աղջկան ներէք, դժբաղդութիւնը բոլորս ալ իրարու կապած է, հոս տեղը չէ ատելութեալ այն ընդհակառակը պէտք է զիրար սիրենք և ներողամիտ ըլլանք:

—Բայց Օլկան սաստիկ մեղանջած է ինծի դէմ:

—Ճիշտ է, Օլկան արցունքոտ աչքերով պատմած է ինծի իր յանցանքը, բայց միեւնոյն ատեն յայտնած է նաեւ թէ որքան սէր ունի իր հօրը հանդէպ: Ինքը Տասքոֆ դքսուհիի աստիճանէն հրաժարելով՝ սիրայօժար եկած է իր սիրելի հայրը փրկելու համար:

Գացը հետզհետէ կը խաղաղէր:

—Հայր, կ'երդնում ասկէ վերջ քու հնազանդ զաւակդ դառնալ:

—Սիրելի բարեկամս, ընդմիջեց էլիզապէթ, իրաւունք ունիմ քեզի բարեկամս յորջորջելու, որովհետեւ ես ամէնէն լաւ կը ճանչնամ քու բարի սիրտդ, որ բոլուն կարօտը ունի իր մէկ հատիկ աղջկան սիրոյն, ինչպէս որ Օլկային կը

պակսի հայրական սէրը, այնպէս ալ քեզի կը պակսի որդեական սէրը, ասկէ զատ գէթ այն խեղճ փոքրիկին սիրոյն՝ պէտք է ներես Օլկային, մտաբերէ փոքրիկն կատարինէն:

—Ո՛հ զաւակս... զաւակս... բացառանչեց Օլկան այնպիսի յուզումով մը որ քիչ մնաց պահակ զինուորներն ալ պիտի լսէին:

—Գաց Արօն, շարունակեց էլիզապէթ, դուք ձեզի հարց տուէք անգամ մը թէ իրաւունք ունի՞ք զաւակը իր մօրմէն զրկելու:

—Որ բնին հօրս պաշտպանութեան տա՞կ է իմ կատարինէն, հարցուց Օլկան աւելի յուզւած:

—Այո, ինք պատմած է ինծի անգամ մը թէ Տասքոֆ դուքսի տունէն գողցած է քու զաւակդ և կը խնամէր արտակարգ գուրգուրանքով մը:

Ծեր հրեան գողգղացող ձայնով մը ըստ.

—Փոքրիկն կատարինէն եղած է իմ միակ եղբայնիկութիւնս, ինքն է իմ կեանքս, և մշտախաւար կեանքիս լուսաւոր առեւը:

—Եւ դուք առ յաւէտ փոքրիկը զրկե՞լ կ'ուզէք իր մօրմէ. Գաց Արօն, կեանքիդ օրը իր խաւարումըն հասած է, ինչպէս իմ օրս, աւելցուց Վոդնիզովը և կ'ուզէք առանց ձեր զաւակին ներելու հեռանալ այս աշխարհէն:

—Ո՛հ, ի՛նչ սոսկալի բառեր: Դուքեց Գաջը, առանց ներկիւ մեռնիլ, հրեաներու խտուի աղ-
գիլութեամբ է զժտուած մեռնիլ ու է մէկու մը
հետ, և ես... ես տարիներ չարունակ ատած եմ
իմ դուստրս... Օրկայ... զաւակս... եղբի քր-
րխտոնեայ թէ հրեայ՝ զաւակս ես եւ կը սիրեմ:

Երկու գերիներու շղթաները իրարու բա-
խեցան, հայր ու աղջիկ զիրար ողջագոյնեցին,
համբուրուեցան արտասուեանոս աչքերով:

* * * * *

Երեկոյեան երբ հանգստի իջեւանը հասան
Միրովիչի զեկալարութեամբ՝ գերիները գլուխ
գլխի տուած կը խորհրդակցէին փախուստի
ծրագրին մասին:

Թէեւ ոտքերնին շղթայուած էր, բայց շղթա-
ներուն ընկալին, ոտքիկանական պաշտօնեան
Միրովիչին յարձնած էր, որ փախուստի պարա-
զային ըրտր գերիներուն շղթաները քակէր:

Կէս գիշերէն վերջ երբ պահակ զինուոր-
ները կը քնանային գետեզերքի մը վրայ և քիչ
մը վարը ասոնց ձիերը ազատ ձգուած կ'արածէ-
ին, գերիները աննշմարելի կերպով մէկմէկ ձիու
վրայ նստան և քշեցին դէպի գետին միւս ե-
զերքը անցնելու համար, բայց նոյն վայրկեանին
իրենց բաղդակից Փաշէքը նկատելով իր ընկեր-
ներուն փախուստը անմիջապէս ձայնեց պահակ-
ներուն և երեսո ձախառամառաւ մը վերջ ուե-

րիները դարձեալ ձերբակալուեցան: Ծեր Գաջը
երբ նկատեց թէ դարձեալ գերի պիտի իյնայ՝
վերջին անգամ մ'ալ օրհնելով իր զաւակը և
թոռնիկը՝ ինքզինքը ձիէն վար գետը նետեց և
առանց երկար տառապելու խեղդամահ եղաւ:
Ճակատամարտի երկրորդ զոհը եղաւ Փաշէքը,
որ Միրովիչի գնդակէն ծանրապէս վիրաւորուած՝
գետեզերքը փռուեցաւ անշնչացած:

Սօլթիքով հրամանատար սպան այս անգամ
աւելի ծանր շղթաներ դարձեց տուաւ ապստամբ
գերիներու ոտքերուն, և առանց հանգիստ տա-
լու անոնց՝ անմիջապէս ճամբայ հանեց: Գերի-
ները կը մտածէին թէ Մոսկուտի կը մօտենան
և թերեւս հոն քիչ մը հանգիստ ընել տար իրենց
անգութ հրամանատարը:

Միրովիչի հաշիւով դեռ քսան ժամ պէտք
էին քալել Մոսկուտ հասնելու համար, բայց
մեծ եղաւ զաւանքը երբ սպայի հրամանին
վրայ՝ կարաւանը Մոսկուտան տանող ճամբայէն
բաժնուելով նեղ և անտառուտ ուղի մը մտաւ:
Անտառի զովութենէն զոհ էին գերիները, բայց
միւս կողմէն չէին հասկնար թէ ո՛ւր կ'առաջնոր-
դուէին:

— Ժամ մը ևս, ըսաւ Սօլթիքովը իր ստոր-
ադաս հրամանատար զինուորին, և կը հա-
նինք Սօլթիքովներու ժառանգական ազարակը,
քոյրս պիտի զարմանայ յանկարձակս այցելու-

Գերիներն ալ իմացան այս խօսքերը: Էլի զայէթ այնքան ընկղմած էր իր մտածումներուն մէջ որ չկրցաւ մէկէն Սօլթիքով նախալքան մտաբերել, որ անգամ մը իր կեանքը փրկած էր:

Շատ չանցած նոճիներով չըջապատուած պալատ մը երեւցաւ.

— Ահա մեր պալատը, ցոյց տուտւ սպան:

Կարաւանը ըողորովին մօտեցած էր պալատի պարիսպներուն, ներսը պարտէզին մէջ երիտասարդ աղջիկ մը ծաղիկներ կը հաւաքէր: Նախալքան էր այդ աղջիկը, որ Կատարինէն իր քովէն հեռացնելէ վերջ ուղղակի իր ագարակը վերադարձած էր: Համեստ աղջիկը հոս իր փոքրածիւ ծառաներով չըջապատուած՝ անվրդով կեանք մը կ'ապրէր:

Սպան չուտով նկատեց իր քոյրը: Նախալքան ալ ձիերու տրոփիւնը լսելով դուրս նայեցաւ:

— Փա՛ւ... ո՛րքան երջանիկ եմ որ քեզ ընդունելու բախտը կ'ունենամ, գոչեց նախալքան եւ ինք գնաց բակի մեծ դուռը բանալու:

— Բայց... այս ի՞նչ ընկերութիւն է քեզ, հարցուց զարմացած իր եղբայրը ողջադուրեկէ վերջ:

— Գերիներու կարաւանը կ'առաջնորդեմ
— Եւսկ Սեպեդիս:

— Ո՛հ եղբայր իմ, որքան կը խղճամ խեղճերուն, եթէ նոյնիսկ մարդասպաններ ալ ըլլան անոնք, երբ կը մտաբերեմ անոնց սպասող տաժանակիր աշխատանքը Սիպերիոյ հանքերուն մէջ, չեմ ուզեր նոյնիսկ երեսնին նայիլ, սիրտս չի դիմանար:

— Չեմ ալ բաղձար որ անոնցմով զբաղուիս սիրելի քոյրս, դուն վեր գնա մինչև որ ես անոնց տեղաւորման կարգադրութիւնը լրացնեմ:

Նախալքան առանց գերիներուն կողմը նայելու ծաղիկներու կողովը թևին անցուցած սանդուխներէն վեր՝ պալատը ուղղուեցաւ:

Շատ չանցած եղբայրն ալ պէտք եղած հրահանգները տալով իր ստորադաս սպային՝ ինքն ալ վեր ելաւ:

Քոյր և եղբայր երկար տեսակցեցան:

— Ստոյգ է փալ, թէ երկու հարիւր հազար ռուպլի պարտք ըրած ես դարձեալ:

Փալը չըթները խածաւ:

— Այո քոյր, ստոյգ է եւ պարտքիս մեծ մասին դէմ փոխ-գիր տուած եմ:

— Եւ փոխ գրերուդ օրերը լրացած են:

— Այո, լրացած են:

— Դժբախտ երիտասարդ, գոչեց նախալքան զայրացած, և դուն առանց այդ առկախ խնդիրներդ կարգադրելու հեռացար մայրաքաղաքէն, ո՛ւր մնաց մեր ընտանիքին անբիծ պա-

տիւրը և ազնուական համբաւը, դուռն տոյգ բոլոր սրբութիւնները ոտնակոխ ըրիր:

—Չկարգադրեցի, որովհետեւ չէի կրնար, արդ կը հասկնաս սիրելի քոյրս թէ ի՛նչ նպատակով եկած եմ հոս:

—Ուրեմն ատո՞ր համար եկար:

—Ուրիշ ճար չունիմ Նաթալքա, եթէ չ'օգնես ինծի՝ ուրիշ ճար չունիմ, եթէ ոչ անձնասպան պիտի ըլլամ:

—Գալէդ ի վեր երկու անգամ եղաւ որ այդ բառը կը գործածես, բոլոր անոնք, որոնք շատունակ կը կրկնեն թէ կորսուած պատիւնին հրացանի հարուածով մը պիտի փրկեն, անոնց պատիւները արդէն շատոնց կորսուած պէտք են ըլլալ:

—Խնդրեմ Նաթալքա, մի տանջեր զիս, ըսէ մէկ բառով թէ պիտի օգնե՞ս ինծի թէ չէ:

—Չէ:

Փալին զարմանքը մեծ եղաւ:

—Ուրեմն կ'ուզես որ մահը փնտռեմ:

—Գիտե՞ս եղբայր թէ մինչև հիմա իմ անձնական քսակէս ո՛րքան օգնած եմ քեզի:

—Գիտեմ, մէկ միլիոն բուպի:

—Եթէ խոստանաս ապրելակերպդ փոխել՝ այս անգամ ալ վերջինը ըլլալով պիտի օգնեմ քեզի: Բայց մէկ պայմանաւ, պէտք է զինուորականութենէն հրաժարիս, քու զեղիս ընկերներդ

չըջանակէն անջատուելու համար:

—Նաթալքա, քու պայմանդ ա՛յնքան ծանր է որ կը նախընտրեմ անձնասպանութիւնը քան զինուորական ասպարէզէս հեռանալ:

—Այդ պարագային ինծմէ դրամ մի՛ սպասեր:

—Քոյր, ինչո՞ւ չես ուզեր հասկնալ թէ շատ չանցած աստիճանի բարձրացում պիտի ստանամ կասարինէէն, եթէ այս գերիներուն կարաւանը անվտանգ մինչև Սիպերիա հասցնելով ետ վերադառնամ:

—Այդ գերիներուն յանցանքները ի՛նչ են:

—Որոշ չեմ գիտեր, բայց կը կարծեմ թէ դաւադրութեան մը մասնակցած են ասոնք, մանաւանդ անոնց մէջէն կին մը ծանրապէս դատապարտուած է, և այդ կինը զարմանալի գեղեցկութիւն մը ունի:

—Ինչպէ՞ս կը կոչուի այդ կինը:

—Վօրօնզով Էլիզապէթ կ'անուանեն զինքը:

Այս անունը մտաբերել տուաւ Նաթալքային այն ժամը երբ Էլիզապէթ եւ կատարինէ կը մեկնամարտէին, և այն օրը երբ ինք առ յաւէտ հեռացաւ ցարական շրջանակէն: Երկար լռութենէ մը վերջ հարցուց.

—Մանրամասնութիւններէն տեղեկութիւն ունի՞ս, թէ ինչո՞ւ այդքան ծանրօրէն դատապարտուած է այդ աղջիկը:

— Այսքան միայն գիտեմ թէ Գաց Արօն անունով ծեր հրեայի մը կեղծ կինը դառնալով՝ պալատականներու շրջանակին մէջ մտած է իբր թրքուհի մը, այսքան իմացած եմ, բայց, քոյր, կը տեսնեմ թէ կերակուրնիս բերած են, ապուրը ինծի համար աւելի կարեւոր է քան կատարինէին եւ էլիզապէթին միջեւ գոյութիւն ունեցող խնդիրը:

Քոյր եւ եղբայր կերակուրի նստան:

Մինչ երկուսարդը սոված ախորժակով մը կը լափէր կերակուրները, քոյրը զաղտնի ծրագրեր մը կը պատրաստէր ինքնիւրեն գերիները ազատելու համար. որոնք արգելափակուած էին զգեցական նկուղին մէջ եւ դուռին առջեւ պահակներ կը սպասէին:

Կերակուրէն վերջ նախալքան իր եղբորը դիմացը թիկնաթոռի մը վրայ նստելով ըսաւ.

— Գիտե՞ս Փալ թէ վերջին կտակս պատրաստած եմ:

Փալ զարմացած հարցուց.

— Խենթեցա՞ր քոյր, ո՞վ ստիպեց այդ քեզի

— Ոչ ոք, ես իմ կամքովս գրեցի, և արդէն դատարանէն ալ հաստատել պիտի տամ, այժմ դեռ գրասեղանիս դարակն է:

Երիտասարդի գլխուն մէջ հարիւր տեսակ մտածումներ իրար կը խաչաձևէին:

— Անոր պարունակութենէն չեմ ուզեր ան-

տեղեակ պահել քեզ սիրելի եղբայրս, քեզ բոլորովին զրկած եմ ժառանգութենէ:

— Զրկեմ ես, գոչեց զարմացած Փալ:

— Այո, ես բոլոր հարստութիւններս բարենպաստակ հաստատութիւններու ձգած եմ:

Եղբայրը չպատասխանեց, բայց հազիւ կը զսպէր իր զայրոյթը: Քիչ վերջը բարկացոտ ձայնով մը ըսաւ:

— Այս բոլորէն այն կը հետեցուի թէ զիս կ'ուրանաս դուռն եւ նոյն իսկ իբր հիւր սիրով չես ընդունիր: Մտադիր էի քանի մը օր հանգըստանալ, բայց այս վայրկեանիս որոշեցի վաղ առաւօտ գերիներովս և զինուորներով հեռանալ քու աշարակէդ և թերեւ այս ըլլայ մեր վերջին տեսութիւնը:

Այս խօսքերէն վերջ երիտասարդ սպան խոյացաւ ճաշասրահէն:

Նախալքան առանձին մնաց, բայց եղբայրը հազիւ հեռացած՝ սկսաւ լալ:

— Աստուած իմ գոչեց, ինչո՞ւ տարբեր բնութեամբ ստեղծեցիր իմ հարազատ եղբայրս:

Միւս կողմէ կը ջանար մոռացութեան տալ իր անձնական վիշտը, գերիներու փախստեան մասին մտածելու համար: Ամէն գնով նախ ահանդուլ կ'ուզէր էլիզապէթին հետ, և ապա միջոց մը հնարել անոնց փախուստին: Իր սենեակը առանձնացաւ մինչև որ մութը լաւմը կոխեց:

Իսկ խեղճ գերիները միեւնոյն ժամուէն վա-
րը նկուղին մէջ փախուստի մտածումէն իսկ
բոլորովին հրաժարած՝ զիրար կը ջանային մխի-
թարել:

Ներկոյեան նկուղին դուռը բացուեցաւ, և
գերիները տեսան թէ երկու պահապան զինուոր-
ներ խոշոր ափսէյի մը մէջ շարուած զանազան
տեսակ կերակուրներ բերին ներս:

— Տեսա՞ք թէ ի՞նչ բարեսիրտ է մեր հրա-
մանատար սպային քոյրը, կերէք աղաներու այս
յատուկ կերակուրները եւ աղօթեցէ՛ք օրիորդին
կեանքի երկարացման համար:

— Պ, տաննապետ, ըսաւ Միրովիչ, բարի ե-
ղէք մեր կողմանէ խորին շնորհակալութիւննիս
յայտնել ազնուասիրտ օրիորդին:

Երբ երկու զինուորները դուրս ելան նկու-
ղէն՝ էլիզապէթ անզսպելի հրճուանքով մը գոչեց.

— Հրեշտակ մը գլխաց մեր թշուառութեան
վրայ, և եթէ պալատականուհին լաւ և ճաշա-
կաւոր կերակուր մը չկրցաւ տալ, այդ պարա-
գային ալ գոհ ենք որ մարդկային զգացումով
տանտիրուհիի մը հանգիպեցանք:

Կերակուրին հետ եկած էին բոլոր պիտանի
սպասները և երկու շիշ ալ գինի:

Միրովիչ գաւաթները լեցնելով վեր բարձ-
րացուց իր բաժակը և ըսաւ.

— Բաժակնիս պարպենք մեր ազնուասիրտ

տանտիրուհիին կենացը, ապրի՛, երկա՛ր ապրի
օր. Սօլթիքովը: Ապա գերիները սկսան կերա-
կուրի:

Օրկան ճիշտ լեցուած հաւ մը կը բաժնէր,
երբ յանկարծ բացագանչեց:

— Աստուած իմ, հոս նայեցէ՛ք, այս հաւուէն
փորը բոլորովին պարապ է, բայց այս ի՞նչ է,
սկսէ՛ք ընկերներ, հոս ծալուած նամակ մը կայ:

— Ո՛վ կրնայ դրած ըլլալ այդ նամակը,
ո՛ր յիմարը պիտի զբաղուի մեղմով, ըսաւ ծեր
Վորոնզովը յուսահատ շեշտով մը:

— Բայց մեծ հայր, այդ բարեսիրտ օրիոր-
դը թերեւ մեզի հրահանգներ մը զրկած է այդ
նամակով:

— Այո, այդ այդպէս է, բայց նամակը քեզի
դրուած է էլիզապէթ, ըսաւ Օրկան ձեռքի թուղ-
թը անոր յանձնելով:

Գերիները աւելի իրարու մօտեցան, և էլի-
զապէթ սկսաւ նամակի ընթերցման՝ հազիւ
լսելի ձայնով մը:

«Վորոնզով էլիզապէթ,

Քեզի շատ սիրող եւ յարգող ընկերուհինե-
րէդ մին քու մօտդ կը գտնուի, ճիշտ միեւնոյն
ընկերուհիդ՝ որ, կեանքիդ ամենածանր վայր-
կեանքներուն անգամ քեզի օգնելու առիթը ու-
նեցած է:

Կը յիշե՞ս Սօլթիքով նախալքան, որուն հետ

ծանօթացար ցարուհւոյն հետ մենամարտած առաւօտուն: Այսօր պատահամբ իմացայոր քեզ ալ դէպի Սիրիւրիոյ հանքերը կը տանին: Չեմ գիտեր սիրելի էլիզապէթ, թէ ինչո՞ւ համար պատժուած ես, բայց կ'ենթադրեմ թէ կատարինէն է որ դեռ կը հալածէ քեզ:

«Սիրելի էլիզապէթս, չեմ կրնար խնայել իմ բոլոր միջոցներս քեզ օգնելու համար, բարոյական պարտականութիւն կը համարեմ ամէն կարելին ի գործ դնել և քեզ աղատել: Պիտի աշխատիմ սիրելի ընկերուհիս քեզի և քու երեք ընկերներդ փախցնել: Այս գիշեր ժամը տասերկու քի ատենները պահապանները այնքան հարբած պիտի ըլան որ ինքզինքնին պիտի կորսընցնեն: Այն ատեն նկուղի դուռը պիտի բանամ, ձեր տրամադրութեան տակ պիտի գտնէք թամբուած նոյնքներ, այնպէս որ մինչև պահապաններու վերադարձնումը դուք արդէն վեց հօթը ժամուայ ճամբայ մը կտրած կ'ըլլաք: Այդ քանի մը ժամերը բաւական են ձեզ իմ մօտակայ ագարակս հասնելու համար, հոն ապահով կրնաք մնալ մինչև որ վտանգի օրերը անցնին, այն ատեն ես եւ պիտի գամ ձեր մօտ և պիտի խորհրդակցինք թէ ո՞ր ճամբով աւելի անվտանգ պիտի կրնաք դուրս ելլել Ռուսիոյ սահմաններէն:

Համբոյրներս սիրելի ընկերուհիս և ցտեսու-

թիւն:

ՍՕԼԹԻՔՈՎ ՆԱԹԱԼԻԱ»

—Ո՞հ որքան ազնուութիւն, գոչեց էլիզապէթ և նամակը չըթնեցողն տարաւ համբուրեց, Օլկան ալ հառաչանքով մը աւելցուց.

—Աստուած զրկած է Սօլքիքով Նաթալեայ հրեշտակային աղջկը մեզ փրկելու համար, չէ, այս դիպուած չէ, Աստուծոյ կամքն է:

Հոռւ համբոյրներով իրար ողջագուրեցին գերինները աղատութեան յոյսով տոգորուած:

Մինչ վերը Նաթալեայ Լէպուիւն անուն ներքինիին հետ էր խորհրդակցէր գերիններու փախուստի մասին: Երբ հարկաւոր հրահանգները տուաւ, Լէպուիւն խոնարհութիւն մը ընելով դուրս ելաւ դքսուհիին սենեակէն:

Գիշերուայ ժամը տասեմէկի մօտ Լէպուիւն մօտեցաւ նկուղի դուռին առջև սպասող պահակ զինուորներուն, զինուորները պարտէզի նստարանի մը վրայ կարգաւ շարուած կը կատակաբանէին մէկ կողմէն իրենց տրուած գինին սպառելով:

—Գաւաթ մ'ալ իմ կողմանէս խմեցէք օրիորդ Սօլքիքովի կենացը ըսաւ Լէպուիւն պարագա գաւաթները անդամ մ'ալ լեցնել տալով: Բայց խորամանկ գաղիացիին մէկով երկուքով չի գոհացաւ, իրարու ետեւէ խմցուց ծարաւցած զինուորներուն: մինչև որ բոլորն ալ անդաւայ փռուեցան նստարանի ոտքերուն տակ:

Լէպուիւն իր առաջին պաշտօնը յաջողու-

Թեամբ կատարելէ վերջ՝ վեր վազեց Նաթալքային յայտնելու համար թէ նկուղին դուռը բանալու ժամը հասած է։

Նաթալքան շատ չանցած Լէպուիւնի առաջնորդութեամբ վար իջաւ նկուղի բանալին ձեռքը, և նկուղին դուռը կամաց մը բացուեցաւ։

Էլիզապէթ ուրախութեան ճիշով մը պնորթեցրուց մէջ նետուեցաւ. ձեռքը կ'ուզէր համբուրել, բայց Նաթալքան զայն իր կուրծքին սեղմեց։

— Այո, դու ես... դու ես... ըսաւ արցունքոտ աչքերով։ Խեղճ աղջիկ որքան տառապեցար։

— Դժբաղդ եմ Նաթալքա, և կը տառապիմ որովհետեւ դեռ կը սիրեմ զինքը։

— Բայց մի արտասուելի էլիզապէթ, ահա հասած է աղատութեան վարկեանդ։

— Ո՛հ, ի՞նչպէս պիտի կրնամ փոխարինել այսքան բարիք Նաթալքա, կեանքս նոյնիսկ քիչ է քեզի տալու համար, որ երկրորդ անգամ ըլլալով կը փրկես։

— Նրախտապարտութեան խօսք չկայ հոս, ես իմ մարդկային պարտականութիւնս է որ կը կատարեմ, որովհետեւ համոզուած եմ թէ այս երեք անձանքները անմեղ են։

— Նաթալքա, կ'երդնում որ մեծք բոլորս ալ կատարինէին զոհերն ենք. չէ՞ք ճանճար ու-

կան, չէ՞ք յիշեր, տեղ մը տեսած չէ՞ք։

— Տեսած եմ, գոչեց Նաթալքան յուզուած, այս սիրուն դէմքը տեսած եմ... ո՛հ երբ վերջին անգամ տեսայ զինքը այնպիսի նախանձելի գեղեցկութիւն մը ունէր որ եզակի կը համարուէր փեթերսպուրկի մէջ, եւ այն ատեն... եթէ չեմ սխալիր «Տասըփ դքսուհի» կը կոչուէր։

— Դժբաղդ դքսուհի, մըմիչեց Նաթալքան և կուրծքին սեղմեց զայն։

— Հօս է իմ մեծ հայրս Վորոնզով Պետրոս, իսկ միւսը Միրովիչ, երբեմնի պալատի սպաներէն, ըսաւ էլիզապէթը զանոնք Նաթալքային ներկայացնելով։

Նաթալքայի առաջնորդութեամբ գերիները նկուղէն դուրս ելլելով գլեհակ մտան հագուստնին փոխելու համար։

Նոր գերիները հագուստնին փոխած և պատրաստ էին արդէն, Նաթալքայէն հրաժեշտ առնելով Լէպուիւնի առաջնորդութեամբ անցան դրացի բակը ուր թամբուած հինգ ձիեր կը սպասէին իրենց։ Հինգ վարկեան վերջ գերինեւորը անյայտացան մութին կէջ։ Գերիներու մեկը Նաթալքան իր պատուհաններէն երնելէն վերջ Նաթալքան իր պատուհաններէն երկար կը նայէր անոնց ետեւէն։ Փայն ալ չէր քրնար, այն սենեակին մէջն էր՝ ուր իր մանկութիւնը անցուցած էր, սուրը և ատրճառակը նրա տարանին վրայ նետեց, որուն վրայ պատէն

կախուած էին իր ծնողքին նկարները: Փայլէր համարձակեր այդ նկարներուն նայել, արդեօք ինչո՞ւ:

Ինչո՞ւ կը գալարուէր ինքն իր մէջ վիրաւորի մը հման: Նախալքայի կտակը գրուած ըլլալը լսած վայրկեանէն փայլ շարունակ սոսկալի մտածում մը կ'որոճար մտքին մէջ: Միայն մէկ միջոց մը կը գտնէր իր ընտանեկան պատիւը փրկելու համար: Կտակը դեռ դատարանէն հաստատուած չէր, եթէ իր քոյրը յանկարծամահ ըլլայ... դժբախտութեան մը հետեւանքով, այն լատեն կտակը իր ուժը կը կորսնցնէ:

Անդադար կը մտածէր ծրագրի գործաւորութեան վրայ:

—Որոշած եմ այլևս:

Երբ աչքերը իր ծնողաց նկարներուն կողմը դարձուց՝ սարսուռ մը զգաց:

Զանգակի չուանը քաշեց և չառան մտաւ ներս:

—Քանի մը շիշ Կովկասի գինի բեր մառախէն:

Ծառան դուրս ելաւ:

Քանի մը վայրկեան վերջ ծառան կողով մը լեցուն գինիի շիշերով ներս եկաւ երիտասարդ սպային հաւատարիմ ղինուորներէն միուն ընկերակցութեամբ:

—Պէ՛, յիսնապետ, դժբախտութիւնը ունիմ

ձեզ յայտնելու թէ գերիները փախած են պահակ ղինուորները լաւ մը հարեցնելէ վերջ:

Փայլ աճապարանքով եւ հայհոյանքներով վար վազեց: Երբ նկուղին դուռը բաց գտաւ կիրքէն սկսաւ ղինուորները խոչտանգել եւ ապա դարձեալ ետ վերադարձաւ իր սենեակը նոյն տանապետ ղինուորի ընկերակցութեամբ:

Փայլ այլևս չէր զրադուեր փախչող գերիներով, իր ծրագրած դաւադրութեան մասին կը մտածէր:

Երկայր ատեն մտածելէ վերջ փայլ, ղինուորը լաւ մը հարեցնելով զոսը հազար բուսլի խոտացաւ տալ ղինուորին, որպէսզի նոյն գիշերը իր քոյրը տեղնուտեղը սպաննէ:

—Այժմ գործի, ըսաւ փայլ, ոտքի ելլելով, հիմա Նախալքան անշուշտ խոր քուռի մէջ ընկղմած է, պէտք է ջանանք որ երբեք չարթնայ:

Ոճրագործները սենեակի լամպը մարելով ինկան մեղքի ճամբան:

Խոր լուծեան մէջ էր Նախալքայի ննջասենեակը, պատի ժամացոյցը երկուքը կը զարնէր:

Նոյն վայրկեանին Նախալքայի ննջասենեակի դուռը բացուեցաւ առանց աղմուկի:

Ոճրագործները ներս մտան. Նախալքան

Պահ եւ Սեբ

խոր քունի մէջ էր, փայ անհուն ուրախութիւն մը զգաց երբ տեսաւ թէ Նաթալքան անուշ անուշ կը քնանար:

— Տասնապետ, . . . տասնապետ, . . . կանչեց ցած ձայնով:

— Զո՛րը կը քնանայ, պէտք է ճարպիկօրէն գործել, որպէսզի անշուղի լռէ յաւիտեան:

— Վստահութիւն ունեցէ՛ք իմ վրաս Պր. յիսնապետ, աս առաջինը չէ որ միւս աշխարհ պիտի ղրկեմ:

Տասնապետը Նաթալքային մահճակալին մօտեցաւ, փայլը ոտքի կողմը կը կենար, Ռճրագործը որ այնքան ուժ չունէր ոճիրը իր ձեռքով գործելու՝ տեսնել կ'ուզէր թէ վարձած դահիճը լաւ պիտի կատարէ՞ իր պարտականութիւնը:

Ռճրագործը ղո՛նի վիզէն բռնելով միւս ձեռքով սե չուան մը պնցուց անոր կողորդին:

Նաթալքան արթնցաւ: Ամբողջ մարմնով կը դողար, աչքերուն մէջ սարսափ էր պատած, տեսաւ իր վրայ ծռող անծանօթին դէմքը, հասկցաւ թէ վերջին ժամը հնչած է, աչքերովը գթութիւն կը հայցէր դահիճէն:

— Անկարող եմ յիսնապետ, . . . անկարող եմ, այս նայուածքներով երբէք ինձ չէր նայած մահամերձ մը, գոչեց տասնապետը, հոս նայեցէք պ, դուքս. . . հոս նայեցէք, այդ ի՛նչ աչքեր են:

— Սատանան սանի քեզ, ինչո՞ւ անունս

կու տաս, կոպէկ մը իսկ չես ստանար խոստացւած գումարէն եթէ պարտականութիւնդ չի կատարես:

Նաթալքան աղբւսրչ ճիշ մը արձակեց:

— Օգնութիւն, . . . ո՛հ, . . . Աստուած իմ, գոչեց, ինչո՞ւ կ'ուզէք սպաննել զիս . . . Աստուծոյ առջեւ պատասխանատու պիտի մնաք. ո՛հ, Փա՛լ, Փա՛լ, . . . հո՛ս ես դուն . . . օգնութեան եկար . . .

— Անգամ մ'ալ կը հարցնեմ դուքս, իեղդեմ բոլորովին:

— Յառաջ, պատասխանատուն ես եմ, չուանը սեղմէ կը հրամայեմ:

Տասնապետը աւելի ուժով քաշեց վզէն սե չուանը:

— Կը տեսնէ՞ք դուքս, այլևս չ'ապրիր, թեւերը անկենդան վար կախուեցան, զուլթը մէկ կողմ ծռեցաւ. այլևս չ'ապրիր:

Թշուառական քոյրասպանը դող մը զգաց:

— Մեռաւ, . . . մեռաւ, . . . գոչեց Նաթալքային դիակին վրայ ծռելով: Տասնապետ, դուն այլևս կրնաս մեկնիլ:

Տասնապետը առանց կրկնել սալու դուրս ելաւ, փայ երբ պռանձին մնաց անմիջապէս յարակից սենեակը մտնելով քրոջը գրասեղանի դարակները սկսաւ քրքրել, չուտով գտաւ ծալլուած կտակը որուն մէջ հետեւեալը գրուած էր:

«Վերջին կտակս»: Բայց հազիւ սկսած էր

ընթերցումի սոսկումէն սկսաւ ճշել: Որովհետեւ խնդճ նաթալքան իր բոլոր ստացումաժքը եղբորը կը ձգէր, հակառակ եղբորը ըրած յայտարարութեան: Նաթալքան ուրեմն փորձել ուզած էր իր եղբայրը, և ինք սպաննել տուած է իր քոյրը այդ անմեղ կատակին պատճառաւ:

Փալ որոշեց սպանեալին ննջասենեակը վերադառնալ և ազատել զայն եթէ դեռ չէ անշնչացած ընկողովին, բայց թշուառականը այնքան քաջութիւն ալ չունեցաւ, քանի մը ուստումով իր վերնայարկի սենեակը վազեց:

Մինչ այդ՝ փախստական դերինները քանի մը ժամուայ ճամբայ կտրած էին:

—Սիրելի Օլկաս, կ'ըսէր Միրովիչ իր սիրուհիին: Այլեւս մեր ալ երջանկութեան օրերը կը մօտենան, արտասահման պիտի անցնինք. բայց նախքան այդ՝ հօրդ փեթերսպուրկի մէջ ձգած հարստութիւնները պէտք է ձեռք անցնենք:

—Այդ միլիոնները կարելիութիւն պիտի տան որ մենք ալ իբր այր և կին ապրինք, ըսաւ Օլկան և ձեռքը ծոցը տարաւ միլիոններու ընկալագիրը դուրս հանելու համար, որ Գաց յանձնած էր իրեն հետ հաշտուելէ վերջը:

Բայց յանկարծ ձին կեցնելով գոչեց.

—Միրովիչ, հօրս ինձ յանձնած ընկալագիրը կորսնցուցի:

—Աստուած իմ, արդեօք նաթալքային սենեակը ինկաւ հագուստս փոխած ստեն, և. սկսաւ արտասուել, Լէպուլեն որ էլիզապէթին քովն ի վեր կը քայլէր, Վորոնզովը և էլիզապէթն ալ իմանալով Օլկային ձայնը ետ դարձան լալու զպատճառը իմանալու:

—Լալու պատճառ մը չունիք, ըսաւ Լէպուլեն քանի որ մինչև նկուղէն դուրս ելած միջոցնուդ քովերնիդ էր, անկասկած դքսուհւոյն սենեակին մէջ ինկած ըլլալու է, հարկ է մէկերնիս անմիջապէս ետ դառնանք քանի դեռ ամէն ոք կը քնանայ:

—Պ. Լէպուլեն իրաւունք ունի, ըսաւ Միրովիչ, դուք գնացքնիդ քիչ մը դանդաղեցուցէք, ես չուտով կ'երթամ եւ ընկալագիրը գտնելով ետեւնուդ կը հասնիմ:

Օլկան կ'աղբերէր իր սիրականին որ հըրաժարի այդ վտանգաւոր ձեռնարկէն:

—Աւելի լաւ է յաւիտեան այսպէս թշուառ ըլլամ քան թէ քեզ դարձեալ վտանգին դէմ զրկեմ:

Բայց Միրովիչ անդրդուելի մնաց որոշումին մէջ. անգամ մ'ալ համբուրելով իր գիրուհին ձին մտրակեց եւ անյայտացաւ մութին մէջ:

Միրովիչ կէս ժամէն հասաւ զղեակի պարիսպին առջև, հոն վար իջնելով ձին ծառի մը բունին կապեց, քանի մը ուստումով պարիսպէն

ներս ցատկեց և հասաւ Նաթալքային ննջասե-
նեակին պատուհանին տակը, ունկնդրեց, ամէն
կողմ լուսթիւն կը տիրէր, պզուշաւոր քայե-
րով սանգուխներէն վերելաւ, առաջին յարկի վը-
րայ կը գտնուէր, պատուհանը այնքան բարձր
չէր, ճարպիկ ոստումով մը պատուհան ելաւ և
սկսաւ պատուհանին ապակիին զարնել առանց
մեծ աղմուկի, բայց ի դուր, ներսէն ձայն
չկար... քանի մը անգամ կրկնեց իր զարկերը,
դարձեալ ձայն չկար, ուրիշ ճար չուներ, մէկ հար-
ւածով ապակիներէն մին ջախջախեց և ներս մը-
տաւ, սենեակին մէջ քանի մը վայրկեան ան-
չարժ կեցաւ ապակիին աղմուկին հետեւանքը
իմանալու համար, շուրջ չկար դուրսէն, բայց...
բայց... սենեակին մէջ խռիւղ մը կար, Միրո-
վիչը խռիւղին կողմը վազեց, հոն իր աչքին
առջեւ այնպիսի տեսարան մը կը պարզուէր որ
քիչ մնաց պիտի պոռար սոսկումէն, Դալկադէմ
Նաթալքան մահճակալին մէջ պստկած էր, և
րեսներուն գոյնը փոխուած էր, մինչև կէս մէջ-
քը մերկ էր և կոկորդէն սեւ չուան մը կապ-
ւած էր:

— Աստուած իմ, մեր աղատարար հրեշտակը
խեղդած են, բացառանչեց Միրովիչ և առանց
վարկեան մը կորսնցնելու գրպանէն զմիկին հա-
նելով զղուշութեամբ կտրեց խղճող չուանը, և
ձեռքին մէջ հաւաքելով գրպանը դրաւ, և ա-

կանջը Նաթալքային կուրծքին դնելով ուրախու-
թեամբ հաստատեց թէ սիրտը դեռ կը տրոփէր,
թէ և շատ յամր: Շուտով դարանին քով պատ-
րաստուած ջուրով լեցուն ամանը բերաւ և սկը-
սաւ անոր ճակատը, կուրծքը և կոկորդը շփել,
քանի մը կաթիլ ալ բերանը լեցուց, քանի մը
վայրկեանէն աղջկան կուրծքը սկսաւ հանդար-
տօրէն ելեէջել, աչքերը իրենց գոյները վերստա-
ցան, և չրթներէն սա սարոսփելի բառերը թը-
ռան:

— Ո՛հ Աստուած իմ, երազ չէ եղեր, եղբայրս,
այո, իմ հարազատ եղբայրս սպաննել տալ կ'ու-
զէր զիս:

Այս խօսքերը արտասանած պահուն գլուխը
քիչ մը վեր բարձրացուց, թայց դարձեալ հո ին-
կաւ արտասուելով: Միրովիչի ներկայութիւնը
նկատած էր, ճանչցած ալ էր զայն, բայց չէր
համարձակեր անոր հետ խօսելու, կ'ամչնար,
այո, զոհը կ'ամչնար ոճրագործին տեղ:

Միրովիչ ցած ձայնով սկսաւ խօսիլ Նա-
թալքային հետ, պատմեց իր ետ դառնալուն
պատճառը, պատմեց նաև իրեն ինչ վիճակի մէջ
գտած ըլլալը:

— Ո՛հ Աստուած իմ, ինչպէ՞ս պիտի կրնամ
աղատիլ այսպիսի ոճրագործ եղբոր մը ձեռքէն,
ա՛խ Միրովիչ երանի թէ չուանս կտրած չըլլայիր,
ես այլևս ինչպէ՞ս պիտի ապրիմ, իբր ոճրագոր-
ծի մը քոյրը:

— Դքսուհի, պէտք է որ անմիջապէս հեռանաք այս տեղէն, ձեր կեանքը հոս ասկէջ վերջ վայրկեան մը իսկ ապահով չէ:

Նաթալիքան մահճակալին մէջ շտկուեցաւ միշտ արտասուելով:

— Իւրաւունք ունիս Միրովիչ, դղեակս և ագարակս պէտք է լքեմ առժամաբար, յետոյ պիտի մտածեմ հղորս հա՛ դէպ առնելիք քայլերուս վրայ: Այո, Միրովիչ, քեզի հետ պիտի գամ, հոն գէթ էլ լիզապէթի և Օլկայի պէս հաւատարիմ ընկերուհիներ պիտի ունենամ:

Միրովիչ յարակից սենեակը մտնել կ'ուզէր մինչև որ Նաթալիքան հագուէր, հոն սեմին առջեւ գտաւ Օլկային կորսնցուցած ընկալաչիրը, կարծես Օլկան գիտութեամբ կորսնցուցած ըլլար այդ արժէքաւոր թուղթին կտորը, որուն պատճառաւ ազնիւ կեանք մ'ալ փրկուեցաւ: Այո՛, այս զործին մէջ նախախնամութեան մատը կայ, կը մտածէր Միրովիչ թուղթը վեր առնելով:

Նաթալիքան հասցնալով հագուելէ վերջ, քովի սենեակը մտաւ գրասեղանի դարակէն կտակը իր հետ առնելու համար: Բայց երբ դարակը բացաւ անմիջապէս զգաց իր եղբոր աւաղակուծիւնը:

— Թ' շուառական, միևնոյն ժամուն գող եւ ճորագործ դարձար... Այո, հիմա կը հասկնամ,

զիս սպաննած կարծելով կտակս ալ գողցած է, բայց լաւ որ դեռ դատարանէն հաստատել տուած չէի, կտակս իր ձեռքը ունենալով չի կրնար իմ հարստութիւններուս տիրանալ քանի դեռ ես ողջ եմ:

Նաթալիքան եւ Միրովիչ շուտով հեռացան դղեակէն այն ճամբով ինչ ճամբով որ մտած էր Միրովիչ որպէսզի ծառաները չնշմարեն իրենց փախուստը: Երբ ծառին կապուած ձիուն հասան Միրովիչը Նաթալիքան ձիուն վրայ առնելով սրարչաւ քշեց դէպի ետ, հասնելու համար իրենց սպասող կարաւանին: Քանի մը ժամէն հասան անոնց, որոնք անհամբեր կը սպասէին Միրովիչի վերադարձին: Մեծ եղաւ զարմանքն ինքր ինքնակեցի՛ թէ Միրովիչ Նաթալիքան իր հետ բերած էր:

Նաթալիքան ամէն բան պատմեց փախըստականներուն:

Հաւատարիմ ծեր Լէպուիւնը կ'անիծէր անգութ դաւաճանը, և ետ ագարակ դառնալ կ'ուզէր քոյրասպանին արժանի պատիժը տալու համար:

— Ուշացած էք Պ. Լէպուիւն, ըսաւ Միրովիչ, մարդասպանը անշուշտ այս ժամերուն դէպի փեթերսպուրկ կ'աճապարէ իր քրոջ մահը աւետելու համար: Մենք առանց ժամանակ կորսնցնելու պէտք է հեռանանք որքան որ կարելի

է հեռու տեղ մը իջեանելու: որպէսզի չըլլայ թէ պահակ զինուորները ետեւէս հասնելով դարձեալ ձերբակալեն մեզ:

—Շատ իրաւացի է Պ. Միրովիչը իր դիտողութեան մէջ, պէտք է աւելի հեռու կայան մը ընտրենք, ես ալ կը փափաքիմ որքան որ կարելի է հեռու բնակիլ այդ անխնայ զոհակէն:

Լէպուիւն ճամբու ուղղութիւնը փոխելով աջին դարձաւ, զերիններու խումբը անոր կը հետեւէր: Յանկարծ Միրովիչ իր ընկերներուն ձայնեց որ կենան:

—Հոն նայեցէք ըսաւ, եւ այն ուղղութիւնը ցոյց տուաւ ուրկէ որ եկած էին, տեսէ՛ք ինչ սոսկալի ամպ մը կ'առաջանայ:

—Այդ ամպ չէ, ըսաւ ծեր Վորոնզով ցոյց տրուած ուղղութեամբ նայելով: Հոն մեծ հրդեհ պատահած ըլլալու է, տեսէ՛ք այդ ամպի պէս երեւցածը ամպի պէս մուխ մըն է:

—Իսկապէս կրակ է, ըսաւ Լէպուիւն և յան կարծ լռելով Նաթալքային նայեցաւ:

Նաթալքան ամբողջ մարմինով սկսաւ դողալ:

—Կը հասկնամ թէ ինչ է հոն պատահածը, ըսաւ դժգոհին յուսահատական շեշտով մը: Դղեակս հրդեհի տուած են, եղբայրս անշուշտ նկատելով իմ ազատումս և որպէսզի իր մեղքը թաղէ՝ դղեակս կրակի տուած է...

Այդ բոցերը թող իրենց մէջ կլեն քոյրասպանը որ համարձակեցաւ իր տոհմային բոյնը քրքրել, եթէ արդարութիւն կայ երկնքի մէջ, այն ատեն թող այս բոցերը յիշեցնել տան մարդոց թէ այն որ արիւն կը թափէ իւր արիւնն ալ արեան գին կու տայ, անկցի և վերնայ Սուրբիքով Փայլը:

Վորոնզովի խօսքերէն վերջ խոր շոութիւն մը տիրեց: Ապա Միրովիչի նշանին վրայ ձիերը դարձեալ ճամբայ ելան դէպի Նաթալքային հեռաւոր ագարակներէն մին: Այրող դղեակին կողմէն դեռ կ'երևային դէպի երկինք բարձրածող կարմիր բոցերը, ուր դղեակին հետ կ'այրէին քոյրասպան Սուրբիքով Փայլը, տասնապետը և հարբա՛ պահակ զինուորները:

Փոթեմքին շաքաթներով անկողին մնաց, երբ ինքդինքը զգաց թէ միականի մըն է այլեւս, սոսկալի ջղագրգռում մը ունեցաւ որ քիչ մնաց առողջութիւնն ալ պիտի կորսնցնէր: Բայց կատարինէն անօրինակ խնամքով մը կը հսկէր անոր սնարին քով:

Բժիշկը կը ստիպէր քսանչորս ժամուայ մէջ գործողութիւնը անպայման կատարել:

Կատարինէին յանձնուած էր այդ ծանր պարտականութիւնը, հիւանդին կամքը առնել գործողութեան համար:

Առաւօտ էր, Կատարինէ հիւանդին սենեակը մտաւ: Փոթեմքին մետաքսէ բարձերուն վրայ պառկած առողջ աչքովը կը դիտէր իրեն մօտեցող ցարուհին. Առանձին էին սենեակին մէջ:

—Ո՛հ, որքան բարի ես իմ հանդէպ Կատարինէս, ըսաւ Փոթեմքին իր վրայ ձռող կիւնը թեքուին մէջ առնելով:

—Դիտես սիրելիս, միակ բաղձանքս է քեզ դարձեալ առողջ տեսնել, և Աստուծոյ կամքով այդ օրը պիտի չուշանայ:

—Ի՛նչ կ'արժէ առողջութիւնս, քանի որ աչքիս մէկը կորսուած է այլեւս անվերադառնալիօրէն:

—Այդ երեւք մի մտածեր սիրելիս, դուն կը կարծես որ ես լոկ քու արտաքին գեղեցկութիւնդ կը սիրեմ: Հոգիդ աւելի կը սիրեմ քան մարմինդ, բարի և ազնիւ սիրելիս, իմ սէրս նըկատի խելէ՛ առներ թէ սիրածը երկու թէ մէկ աչք ունի:

—Ո՛հ որքան բարի ես Կատարինէ:

Կատարինէ երկար բանակցութենէ վերջ վերջապէս հիւանդը համոզեց որպէսզի օր առաջ Գործողութիւնը կատարուի:

—Շատ լաւ Կատարինէ, ըսաւ Փոթեմքին ցարուհեոյն թեքէն ազատելով, բայց ես ալ խնդրանք մը ունիմ:

—Ուզէ՛ ինչ որ կը փափաքիս:

—Բայց այս օր չէ որ պիտի խնդրեմ քեզ մէ այդ փափագածս, կրնաս գրութիւն մը տալ որ եթէ օր մը կարեւոր խնդրանք մը ունենամ առանց այլեայլի այդ խնդրանքիս գոհացում պիտի տաս:

—Բայց քեզի բաւական չէ՞ ցարուհեոյդ խոստումը:

—Սիրելի Կատարինէս, կու գայ օր մը որ սրտիդ մէջ ուրիշի մը սիրոյն տեղ կու տաս փոխան իմ սիրոյս և այն ատեն թերեւս մոռնաս և ժխտես ինձ տուած խոստումդ:

Կատարինէն առանց ընդդիմութեան քովի սենեակը մտաւ և հոն սեղանի մը առջև նստելով գրեց հետեւեալ տողերը:

«Ես, Ռուսիոյ Կատարինէ ցարուհին, այս օր Փոթեմքին դուքսին տուի այն առանձնալընորհումը որ իր մէկ խնդրանքը պիտի կատարեմ երբ որ ինք խնդրէ, կ'երգնում ցարական դահլիս վրայ որ Փոթեմքին դուքսին խնդրանքը ինչ որ ալ ըլլայ անկատար պիտի չթողում:

ԿԱՏԱՐԻՆԷ»

Նամակը քացնելէ վերջ ժպտաղէմ մտաւ Փոթեմքինի սենեակը և իր սիրելին համբուրելով դրութիւնը յանձնեց անոր: Փոթեմքին խոստմնագիրը կարդալով ըսաւ:

— Շատ չնորհակալ եմ ցարուհիս, քու անսահման բարութիւնդ այս երկտողովն ալ հաստատեցիր:

Եւ խոստմնագիրը բարձին տակը դնելով շարունակեց.

— Եթէ ցարուհին կը փափաքի, կրնայ բռնիչ կանչել գործողութիւնը կատարելու համար: Ցարուհին դուրս ելաւ Պէն Ռուպէնը կանչելու:

Երբ Փոթեմքին սռանձին մնաց բարձին տակէն դուրս հանեց խոստմնագիրը, անգամ մըն ալ կարդաց և երջանկալի ժպտով մը կուրծքին սեղմեց:

— Անուշիկ էլիդապէթս, այժմ ձեռքիս մէջն է դիւրութիւնը ամէն վտանգէ ղերծ պահելու համար քու տանջուած կեանքդ, այս վայրկեա-

նիս ուր որ ալ ես, թող անծանօթ ոգիները քեզ աւետեն այն բարի լուրը. ո՞րքան թանկարժէք ես դուն, խոստմնագիր, թէ և մէկ աչքս կը զոհեմ բայց երբեք չեմ ցաւիր, լաւ որ այս օր ձեռքիս մէջն ես դուն:

Փոթեմքին այդ գրութիւնը աւելի ապահով տեղ մը դնելու համար ոտքի ելաւ և քանի մը վայրկեան մտածելէ վերջ գրասեղանին դադտնի դարակը դնելով գոցեց և աճապարանքով անկողին մտաւ դարձեալ: Կէս վայրկեան չանցած Կատարինէն եւ բժիշկը ներս մտան և Փոթեմքինին իմաց տուին թէ ճիշտ ժամը տասներկու քին գործողութիւնը պիտի կատարուի եթէ ինք ալ համաձայնի: Փոթեմքին Կատարինէին տըւած խոստումը չդրժեց:

— Պատրաստ եմ պէ բժիշկ ո՞ր ժամուն որ կ'ուղէք, ըսաւ:

Ժամը ճիշտ տասներկու քին գործողութեան սենեակին դուռը բացուեցաւ, ցարուհիին կ'ընկերէին Փանին նախարարապետը և Շուպով: Այս վերջինը ժէնէրալի զարդարուն համազգեստը հագած էր որ ընդհանրապէս մեծ հանդիսաւորութիւններու կը հաղնէին այն ժամանակ: Կուրծքին վրայ վլատիմիրի պատուանշանը կը փայլէր, պալատականները այդ նշանը տեսնելով զարմացած մնացին, որովհետեւ այդ պատուանշանը ցարուհին ամէն ժէնէրալի չէր տար: Կի-

ներու մէջ այն փափսուքը ինկաւ թէ ցարուհին նախորդ գիշեր Շուպով իր ննջասենեակը կանչել տալով անոր իր սիրած ֆրանսական նորավէպերէն կարդացնել տուած է ըստաձայն: Շուպովին ալ զարմանքը մեծ եղաւ երբ տեսաւ թէ բոլոր այն պալատականները որ երէկ ըստե իսկ չէին տար իրեն, այսօր խոնարհութիւն կ'ընեն անոնց առջեւն անցած պահուն: Շուպով հաստաւ սպան այսպէսով յաջողեցաւ դիրքի և պատիւի տիրանալ, երբ անդին Փոթեմքին գիշեր ցերեկ կը տառապէր թէ հոգեով եւ թէ մարմնով:

Բժիշկի հրամանին վրայ գործողութեան սենեակը հականեխուած էր, գործողութեան սեղանը զրուած էր պատուհանին առջեւ, ուրիշ խոշոր սեղանի մը վրայ կարգաւ շարուած էին ուրիշ հարկաւոր գործիքները, փոքրիկ վառարանին վրայ սրուակ մը կար, պարունակութիւնը պարզ ջուրի կը նմանէր, այդ շիշին Պէն Ռուպէնը ինք կը հսկէր, ատոր մէջ էր ցաւը մեղմացնող իր նոր գիւտը, երբ բժիշկը դեռ կը պատրաստուէր, Շուպով մտաւ ներս, ցարուհին զըրկած էր հասկնալու համար թէ գործողութեան ժամը հասած է: Պէն Ռուպէն չէր սիրեր երբ զինքը իր գործին մէջ կը խանդարէին, բայց հակառակ իր բնաւորութեան Շուպովին հետ կը խօսէր շատ հաճոյակատարութեամբ: Յոյց տուաւ անոր ցաւ

մեղմացնող էթերին դէղը

Շուպով այդ շիշը ձեռքը առած հարցուց.

— Ուրեմն ա՛յս է հրաշագործ էթերը, եթէ չըսէիք ինծի թէ ասոր մէջի պարունակութիւնը ցաւ մեղմացնելու կը ծառայէ՝ պիտի կարծէի որ պարզ ջուր մ'է: Արդեօք ոեւէ հոտ մը ունի՞ էթերը: — Բնաւ, այս իմ հնարած թմրեցուցիչն է զոյն ունի, ոչ հոտ, գիտէք անշուշտ որ առանձին գիրք մ'ալ գրած եմ և բժշկական կաճատին մէջ համարու շահած:

— Ո՛հ, չէք կրնար երևակայել պիւրիշկ թէ ո՞րքան կը հետաքրքրէ գիտ ձեր կատարելիք այս գործողութիւնը. Յարուհիին հետ ես ալ նեղ կայ պիտի ըլլամ. կը փափագիմ գործողութիւնը լսկսելէ առաջ աչք մը նետել ձեր այդ գրքին վրայ: — Ի՞նչ, տեսած չէ՞ք զայն պիւրեպալետ

— Ամբողջ Բեթթսպուրկի մէջ փնտռած ու հատ մ'ալ գտած չեմ: Գիտեմ շատ դժուար էք այս վայրկեանիս, եթէ կը թոյլատրէք ծառանիդ կանչեմ, հրամայեցէք որ բերէ:

— Իրաւ է, շատ դժուար է, բայց չեմ ալ սիրեր որ ուրիշը գրատանս ձեռք վարնէ, — Ըսաւ ձեր բժիշկը և դուրս ելաւ գիրքը բերելու:

Այդ րոպէին Շուպով ակնարկ մը տուաւ բժիշկի օգնականին որ գործողութեան նախապատրաստութեամբ զբաղած էր, յետոյ իր զըր-
ԳԱՀ ԵՒ ՍԷՐ

պանէն չիշ մը դուրս հանեց ու փոխեց ցաւ մեղմացնող էթերը:

Շուպով արդէն իր նպատակին հասած էր երբ Պէն Ռուպէն բժիշկը վերադարձաւ գիրքը ձեռքը՝ ըսելով.

— Եթէ ա՛յնքան կը հետաքրքրէ ձեզ իմ այս փոքրիկ գիրքը, այն ատեն խնդրեմ իբրեւ նուէր ընդունեցէ՛ք ինձմէ:

— Ո՛հ, պ. բժիշկ, շատ շնորհակալ եմ ձեր այս նուէրին համար:

Վայրկեան մը լռութենէ՝ ետք գնդապետը ըսաւ.

— Տակաւին լաւն մըն ալ կ'ուզեմ հարցնել:

— Հրամմեցէ՛ք պ. գնդապետ.

— Վստա՞հ էք որ Փոթեմքինի այս գործողութիւնը պիտի յաջողի կոած եմ որ շատ անգամ մարդիկ կը մեռնին աչքի տնյաջող գործողութեան հետեւանքով:

— Հարիւրին իննըսուն կը յաջողի, միայն թէ ուշադրութիւն պէտք է ընեմ որ արիւնը չթունաւորուի:

— Կը մաղթեմ որ այն գործողութիւնը հարիւրէն մէկ անյաջող չըլլայ.— ըսաւ Շուպով և դուրս ելաւ:

Հարկ չկայ ըսելու թէ Շուպով զրկուած էր Օսլովին կողմէն այս վատ արարքը գործելու:

Ժամը տասերեակօսին ցարուհին Փանին

կոմսին և Շուպովին ընկերակցութեամբ գործողութեան սենեակը մտաւ: Պէն Ռուպէն կատարինէի ընդառաջ երթալով՝ խոնարհեցաւ և ուշապէս ողջունեց.

— Ուրեմն Նորին վեհափառ կայսրուհին ա՛մէն զնով կ'ուզէ ներկա՞յ ըլլալ գործողութեան: Անգամ մըն ալ կը խնդրեմ վեհափառ կայսրուհին որ հրաժարի իր այս փափաղէն, որովհետեւ իր աղնիւ սիրտը պիտի չկարենայ դիմանար:

— Կ'ուզեմ անպայման ներկայ ըլլալ Փոթեմքինի այս ծանր գործողութեան, պատասխանեց ցարուհին:

Ցարուհին Շուպովին երեսն իսկ չնայեցաւ: Համոզուեցաւ գնդապետը որ Օսլով իրաւունք ունէր երէկ իրիկուն ըսելու թէ զիւրաւ կարելի չէ այդ կնոջ սիրտը գրաւել:

Կատարինէ գործողութեան սեղանէն տասը քայլ հեռու աթոռի մը վրայ նստաւ: Փանին և Շուպով ցարուհիին մօտ տեղ գրաւեցին:

Քիչ վերջ երբ երեք նշանաւոր բժիշկներ ևս ներս մտան՝ Պէն Ռուպէն նշան ըրաւ իր օգնականներէն մէկուն որ գնաց Փոթեմքինը ներս առաջնորդելու:

Փոթեմքին, աժգոյն բաց զինուորական վսեմ և անվախ արտայայտութեամբ ներս մըտաւ: Աչքը միայն կապած էր և աջակողմի աչքով տխուր նայուածք մը ուղղեց ցարուհիին:

որ հաղիւ կրցաւ իղ հեկեկումը զսպեր

Փոթեմքին փորձեց կատարինէի առջև
ծունկի գար թայց ցարուհին բռնելով անոր թե-
ւէն՝ արդիւնք ըսելով.

—Անուշիկ սիրելի բարեկամս, Աստուած
այս ծանր ժամուն ժեղի հետ է:

Փոթեմքին տաք համբոյր մը դրոշմեց կա-
տարինէի ձեռքին:

—Խնդրեմ, նորին բարձրութիւն, երկնցէք
գործողութեան սեղանին վրայ, ըսաւ Պէն Ռուպէն:
Փոթեմքին ցարուհին նայեցաւ:

Յետոյ սրտուհանին մօտեցաւ և դուրսը
դիտեց, իբրև թէ վերջին անգամ ըլլալով կ'ու-
զէր զմայիլ բնութեան հրաշալի գեղեցկութեան
վրայ:

Աչքին մէջ արցունքի կաթիլ երեւաց: Յե-
տոյ ետ դարձաւ եւ անվախ քայլերով դէպի գոր-
ծողութեան սեղանը ուղղուեցաւ:

Այն ատեն Ռուպէն բժիշկը որ իր օգնա-
կաններուն պէս սպիտակ շապիկ հագած էր՝ մէկ-
դի դրաւ Փոթեմքինի ձախ աչքին կապը:

Օգնականներէն մէկը տաք ջրով ամանի
մը մէջ գործիքները մօտեցուց Ռուպէնի, միւս
ձեռքը սեննալով էթերի փոքրիկ շիշը:

Բժշկատեղի տր յախճապակեայ ամանի մը մէջ
լեցուց թափանցիկ հեղուկը և վրձինով մը հե-
ղուկէն ձախ աչքին, յետոյ ձախ երեսին վրայ:

քսեց որպէսզի երակները թմրին և գործողու-
թեան ատեն ցաւ չզգայ:

—Կը զգա՞ք թմրութիւն մը, հարցուց բժիշկը

—Դեռ ոչ, պատասխանեց Փոթեմքին:

Փոթեմքինի ամբողջ մտածութիւնը կեդ-
րանցած էր միայն էլիզապէթի վրայ:

Պէն Ռուպէն նշան ըրաւ օգնական բժիշ-
կին որ էթերին շիշին բերանը բացաւ:

Քառասուն կաթիլ հրամայեց Պէն Ռուպէն:

Օգնական բժիշկը քառասուն կաթիլ համ-
րեց որոնք ինկան տաք երկաթին վրայ: Սենեա-
կին մէջ թեթեւ մշուշ մը պատեց: Փոթեմքին
տարօրինակ ցուէ մը տառապիլ սկսաւ: Կարծես
ամբողջ մարմինը կը տկարանար: Աչքը չկրցաւ
ամբողջ միտքը սկսաւ բլճանալ, ուղեց բե-
րաց բռնել, միտքը սկսաւ բլճանալ, ուղեց բե-
րանը բանալ թայց չյաջողեցաւ: Երբ բժիշկը
համբել հրամայեց հաղիւ կրցաւ մէկ քանի
թիւ համբեր:

—Հիմա գործի՛ սկսինք, ըսաւ Պէն Ռուպէն
և տաք ջուրին մէջ ձգուած գործիքները դուրս
հանեց:

Գործողութիւնը սկսաւ:

Սակայն երբ դանակը հիւանդին դպցուց
սկսաւ անհանգիստ ըլլալ:

Երիտասարդ իշխանին ամբողջ մարմնէն դող
մը անցաւ. ալ ու ձախ սկսաւ տապալկիւր Բը-
ժիշկը շուարած հիւանդին նայեցաւ:

— Ի՞նչ է առ, երբեք իմ էթերը այս աղբի-
ցութիւնը ըրած չէր, կ'երեւի ցաւ կը դգայ իշխանը
Աստուած իմ, ի՞նչ պատահեցաւ, չեմ կարծեր
որ սխալ զեզ մը լեցուցած ըլլամ. . . ո՛չ անկա-
բելի է. . . ի՞նչ որ է, գործողութիւնը կէս ձգել
չ'ըլլար

Յարուհին ձեռքերով իր դէմքը ծածկեց, ո-
րովհետեւ այլեւ չէր սեղեր ոչ մէկ բան տեսնելու
Քիչ ետք սեբաթութեամբ ըսաւ բժիշկը.

— Գործողութիւնը վերջացաւ, նորին վեհա-
փառութիւն, յաջողեցայ հիւանդին վնասուած
աչքը դուրս հանել, միայն կապելը մնաց.

Քիչ ետք այլ ալ չ'մնաց և Փոթեմքինի
ամբողջ ձախ երեսը փաթաթելէն ետք շարու-
նակեց.

— Հիմա հիւանդը հովանդեցէք շուտ, շուտ,
Բայց Փոթեմքին անշարժ մնաց, ոչ մէկ
կենդանութեան նշան ցոյց տուաւ

— Աւելի ուժեղ, աւելի ուժեղ, հրամայեց
Պէն Ռուպէն

Էթերի աղբիցութիւնը դէ՛շ էր արդեօք.

— Փոթեմքին իշխան, Փոթեմքին իշխան,
կենդանութեան նշան մը ցոյց տուաւ

Բժիշկը ի գուր պատասխանի կը սպասէր,
Փոթեմքին անշարժ էր.

— Շուտով պատուհանները բացէ՛ք, բացա-
դանչեց Ռուպէն

Մաքուր օդը ներս խռժեց ու էթերին շո-
ղին փարտաեց, այսուհանդերձ հիւանդը անշարժ
կը մնար գործողութեան սեղանին վրայ.

— Մեռած է. . . Աստուած իմ. . . Փոթեմ-
քինը մեռած է, բացադանչեց կատարինէ և դէ-
պի սեղանը շտապեց.

— Կ'ազդեմ, վեհափառ ցարուհի, ինձի ձը-
գեցէք հիւանդը և հեռացէ՛ք

— Ձեմ ուղեր առկից հեռանալ, դուչեց Կա-
տարինէ, մինչև որ գիտնամ թէ կ'ապրի՞ թէ
մեռած է. Խնդրեմ կենդանացուր զինքը, կ'ազա-
չեմ... կը հրամայեմ...

Պէն Ռուպէն ա՛յ կարեորութիւն շտուաւ
ցարուհիին. հրամայեց որ հիւանդը խողանակով
շփեն և ինքը ամբողջ հիւանդին սրտին մօտե-
ցուց անոր զարկը լսելու համար

— Ի՞նչ է առ, բացադանչեց բժշկապետը
սարսափանար վէմքով, սիրտը այլեւ չի գարներ...
Ո՛չ, առ անկարելի է, հիւանդին սիրտը ամբողջ էր.

Յարուհին երբ տեսաւ որ իր սիրահարը
մահուան ձգնաժամը կ'ապրի՞ թախանձեց բժիշ-
կին որ Փոթեմքինը մահէն ազատէ.

— Պէտք է ապրի, պէտք է որ մեռնի
Օգնական բժիշկներն ալ զննեցին հիւան-
դին սիրտը և անոր զարկը շատ տկար և անկա-
նոն դատան

— Պէտքուշէլ էլիքսիրը ինձի բերէ՛ք, հրա-

մայեց Պէն Ռուպէն, և Փոթեմքինի բերանը բռնի
բանալ տալով անկէ քանի մը կաթիլ ներս լեցուց:
Դեղը իր լաւ ազդեցութիւնը դարձեց, հի-
ւանդին սրտին դարկը սկսաւ ուժովեալ ու կա-
նոնաւորուել:

Կատարինէ կատաղած էր, կարծես իսկոյն
պիտի խենթենար:

Սեղանի վրայի էթերին շիշը առաւ և գոռաց.

—Ո՛հ, Պէն Ռուպէն մինչև հիմա չառ օգ-
տակար եղած էր ինձի իր բժշկական զիւտերով
և գիտութեամբ, բայց հիմա մահու հարուած
իջեցուց իմ սրտիս... անխուս՝ ըլլայ այս էթե-
րը... սա է միակ պատճառը որ Փոթեմքին այ-
լես չի կրնար բանալ իր աչքը: Անխուսած ըլլայ
քու այս գիւտը, կ'արդիւն՝ որ իմ իշխանու-
թեանս սոսմաններէն ներս բնաւ չի գործածուի
այս վնասակար գիւտը:

Յարուհին էթերին չիշը գետին դարկաւ, և
էթերը գորգին վրայ թափեցաւ:

—Նորին վնասխառութիւն, ըսաւ բժիշկը
ցարուհիին մօտենալով, մի' արդիւնք իմ հնա-
րած զեղիս գործածութիւնը, որովհետև իմ էթե-
րը մարդկութեան համար օրհնութիւն մըն է:

— Կը տեսնեմ որ ո՛չ թէ օրհնութիւն, այլ
անէծք է:

—Նորին վնասխառութիւն, այս էթերը լաւ
է, բայց ինչ որ Փոթեմքին իշխանին պատահե-

ցաւ՝ ինձի անըմբռնելի դաշտնիք մը կը մնայ:

— Էթերդ էր պատճառը:

— Յամենայն դէպս, խնդրեմ ձեր արդելքը
եւ տուէք, կ'ուզեմ ապացուցանել:

Յանկարծ լուց.

Նայուածքը գետնի գորգին կտաւ:

—Ի՞նչ կը նշանակէ այս նայեցէք կայս-
րուհի, նայեցէք, գորգին ծաղիկները և գոյները
անյայտացան. ո՛հ այս չիշին պարուսակութիւնը
անկարելի է որ իմ էթերս ըլլայ:

—Աղանով սխալած զեղ լեզուցած ես:

— Ես ոչ... հաւանտկան է որ ուրիշ մը փո-
խած է... հոս դաշտնիք մը կայ, ոճրագործի մը
մատը կը նշմարեմ այս դարձին մէջ, իշխանին
կեանքին դէմ դաւադրութիւն մը պատրաստը-
ւած է:

Այս խօսքերուն խոր լուսթիւն մը յա-
ջարեց:

Երկոն բժիշկներ և փանին կոմսը գորգին
մօտեցան և հաստատեցին Պէն Ռուպէնի կարծի-
քը: Կարծիր, կանաչ և զեղին դոյներով գործը-
ւած գորգը ոչ թէ միայն մոխրագոյն եղած էր
թափուած անգէն՝ այլ նաև այրած:

—Մի միայն թոյնը կ'այրէ, ըսաւ Պէն Ռու-
պէն, կը կրկնեմ որ իշխանի թշնամի ձեռք մը
վատօրէն սարքած է մահափորձ մը:

—Հրապարակաւ կը բողբեմ այս անձա-

նաթ ստորին արարածին դէմ. չպիտի հանդիսա-
բլլամ մինչև որ երեան չհանեմ զայն:

Այս խօսքերը բախով Պէն Ռուպէն հիւան-
դին մօտեցաւ. Հիմա այլեւս գիտէր թէ ի՞նչպէս
պէտք էր դարմանել հիւանդը, որովհետև վտան-
գին պատճառը գիտէր:

Յարուհին ալ համոզուեցաւ որ հոս Փոթեմ-
քինի կիտանքին դէմ դաւադրութիւն մը պատ-
րաստուած էր, բայց չկրցաւ գուշակել թէ ո՞վ
կրնար քլլար:

Շուտով արցունքը աչքերուն երդունցաւ
դուխը կտրել այն ստորին արարածին որ այս
մահափորձը սարքած էր:

Բայց Պէն Ռուպէն Շուտովի խօսքերուն չի
պատասխանեց այլ տարօրինակ նայուածքով մը
չտիկեց դնդապետին հասակը: Բժիշկը հիմա ըմ-
բռնեց թէ ի՞նչո՞ւ Շուտով գինքը դուրս գրկեց:

Պէն Ռուպէն վտաճ էր թէ էթերը թոյնով
փախողը Շուտովն էր, բայց այս չէր գիտեր թէ
արդեօք իր յատուկ դո՞րծն էր թէ Օւլովէն զըր-
ուած էր:

Պէն Ռուպէն, յատուկ զեղթափով Փոթեմ-
քինը փրկեց մահուան վտանգէն. քառորդ ժամ
մը ետք յայտարարեց թէ ամէն վտանգ փա-
րատած է:

Փոթեմքինի սիրտը սկսաւ կանոնաւոր
դարնել, չնշառութիւնը ահզը եկաւ, շատ չափ-
ցած՝ իր աւազը աչքը բացաւ:

Դ Լ Ո Ի Խ 41

ՀՐԵԱՅ ՊԱՌՈՆ ՄԸ

—Ո՞ւր եմ, հարցուց Փոթեմքին նուազկոտ
ձայնով, ի՞նչ պատահած է ինծի . . . ո՞նի, դո՞ւն
ես կատարինէ:

—Այո՛, ես եմ սիրելիս: Ես եմ, քու կա-
տարինէդ: Փա՛ռք Աստուծոյ որ կ'ապրիս և քեզ
կրնամ բազուկներովս գրկել:

Փանին կոմսը նշան ըրաւ միւսներուն որ
քաշաւին սենեակէն:

Ամէնքը դուրս ելան:

Շուտով չրթունքը սեղմեց:

Ուրեմն Օւլովի հետ սարքած ծրագիրը չյա-
ջողեցաւ, թէև ի՞նչ ճարտիկութեամբ կրցաւ չի-
շը փախել Փոթեմքինը կ'ապրէր և կատարինէ
կարծես տաշուրնէ աւելի կը սիրէ գինքը:

Երբ ծեր բժիշկն ալ ուղեց սերիչներուն
հետ դուրս ելել որպէս զի կատարինէ առանձին
մնայ հիւանդին հետ՝ ցարուհին կանչեց.

—Բժի՛շկ Պէն Ռուպէն:

—Հրամայեցէք Նորին Վեհափառութիւն:

—Բարեհաճեցէք քանի մը բոսլէ հոս մնալ:

Կը փախաբխ բան մը հարցնէր:

—Ձեր հրամանին տակ եմ:

—Դործողութիւնը յաջողեցա՞ւ. կարելի՞ է

հանդիստ ըլլալ որ ո՛ր և է վտանգ չկար

Գործողութիւնը կատարեալապէս յաջողեցաւ: Իշխանը բնաւ ցաւ պիտի չզգար եթէ այս ցած մահախորձը չտարքուէր:

—Շոտ տանջուեցար, սիրելիս, հարցուց կատարինէ ֆոթեմքինի գարձած:

Անբողոքաբերութիւնն չառ, բաւ ֆոթեմքին տկար ձայնով մը Հաղիւ կրնայի շնչեր թէն ոչ մէկ անդամս կրնայի չարժեք և տակաւն կը տեսնէի և կը լսէի ամէն բան: Զգացի երբ բժիշկը նշարակով աչքիս գործողութիւնն ըրաւ:

—Ցաւեցա՞ւ:

—Սարսափելիօրէն, ուղեցի պռալ բայց չը կրցայ: Առաջ աչքովս տեսայ որ բժիշկը հիւանդ աչքս դուրս կը հանէ:

—Կարտափելի՛ բան, բացադանչեց ցարուհին:

—Իսկապէ՛ս սարսափելի, մրմռաց Պէն Ռուպէն, յուսամ թէ պիտի յաջողինք դառնել այս ցած գործին հեղինակը:

—Անդթօրէն պիտի պատժեմ, բացադանչեց կատարինէ: Անկարեւոր է անուէնը լսել իսկ անո՛ւմ, բոլոր թոյնները մէկ ակէ կը բղխին, առաջին գործս պիտի ըլլայ այդ ակը ցամքեցնել որպէսզի թոյնը չազդէ. . .

Բարեկութեամբ մը ոտքը գետինը դարկաւ:

—Հանդիստ եղիր, սիրելի ֆոթեմքին, վրէժս պիտի յուձնամ. . . դեռ քիչ մը տեսն պէտք է. . .

դուն գիտես որ վրէժս այնպիսի կերակուր մըն է որ պաղած պէտք է ուտել:

—Նւ քեզմէ, սիրելի Պէն Ռուպէն, կը խընդրեմ որ ներես ինձի:

—Նորին վեհափառութիւն, բաւ բժիշկը ցարուհիին ձեռքը համբուրելով, ևս ներկու բան չունիմ. . . ընդհակառակը ե՛ս եմ յանցաւորը:

—Բայց ի՞նչպէս այսպէս կ'ըսէք սիրելի բժիշկ:

—Յանցաւոր եմ որովհետեւ պէտք էի աւելի լաւ հսկել էթերով լեցուն շիշին վրայ:

—Բայց գիտեմ սիրելի Պէն Ռուպէն, ևս անիրաւօրէն վշտացուցի ձեզ: Զեր գիւտը իրաւի բարիք մըն է մարդկութեան:

—Ուրեմն չէ՞ք արդիւեր անոր տարածումը և գործածութիւնը:

—Բնականաբար ոչ: Ընդհակառակն խընդրեմ, որքան որ կարելի է աւելի ընդարձակ սահմաններու մէջ տարածեցէք այս գեղը:

Ծարուհին ձեռքը ձեր բժիշկին ուսին վրայ դնելով շարուրակեց:

—Հիմա խնդրեմ բարի եղէք ներս կանչելու այն պարսնները որ տակից դուրս դացին:

Պէն Ռուպէն հանդարտօրէն հեռացաւ ու վայրկեան մը ետք փանին կոմսին և Շուպով զննարկատին հետ ետ դարձաւ:

Ծարուհին ֆոթեմքինի հետ քանի մը խօսք

փոփոխակեղէ կաք հրամայեց ծառաներէն մէկուն որ ներս հրաւիրէ այն սպառառականները որոնք մօտակայ սենեակին մէջ կը սպասէն դործողութեան արդիւնքին:

Երբ ասոնք ալ ներս մտան՝ Փոթեմքին արդէն աթոռի մը վրայ նստած էր:

Դործողութենէն առաջ խմած շամբանիան հիմա սկսաւ իր աղղկցութիւնը դործել: Փոթեմքին նորօրինակ ուժ մը զգաց:

Համախմբուած հիւրերուն այսպէս սկսաւ խօսիլ Կատարինէ.

—Տիկիններ և պարոններ.

Սրահին մէջ խոր լռութիւն մը տիրեց, ամէնքը ուշադրութեամբ սպասեցին ցարուհիին խօսքերուն:

—Ամէնքդ զիսէք որ,— շարունակեց Կատարինէ, Փոթեմքին իշխանը ամենալատ չարութեամբ կորսնցուց իր ձախ աչքը: Վէրքը իր կեանքին սպառնաց, եւ միայն ծանր դործողութեամբ մը կտրելի էր իր կեանքը փրկել: Աստուած իր կեանքը պահպանեց, որովհետեւ դործողութիւնը յաջող անցաւ Այսու՝ Աստուած ինծի ալ ողորմեցաւ, որովհետեւ իմ ամէնէն սիրելի բարեկամիս և խորհրդականիս կեանք պարզեց, ասոր համար չնորհակալ եմ Աստուծոյ: Այս յաջող դործողութիւնը կը պարտինք այն անձին որ շատ ծառայութիւններ քրած է մեր հայրե-

նիքին և բնաւ վարձատրութիւն չէ պահանջած:

—Պր. Պէն Ռուպէն բժիշկը ձայնեց ցարուհիին, ինծի մօտեցէք:

Գլխակաւն բժիշկը մանկական համեստութեամբ ցարուհիին մօտեցաւ:

—Պ. Պէն Ռուպէն բժիշկը չեմ գիտեր ինչպիսի՝ շքանշաններով վարձատրել Ձեզ, դուք որ մեր հայրենիքին հիւանդներուն հրեշտակն եղած էք. Ձեզ ստացուածքով չեմ ուզեր վարձատրել որովհետեւ դուք զխտութեան հարստութեամբ օժտուած էք և կ'արհամարհէք զրամբ: Եւ սակայն սիրտս կը փոփաքի այս վայրկեանիս ձեզ սիէ կերպով մը վարձատրել . . . Դուք հրեայ էք, այնպէս չէ որ բժիշկ:

—Այո՛, Նորին վեհափառութիւն, պատասխանեց ձեր Արքայաժողովը:—Հրեայ եմ և կ'աւելցընեմ որ դո՛ւ եմ կրօնքէս:

—Ուրեմն, քաւ Կատարինէ, դուք կ'ըլլաք Ռուսաստանի մէջ առաջին հրեան՝ որ Պառօն պատիւը կը ստանաք, և ձեր սրբիները ութօրեկը վայն ժառանգելու իրաւունք կ'ունենան:

—Ես զաւակ չունիմ Նորին վեհափառութիւն:

—Գիտցածիս համաձայն եղբայրդ զաւակներ ունի:

—Այո՛:

—Ուրեմն ձեր եղբորը զաւակները թող ձեր

մահէն ետք գործածեն Պառօն Պէն Ռուպէն տնունը:

Պալատականները դժգոհ՝ սկսան միմեար լեմէնքը գիտէին որ Կատարինէ մինչեւ այդ օրը հրեաները իրմէ հեռու կը բռնէր: Բնորհապառակն դահ բարձրանալէն ետք հրեաներէն շատ մը իրաւունքներ ետ առաւ, որոնք իր ամուսինէն ընդունած էին:

Այդ պատճառաւ պալատականները ապշած լուռ մնացին երբ տեսան որ Կատարինէ բարձր տիտղոսով օժանց հրեայ բժիշկը:

— Զեւքդ երկնցուր, Պառօն Պէն Ռուպէն, ըսաւ հանդիսաւորապէս ցարուհին:

Բայց ծեր հրեայ բժիշկը երկու ձեռքերը իրարու կապած՝ երկնցուց ցարուհիին և արցունքը աչքերուն՝ խղճով ձայնով մը ըսաւ.

— Նորին վեհափառութիւն կարելի չէ . . . չեմ կրնար ընդունիլ այս մեծ պատիւը որով զիս կ'ուզէք վարձատրել:

— Ինչո՞ւ, հարցուց Կատարինէ զարմացած:

— Նս պէտք չէ Պառօնի տիտղոսով չըջադաշիմ Բեռնարպուրկի փողոցները, քանի որ իմ կըրօնակիցներէն շատերը բանտերու մէջ նստած են և ուրիշներ արուարձանները կը բնակին և թոյլ չի տրուիր իրենց մայրաքաղաք մտնել:

— Նորին վեհափառութիւն, շարունակեց բժիշկը, ես իսկ ինքզինքս մատնիչ կը համա-

րեմ, երբ Պառօնի տիտղոսով կը վարձատրուիմ, քանի որ իմ հրեայ եղբայրները իրաւունք չունին նայնիսկ Ռուսիոյ քաղաքացի համարուելու:

Կատարինէ յօնքերը երկար պառակեց և երկար մտածեց:

Ռուպէն թախտնադին շարունակեց.

— Ո՛հ, ցարուհի, մինչև այսօր հրեաները ձեզմէ հեռու բռնեցիք և արհամարհեցիք զիրենք: Միակը ես եղայ, որուն ցարուհիս թոյլ տուաւ որ իրեն ծառայեմ: Կ'երդնում որ ես առանձնակի մէկը չեմ, ես ալ միւսներու նման հասարակ հրեայ մըն եմ: Եթէ անդամ մը միայն վորձէք հաւասար տղատութիւն տալու միւս հրեաներուն իրրեւ քաղաքացիի, այն տառնալի տի համոզուիք թէ ո՛րքան ձեր հաւատարիմ ծառաները պիտի ըլլան անոնք: Զիս մի՛ բարձրացնէք նորանոր տիտղոսներով, այլ գթացէք Ռուսաստանի հրեաներուն և զանոնք զուրո հանեցէք փոշիներէն և ցխերէն:

Բիշիկ Պէն Ռուպէն լռեց:

Կատարինէ ևս լռեց: Կատարինէ մտածումներու մէջ ընկղմեցաւ և նայուածքը Փոթեմքի նի ուղղեց: Հիւանդ իշխանը ձեռքով նշան մը րբաւ:

Կատարինէ անոր իմաստը հասկնալով ըսաւ բժիշկին.

ԳԱՀ ԵՒ ՍԷՐ

—Այո՛, պիտի բարեկամ մեզ
ապրող հրեաներու ապրելակերպը, որովհետեւ
զուր Պէն Ռուպլին աջ կը խնդրէ ինձմէ։

Աննկարագրելի գործացում մը անոնուե-
ցաւ պարտականներու գէտքին վրայ։

—Կո՛մս Փանին։

—Հրամայեցէ՛ք Նորին վեհափառութիւն։

—Օրէնք մը պատրաստեցէ՛ք կոմս, ո-
րուն մէջ հրեաներու բնակող գոտակարգին
իրաւունք արուի քաղաքները բնակելու, պոչ-
տոններու տիրանալու և քաղաքացիի բոլոր ի-
րաւունքները վայելիլու։

—Որո՞նք են բնակող գոտակարգերը, հար-
ցուց Փանին։

—Անոնք՝ որոնք բարձրագոյն ուսում ստա-
ցած են, գիտնականներ և զեղարուեստական-
ներ են, ասկէ զուրս վաճառականներն ալ նկա-
տի առէք։

—Ո՛հ վեհափառ, մեծ և՛ բարի ցարուհի,
բացադանչեց Պէն Ռուպլէն և ծունկի եկաւ Կա-
տարինէի առջեւ։

Յարուհին համակրելի ժպիտով մը նայեցաւ
ծեր բժիշկին և ըսաւ։

—Իսկ մնացած հրեաներուն դալով՝ պէտք
է որ այլեւս փոշիի և ցեխի մէջ ապրին, ո-
չոնք իրենց ուղած քաղաքներուն մէջ կրնան
բնակիլ, միայն թէ պիտի չկարենան տուն գնել։

Բոլոր այս առանձնաշնորհումները կու տամ այն
պայմանով՝ եթէ Պէն Ռուպլէն Պառոնի տխուր
ընդունիլ յանձն կ'առնու։

Ծեր բժիշկը համբուրեց ցարուհիին ձեռքը
և ըսաւ։

—Նորին վեհափառութիւն, հիմա այլեւ
հպարտութեամբ կը դորժածեմ ձեր ինձի շնոր-
հած Պառոնի տխուրը։

Ծեր բժիշկին աչքերէն մօրուքին վրայ
հոսած արցունքները յուզեցին Կատարինէն։

Կատարինէ իր առջև ծունկի եկող բժիշկը
ոտքի հանեց և շնորհաւորեց պառոնի տխուրը։
Փոթեմքին ևս նշանացի խնդրեց բժիշկէն որ
իր քով երթայ և ուսումական սովորութեան հա-
մաձայն համբուրեց Պառոն Պէն Ռուպլէնի երկու
երեսները։

Պարտականները ևս, հոգառակ անոր որ
դժգոհ մնացին արուած պատիւէն՝ ստիպուած
ձեռքի սեղմումով շնորհաւորեցին հրեայ պառոնը։
Միայն Փանին կոմսը անկեղծօրէն ողջա-
գուրեց և ըսաւ։

—Ըլլայ քրիստոնեայ կամ հրեայ . . . գի-
տութիւնը կրօնք չունի խորհրդին համաձայն
եմ ձեր քիչ առաջ ըսածներուն, պառոն Պէն
Ռուպլէն։

ՄԵՂՔԻՆ ԶԱՆԱԿՆԵՐԸ

Գործողութիւնէն շարաւթ մ'անցաւ Այս ութը օրուան մէջ Կատարինէ կը խորհէր թէ ինչպէս կրնար վրէժ լուծել այն անձէն՝ որ շատ անգամ Փոթեմքինի կեանքին դարաններ լարած էր:

Ծարուհին միշտ կը շարունակէր իր սկսածին մտածումները դէպի Փոթեմքինի թէ և զինքը չէր տեսներ, որտ ինչտեւ Պէն Ռուպէն հիւանդին յանձնարարած էր երկու շաբաթ կողիացած ապրիլ առողջութիւնը շուտով վերադառնելու համար:

Այս առանձնութիւնը հաճելի էր Փոթեմքինի համար, որովհետեւ չափէն աւելի դառնացած էր և կ'ամչնար միտկանի մնայուն:

Կատարինէ դիտէր որ ապագային ևս պիտի կրկնուէին մահափորձերը Փոթեմքինի դէմ: Այն կարծիքէն էր թէ բոլոր այս դաւադրութիւններուն ազդիւրը Օսլով էր, բայց չէր կրնար դուշակել թէ Օսլով որ'ւմ ձեռքով կատարած էր վերջին մահափորձը, բնաւ չկատկածեցաւ Շուպովի վրայ, թէ և վերջերս բնաւ իր մօտ կանչած չէր զինքը:

Օսլով գիտէր որ Կատարինէ Շուպովի հետ իբրեւ ցարուհի հրամայական չհշտով կը խօսէր

— Պէտք է հաշուի տանես, սիրելի Շուպով, քաւ Օսլով, որ Կատարինէ բոլոր կիներէն աւելի խորամանկ է:

— Դժբախտաբար այդպէս է, պատասխանեց:

— Մեր չոր բախտէն Փոթեմքինի կեանքին դէմ սարքած մահափորձը չաջողեցաւ և պատճառ եղաւ որ Կատարինէ իր սիրահարը աւելի ևս տիրէ: Բայց սպասէ՛ Շուպով, վերջ ի վերջոյ պիտի հասնինք մեր նպատակին: Պէտք է յարմար առիթին սպասենք, . . . պէտք չէ շտապենք: Շուպով մեծ համբերութեամբ սպասեց, յարմար առիթին սպասեց, որ կրկին դրաւէ ցարուհիին սէրն ու համակրանքը:

Այս օրերս պարտքի տակ մնացած էր Շուպով, որովհետեւ ցարուհին որ տարեկան քսան հազար ռուպլի խոստացած էր, չէր վճարած:

Պարտատէրները զինքը շատ կը նեղէին և անոնց ձեռքէն ազատելու համար տաւր հազար ռուպլի խնդրեց և վաշխառուներու բերանը դոցեց:

Այս վերջին օրերուն Կատարինէ շատ քիչ անգամ հեռացաւ իր աշխատութեան սենեակէն, որովհետեւ Փոթեմքինի հիւանդութեան առեւն պետական կարեւոր գործերը բոլոր երեսի վրայ թողած էր և զբաղեցանին վրայ դիզուած էին շատ մը խնդրագիր և կարեւոր դրութիւններ:

Բնատնտեսային Փանին կոմսը ևս օգնեց

ցարուհիին նախարարին սենեակին մէջ դիշերը ուշ առնել լամբը կը վառէր:

Փանին, երկաթէ կամքով մարդ մ'ըլլալուն՝ առտու կանուխէն մինչև գիշեր աշխատեցաւ կատարինէի պէտ:

Այս օր ևս զեղեցիկ ամառնային օր մը կատարինէ իրեն կանչեց Փանին կոմսը քիչ մը խորհրդակցելու և յետոյ մաքուր օդին մէջ պըտոյս մ'ընելու համար:

Հարցուց Յէն Ռուտէին թէ Փոթեմքին կրնա՞ր իրեն հետ ուսուցիչ ելլել: Բմիշէն պատասխանեց թէ մաքուր օդը պիտի նպաստէ իշխանին առողջութեան, որովհետև սենեակին միօրինակ օդը դիշերը շատ տկարացուցած է:

Կատարինէ անմիջապէս Փոթեմքինին գընաց և սղջագուրելով իր սիրահարը՝ խնդրեց որ իրեն հետ պառչի ելլէ:

— Նորին վեհափառութիւնը կը թոյլատրէ՞ որ աս դէմքովս իր կառքին մէջ նստամ:

— Սիրելիս, եթէ այսպէս խօսիս, իրաւի՛ կը բարկանամ:

Կատարինէ համբուրեց իշխանը և դէպի սենեակ շտապեց, որովհետև չ'ըլլալէն վայրկեան մ'իշի կորսնցներ:

Սպասաւորը խմացուց ցարուհիին թէ Փանին կոմսը հասած է:

Փանին Կատարինէին առջև ելաւ ա-

նախին տակ գլուխը ինքնաբերական դրապա-նակը:

— Ռուտէ, Փանին կոմս, ըսաւ կատարինէ սիրելիքս:

— Սպասողութիւն բոլոր ցաւթիւնները, շտաւեակեց ցարուհին և դամէնքը կարդացի:

— Պիտի խնդրէի նորին վեհափառութիւնէդ որ քիչ մը առննուան համար դպրեցնէինք աշխատանքը ու բարկածէիք ինձի մտիկ ընելու:

— Ի՞նչ... արդեօք աւելի կարեւոր գործեր կան:

— Այո՛, որոշաւտանեց Փանին և այս առջոյն տխուր չհշտով մը հնչուեցաւ:

— Ի՞նչ պետտանած է Փանին, Ռուտէստանը վառնողի մէջ է:

— Դեռ ոչ, բայց վախճմ որ վառնողինք եթէ ուժով չի դանդաղանք:

— Ըսէ տմէն բան, դոչեց Կատարինէ, ամէն բան կ'աւելնի գիտնար բան մը չի ծածկես ինձմէ:

— Նարին վեհափառութիւն, նոր դաճածառանգ մը կը յարձակի մեր վրայ:

— Ի՞նչ կ'ըսես, ըսաւ ցարուհին դարմացած, կը երևի թէ երկնքէն դաճածառանգներ կը թափին:

Ցարուհին անհանդսորէն սենեակին մէջ սկսաւ վեր վար քալել:

— Խօսի՛, Փանին կոմս ուրեմն նորէն դա-

հաժառանգ մը կը յարձակի մեռելոյ գահին վըրայ, ի՞նչ տուտերու վրայ հիմնուած է այդ արարածը մի՞շտ է և ո՛ւր:

— Իսկոյն կը պատասխանեմ ձեր հարցումներուն, նորին վեհափառութիւն, միայն թոյլ տուէ՛ք որ սկիզբէն պատմեմ:

Կատարինէ համաձայնեցաւ:

Փանին ամբողջ առաւ նստեցաւ, և քանի մը թուղթեր հանելով գրասանակէն՝ ալնարկ մը տուաւ անոնց ու սկսաւ.

— Բաւական ատենէ ի վեր թախտախնդրուհի մը Եւրոպայ մասն կու գար, մինչև այսօր բնաւ կարեւորութիւն չի տունք իրեն. Բուկաչովի ապստամբութենէն առաջ արդէն լսած էի տոոր մատին, բայց ինծի առատակ մը թուելուն համար, չուզեցի անհանգիստ ընել նորին վեհափառութիւնը: Բայց ներկայիս այդ իմ կարծած առատակը այնպիսի փուլի մէջ մտած է՝ որ ըստիպուած ենք իրմով զբաղիլ: Այդ քախտախնդիր կիներ Փիննէպլի կոմսուհի կը կոչուի, յամենայն դէպս ինք այսպէս կ'ըսէ, Իտալիոյ մէջ կ'ապրի և ինքզինքը Եղիսաբեթ ցարուհիին աղջիկը կը համարէ:

— Եղիսաբեթ ցարուհիին

— Սյո՛, այս է նոր վտանգը որուն դէմ պէտք է կազմակերպուինք:

— Բայց Եղիսաբեթ ցարուհիին բնաւ լաւակ ունեցած չէ:

Փանին չփոթած իր առջև դռնուող թուղթերուն վրայ նայուածք մը տուաւ.

— Նորին վեհափառութիւն թոյլ տուէ՛ք որ ցարական տան ներքին դործերուն վրայ խօսիմ:

— Խօսեցէ՛ք, Փանին: Զեղ սիրով մտիկ կը ընեմ ինչ որ այ քէք:

— Ուրեմն, ըսաւ Փանին քիչ մը դադարէ ետք և արագ նայուածք մը տալով դրան կողմը, տեղեակ եղէ՛ք որ Եղիսաբեթ ցարուհիին գաւակներ ունեցած է:

— Ուսկի՞ց գիտէք Փանին կոմս:

— Պետական արխիւին մէջ մէկէ տւելի վաւերագրեր գտած եմ, որոնք կ'ապացուցանեն թէ Եղիսաբեթ ողորմածնոցի Պետրոս ցարի նախընթաց ցարուհիին մահէ զուակ մը և աղջիկ մը ծնած է:

— Եւ ո՞վ եղած է այս գաւակներուն հայրը, հարցուց կատարինէ շտապով:

— Մահէ զաւակին հայրը ձեռքս դռնուած վաւերագրերուն համաձայն Ռաշումովսքի ծիրիչ գաղաք զինուորականը, որ ցարուհիին ամէնէն մտերիմն եղած է:

— Աս ճիշտ է, պատասխանեց Կատարինէ խզողով ձայնով մը, բնականաբար ես այ դիտի որ Եղիսաբեթ ցարուհիին սիրահարն եղած է Ռաշումովսքի գաղաքը, բայց չէի գիտեր որ այս մտերիմ յարաբերութիւնը իր պտուղը տուած է:

—Եւ ստեղծին տառած է:

—Ո՞ր է հիմա այս աղան:

—Վանքի մը մէջ է:

—Վանքի՞ մը, ո՞ր վանքին:

—Այս մասին իմ ձեռք դառնում վաւերապէս չեն յիշատակել: Բայց է որ այդ երկուստեք վանքի մը մէջ կ'աղբի և իրմէ ոչ մէկ վառնգ կը սպասուայ մեղի:

Ճարուհին Փանինի տկանջին մօտեցաւ ևւ վախառն:

—Իսկ եթէ որ գիտնայ թէ ինք եղիտարեթ ցարուհիին գաւաին է՝ այն տունն ինքն ալ իմ գէմ կը յարձակի:

—Այդ գաւաինն պատասխանեց Փանին, երեք ցար չլլար, բնաւ մօքէն չ'անցնիր թէ ցարուհի մը գաւաին կ'աւծէ և, աղապէս բնաւ չի հետաքրքրուիր ախարհային կեանքով և վանքին մէջ հասարակ դարձերով կը դրաղի, արդէն չամուսնանալու օխտը ըրած է:

Ճարուհին մտածումներու մէջ ընկզմեցաւ:

—Այս երկուստեքը ներկայիս քսանեւ չորս տարեկան է... Կ'ըսեն թէ շատ գեղեցիկ աղայ է և Լամանայի երան չափէն աւելի կը նմանի:

—Վախեմ Փանին որ այդ երկուստեքը օր մը վրաս յարձակի:

—Չեմք չէ իրմէ վախնալ մ'չ հիմա, մ'չ ապաշային: Այս երկուստեքը սրտով ու հոգով

ինքզինքը վանքին նուիրած է: Հոն ևս պիտի թաղուի և տաղանադիրին վրայ այնքան միայն պիտի դրաւ թէ խոնարհ և նուիրում վանական մը կ'ըսէ:

Կոտարինէի բաւ արտայայտութիւնը այն էր թէ այդիս վախ չունի այդ վանականէն:

—Ուրեմն բնաւ երկուստեքին հետ աշմէկ գործ պիտի ունենանք, բայց հիմա խօսինք աղջկան մասին, որովհետեւ այնպէս էր կը կոչուէին թէ ամէնէն վառնաւորը այդ աղջիկն է:

—Ես ալ այնպէս կը կարծեմ նորին վհափառութիւն:

—Փանին կոմս, ձեր վախը ուրեմն եղիտարեթին աղջիկն է:

—Այո:

—Վատա՞ն էր այս մասին:

—Վատն ևմ, որովհետեւ ձեռքիս տակ զբուրութիւններ ունիմ:

—Կրնամ անոնեկ այդ դրութիւնները:

Նորին վհափառութեան արամադրութեան ներքե կը զնեմ դանա՞ք:

Ճարուհին յօնքերը պոստեց ու քննելով թուղթերը համոզուեցաւ որ եղիտարեթի այդ աղջիկը տարիներէ ի վեր կ'ախարհի իրեն գէմ:

Ճարուհին յանկարծակի Փանինի դարձաւ:

—Ամէնէն տաա՞մ, սիրելի կոմս, բա՛ն ինձի թէ ո՞վ կ'ըսէ է այդ աղջկան հայրը Երզնէ:

այդ աղջկան հայրն ալ մոռումսովսքին եղած է
Նախարարին գէմքը դռնաստեղծու

—Ոչ նորին վեհափառութիւն, այդ աղջկան
հայրը մոռումսովսքին եղած չէ:

—Ո՞վ ուրեմն

Փանին ոտքի ելաւ:

Կատարինէ զարմացմամբ դիտեց այն սար-
տափելի վրդովումը որ երեւցաւ իր խորհրդակա-
նին վրայ:

Յարուհին ալ ոտքի ելաւ:

—Փանին, գոչեց ուժով ձայնով մը, ճշ-
մարտութիւնը կ'ուզեմ դիտնար, կը լսէք կամս:
Ճշմարտութիւնը կարծեմ տարտափելի գողտնիք
մը կը ծածկէք ինձմէ: Շուտ ըսէ՛ք, ո՞վ է այդ
աղջկան հայրը:

Նախարարը դեռ միշտ չ'ուզեր ըսեր

— Փանին, խօսեցէ՛ք, հրամայեց կրկին ցա-
րուհին:

—Կեանքիս ամէնէն ծանր վայրկեանն է,
եւ ինձի դէմ կը բարկանամ թէ ինչո՞ւ պետա-
կան արխիւը խուզարկեցի ու ճանչցայ հայրը
այդ աղջկան:

—Խնդրեմ Փանին, խօսքդ մի՛ փոխեր...
դիտնայ կ'ուզեմ թէ ո՞վ է նոր գահաժառանգին
հայրը:

—Այնպիսի մէկը, որը նորին վեհափառու-
թիւնը իրաւամբ կ'ատէ: Այնպիսի մէկն է հայ-

րը այդ աղջկան՝ որ նորին վեհափառութեան
դառնացած թշնամին է:

—Որո՞ւ մասին կը խօսիք, կո՛մս փանին:

—Կը ցաւիմ որ շատ ուշ կը բանամ նա-
րին վեհափառութեան աչքը: Շաւաղի է որ նո-
րին վեհափառութիւնը չ'ափէն ունէր մտերմ-
րէն ապրեցաւ իր հետ, և հիմա կարելի չէ խիստ
կերպով վարուիլ իր հետ:

—Ո՛հ, կը զուշակեմ արդէն... լայց խօսե-
ցէք կոմս փանին... բռէք վերջապէս, ո՞վ է հայ-
րը այդ աղջկան:

Փանին գլուխը կախ՝ տշտընս պատտօնանեց:

—Աղջկան հայրն է կոմս Օսով Գրիգորը:
Կատարինէ թաւցած ակոսին վրայ ինկաւ:

—Ո՛հ, գիտէի... կանուխէն կը գուշակէի
որ այդ գորշելին դիւ կը խաղէր, հառաչեց ցա-
րուհին երբ ոտքերուս առջէն ինկած հազար եր-
գումնիկով իր անկեղծ սէրը կ'արտայայտէր, վրա-
տան իր անկեղծութեան՝ իր բոլոր բողձանքնե-
րը յաղեցուցի, ս'չ գրամ խնայեցի և ոչ սէրս եւ
ինքը այդ ատեն ուրեմն եղիստընթի հետ եւ կը
ապրէր և պառաւած քարուհին մայր ըլլաւ այդ
աղջկան ո՛հ, Փանին, ինչպէ՞ս կ'ատեմ այդ Օս-
ովը, որ կը սիրէր իր նիւթակաւին համար:
Կ'ամէնամ հիմա, Փանին, որ այդ մարդը կը պար-
ծենայ ներկայիս թէ ատեն մը եւ իրենն էին
կատարինէ ակներով ծածկեց երեսը և փա-

նին նշմարեց որ մատներուն մէջտեղէն ար-
ցաւնքներ կը թափէին

— Նորին վեհափառութիւն, բաւա կամօր
դուք այդ անարմէք մարգուէն ճանկն ինկուք ո-
րովհետեւ իմ ցարուհին այդ ատեն միայն իր
սրտին կը հնազանդէր Սիրտը ոտկայն ամենամը-
տանդաւոր դաշթակղեցուցիչն է:

— Այնպէս է կամս Փանին, հիմա չտիէն տ-
ւելի կը գոջամ...

— Զոջալու բան մը չունիք, դուք տրդէն
յանդուզն կերպով հեռացուցիք ձեզմէ այդ ստո-
րին արարածը:

— Աղտտեցոյ՞ իրմէ, այդպէ՞ս կը կարծէք
Փանին կամս Ո՛չ սիրելի բարեկամս, ո՛չ, չեմ
կրնար ես այդպէս կարծել: Դեռ միշտ իր գերին
կը նկատեմ ինքզինքս, միշտ կը սարսափեմ իր
մութ ծրագիրներէն: Զե՛ք տեսներ, ստիպուած
եմ միշտ նոր ու բարձր տիտղոսներով վարձատ-
րել գինքը: Ո՛հ Փանին կամս, ինքզինքս միշտ
չլիթայուած կը գդամ այդ մարդէն, այլեւս կը
ուզեմ թօթափել այդ չլիթան:

— Ասի նորին վեհափառութեան կամքէն
կախում ունի, սրտատախանեց Փանին ուսը շար-
ժկով:

— Բայց ի՞նչպէս, ի՞նչպէս:

— Արդէն շատ անգամ ըսած եմ նորին վե-
հափառութեանդ թէ առանց նկատումի պէտք

է բանտը հետէք այդ Օսրովը, անկից կամ Սի-
պրիա կը գրկէք և կամ դահճին կը յանձնէք:
Կատարինէ՛ լուս կեցաւ Սենեկին մէջ վեր
վար դնաց, մեծաքսէ թաշկինակով արցաւնքնե-
րը սրբեց ու բացադանչեց:

— Կեղծաւոր ու հեղափոխ էր Օսրով...
Եղիտարեթը սիրեց և ինձի խաղ բաւա Փանին
կամս, խնդրեմ խօսեցէք: Ի՞նչ գիտէք այդ աղ-
ջկան մասին: Արդեօք Օսրով ճանչցա՞ւ իր իր
աղջիկը, թէ դայն սրգեղրե՞ց:

Նորին վեհափառութիւն, սրտատախանեց
նախարարը, Օսրով Գրիգորը և ոչ իսկ կը ճանչ-
նայ այդ աղջիկը:

— Այդ ի՞նչպէս կարելի է:

— Որովհետեւ երբ Եղիտարեթ ցարուհին ըզ-
դաց որ մայր պիտի ըլլայ՝ իր ստէնէն մտերիմ
սրտատախան տիկնոջ հետ Զարեք-Սեդովս պարտ-
աին մէջ առանձնացաւ և դադարեցին հոն
լոյս աշխարհ բերաւ այդ աղջիկը:

— Եւ իր սիրահար Օսրովը չգիտցա՞ւ այտ:

— Զգիտցաւ եւ եթէ լսեց որ աշխարհի վը-
րայ աղջիկ մը կ'աղբի որ ինքզինքը Եղիտարե-
թի դաւակը կը համարէ, Օսրով բնաւ մտքէն
չանցուց թէ ինքն է հայրը անոր, ան վստահ էր
թէ այդ աղջկան հայրն ալ Ռոշուֆուլսքի դա-
դաքն է:

Կատարինէի գեղեցիկ աչքերը տարօրինակ
հրճուանքով մը փայլեցան:

—Ասի հրաշալի է, . . . բացազանչեց, ուրեմն մինչև հիմա Օսլով չի ճանչնար իր հարազատ զաւակը, . . . շատ լաւ է, շատ լաւ է:

Մի քիչ դադարէ հաք ըստւ.

—Եւ հիմա, կոմս Փանին, ասեն չ'որոշնցնենք, բա՛ք ինձի թէ՛ դատաւարաւորութեան խնդիրը ի՞նչ վուլի մէջ է:

Փանին կոմսը կրկին վաւերաթուղթերը ձեռքն առաւ ու առանձին առանձին դանոնք աչքէ անցնելով սկսաւ իր համարատուութիւնը:

—Աղջիկը զեղեցիկ է և անհաւատալի բաներ կ'ըսէ անցեալէն: Այլապէս շատ կողմերը ապրած է այլեւայլ անուաներով: Ի միջի այլոց Ֆրանսք յետոյ Արամիկ անուաներով կը ճանչցուէր:

—Եւ ո՞ւր է հիմա:

—Ներկայիս Վենետիկ կը դառուի:

—Փիննենպէրկ կոմսուհի կը կոչեն զինքը:

—Ուսկի՞ց գիտէք:

—Իտալացի ղեկավարէն:

—Ինչո՞ւ թափառաչըջիկ մը ըլլալու է, բացազանչեց Կատարինէ: Երբ Օսլով աստիճանէ աստիճան կը բարձրանար, ու Ռուսիոյ ցարուհիին ամէնէն բարձր պաշտօնատարն եղած էր, այդ աղջիկը զնուէրի մը պէս երկրէ երկիր կը թափառէր, և անշուշտ ապրելու համար իր մարմինը կը ծախէր:

—Կ'ըսուի որ սրտատահմանի մէջ բարձր աստիճան անձնաւորութիւններուն զութը իր վրայ չարժած է, ըսելով թէ մանկութեան ատեն զինքը Սիպերիա տքորած են:

—Եւ կրցա՞ծ է իրեն պաշտպաններ դառնիլ դանը ժառանգելու ծրագիրը իրագործելու համար:

—Տեղեկացած եմ որ Ֆրանսական պետութիւնը խոստացած է իրեն օգնել որ իր մօրը ցարական աթոռին վրայ նստի: Վենետիկի մէջ Ֆրանսայի նախագահին մէկ պալատին մէջ կը բնակէր և երբ Ռագուզա դնաց՝ հոն Ֆրանսական ղեկավարին հիւրն եղաւ, զինքը իրրե իշխանուհի կը ճանչնային հոն և Լիւսաւրկ Սթերն իշխանէն զրկուած նամակները սա հասցէով գրուած էին. «նորին վեհափառութիւն Ռուսիոյ դահաժառանգուհիին»:

—Միւս աշուրութիւնները ասկից տեղեկութիւն չունէին:

—Ինչպէս չէ: Այս թափառաչըջիկը թուրք պետութեան հետ հազորակցութեան մէջ մտած է. մեր հին թուրք թշնամիին դործին կու դայ եթէ ամէն տարի նման թափառաչըջիկներ Ռուսիոյ մէջ խառնակութիւններ առաջ բերեն: Կարծեմ թէ նորին վեհափառութիւնը տուած տեղեկութենէս գո՛հ մնաց, կը մնայ հիմա ստուր

գեւ թէ այդ Թափառաշրջիկը իրաւել Եղիսարեթ ցարուհիին աղջիկն է, որպէսզի գինքը կղզիաօջնենք:

— Ի՞նչ խորհուրդ կու տաք Փանին կոմս:

— Խոնարհարար կը խնդրեմ որ իշխանուս թիւն տաք ինծի որպէսզի այդ աղջիկը ձերբաւկայեմ, որպէսզի վտանգաւոր խաղ մը չի խաղայ յառաջիկային:

Յարուհին Փանինին խօսքերուն վրայ՝ մը տածել սկսաւ Դէմքին վրայ իր հոգեկան տագնապները կը նկատուէին: Յետոյ յանկարծակի գոչեց.

— Շնորհակալ եմ Փանին կոմս, որ այս նոր վտանգը նախատեսած ես: Իրաւունք ունիս, Թափառաշրջիկը պէտք է կղզիացնեմ:

— Բայց այն է խնդիրը որ դժուար է զինքը ձերբակալել:

— Ի՞նչու:

— Թափառաշրջիկը Ռուսաստան չի գտնուիր, ներկայիս Քոստանայի սահմաններուն մէջ կ'ապրի:

— Կարելի չէ՞ զինքը պահանջել:

— Չեն յանձնեմ մեզի:

— Ի՞նչ ընենք ուրեմն:

— Բռնութեամբ չենք յաջողիր, պէտք է վարպետ ծրագիր մը յղանանք:

— Կարծեմ այսպիսի՝ կին մը պիտի զգուշաս նայ մեր ծուղակը իյնալէ:

— Պէտք չէ որ կասկած արթնցնենք իր մէջ, եթէ յայտնի են մեզի իր ծրագիրները:

— Ուրեմն ըսէք Փանին կոմս, թէ ի՞նչպէս պիտի յաջողինք մեր ձեռքը ձգել:

— Ճիշդն ըսելով դեռ ոչ մէկ ծրագիր չըղացած եմ, բայց կը յուսամ որ նորին վեհափառութիւնդ իր փորձառութեամբ պիտի կարենայ հնարք մը մտածել:

— Քանի մը վայրկեան պէտք է մտածեմ:

Երբ Փանին լուռ՝ սենեակին մէկ անկիւնը նստած էր՝ ցարուհին յանկարծ բացադանչեց,

— Սիրելի Փանին կոմս, խնդրեմ այս կընծառոտ հարցը ինծի թող, նոյնիսկ այս երեկոյ իմ յղացած ծրագիրս ձեզի կը յայտնեմ:

Փանին խոնարհեցաւ և համբուրելով կատարինէի ձեռքը՝ հեռացաւ:

Երբ Փանին իր ետեւէն դուռը գոցեց՝ կատարինէ չկրցաւ հանգիստ մնալ, կրկին ինքզինքը աթոռին վրայ նստեց, երկու ձեռքերուն մէջ առաւ գլուխը և ապակեայ աչքերը դետնի դորդին յառեց:

— Այո՛, այսպէս պիտի բլլայ, այսպէս պիտի բլլայ, ըսաւ ինքնիրեն, այնպիսի դարան մը պիտի լարեմ՝ որուն մէջ ինք անձամբ պիտի իյնայ Օռլով:

Յարուհին արծաթեայ դանդակը հնչեցուց: Մտաւ ներս կաւ:

— Գնա՛ ֆոթեմքին իշխանին ըս՛: որ այս օր պտոյտի չպիտի ելլենք:

Մառան անյայտացաւ:

Կատարինէ փոքրիկ սանդուխէ մը ձմեռ-նային պարտէզը լջաւ: Արագ քայլերով՝ բարձր հասաւ և անկից փոզոց ելաւ:

Մօտակայ կառքի մը մէջ նստաւ և հրա-մայեց որ զինը Օսլով Գրիգորի պալատը տանի:

ՔԼՈՒԽ 43

ԵՐԿՈՒ ՀԻՆ ՍԻՐԱՀԱՐՆԵՐԸ

Կատարինէ կարգ մը կահաւորուած սենեակներէ անցնելով հասաւ այնպիսի սենեակ մը՝ որուն կահաւորումը հրաշալի էր:

Քանի մը ըստէ ետք Օսլով ներս եկաւ և ծռնկի գալով բացազանչեց:

— Նորի՛ն վեհափառութիւն, իրականութիւն է թէ երազ... Յետոյ ցարուհիին աթոռ հրամցուց ու շարունակեց:

— Ո՛հ որքան բախտաւոր եմ, այս ինչ պա-տիւ է որ նորին վեհափառութիւնը իմ տանս մէջ կ'ողջունեմ... Առտուած իմ, հազար անգամ թողութիւն կը խնդրեմ, այնպէս մը շուա-

քած եմ որ չեմ կրնար երկու բառ քով քովի բերել: Մա՛րդ ենք, այս անողառելի պատիւը զիս շուարեցուց:

Կատարինէ խնդն չի պատասխանեց: Թըշ-նամիին խօսքերը զինքը յուզեցին:

— Օսլով կոմս, ըսաւ ցարուհին դողդոջուն ձայնով: Եթէ գուք իրաւի ձեղի բախտ կը հա-մարեք որ զիս ձեր անձնական տան մէջ կը տեսնէք՝ ուրեմն ինչ որ կը խօսին մարդիկ ձեր մասին՝ ճիշդ չէ, եթէ դուք իմ մահացու թշնա-միս չէք, ուրեմն այս վայրկեանիս կրնաք փառաբեր:

— Միշտ ձեր տրամադրութեան ներքեւ եմ, պատասխանեց Օսլով, և կարող եմ իմ հաւա-տարմութիւնս տալոցուցանել, բայց խնդրեմ բազ-մեցեք սենեակիս մէջ:

— Ամէն բանէ առաջ ուշ դրէք որ ոչ ոք խանդարէ մեզ, չափ ընկիւքներ ունիմ ձեզի, դացեք սենեակին դուռը գոցեցէք:

Օսլով հնազանդեցաւ: Այդ վայրկեանին սիրով պիտի կատարէր ինչ որ զեղեցիկ կինը խնդրէր:

Օսլով ներսէն բանալով սենեակին դուռը կղպեց:

Կատարինէ երկու ձեռքերը Օսլովին եր-կնցուց:

— Գրիգոր, եթէ ձեր խիղճը մաքուր է, եթէ

կրնաք խաղաղութեան դաշինք կնքել ինձի հետ՝
բաց, անկեղծ սրտով՝ այն ատեն ձեռքդ ձեռքիս
մէջ դիր:

Օպով վայրկեան միակ չվարանկցաւ, եր-
կու ձեռքերը գեղեցիկ կնոջ ձեռքերուն մէջ դնե-
լով ըսաւ.

— Աստուած վկայ, Կատարինէ, ես չեմ պատ-
ճառը վերջերս մեր բարեկամութեան կապը
խզելու:

— Կատարինէի ղէմքին վրայ տարօրինակ
ժպիտ մը երեւաց:

— Կատարինէ, շարունակեց Օպով, անկեղ-
ծօրէն կ'ըսեմ քեզի որ քեզի բարկացայ. . . բայց
քու մէկ խօսքդ բաւ է որ կրկին ոտքերուդ առ-
ջն իյնամ:

Յարուհին կրկին ժպտեցաւ:

— Մտիկ ըրէ ընծի, Օպով Գրիգոր, ըսաւ
ցարուհին իրեն հրամայուած աթոռին վրայ
նստելով: Թէ ապաղային ինչ կը պատահի, ես
այդ մասին չեմ կարող այսօր խօսիլ Ներկայիս
դեռ Փոթեմքինը կը բնակի պալատիս սիրահարի
յարկաբաժինի մէջ և չեմ ուզեր զինքը անկից
դուրս ընել, որովհետեւ արար աշխարհ պիտի ըսէ
թէ այլեւս յազեցած եմ իրմէ և ամէն եղանակի
չապիկի պէս սիրահար կը փոխեմ:

— Ինչո՞ւ կարեւորութիւն կու տաս ուրիշի

դաստիարականին: Ո՞հ, եթէ մեր նախկին երջան-
կութիւնը նորէն ձեռք բերէինք, Մարդիկ ի՞նչ
կ'ուզեն թող ըսեն. . .

— Օպով, պատասխանեց ցարուհին, մեր
նախկին երջանկութիւնը կը վերստանանք եթէ
վստահեցնեն զիս որ իմ անկեղծ բարեկամս կը
մնաս:

Այս ատեն Օպով կրկին գեղեցիկ ցարուհին
ոտքերուն առջն ինկաւ ու ձեռքը ի նշան եր-
զումի վեր բարձրացնելով ըսաւ.

— Ի՞նչ ապաղոյց որ կ'ուզես՝ ուզէ՝ ինձմէ
սիրելիտ Բոլոր պահանջներդ կը կատարեմ սիրով:

— Անկեղծօրէն կ'ըսես:

— Անկեղծօրէն:

— Բոլորովին կրնամ վստահիլ անկեղծու-
թեանդ:

— Կատարինէ. . . ես քու Օպովդ եմ, Գէա-
նէ որ վստահիս ինծի ա՛յնպէս ինչպէս դուն քեզի:
Կատարինէ Օպովի երկնցուց ձեռքը և ան
երկար, տաք համբոյր, մը դրոշմեց անոր
վրայ:

— Ուրեմն մտիկ ըրէ ինծի:

Օպով ցարուհին դիմաց աթոռի մը վրայ
նստաւ:

— Սարսափելի վտանգ մը կը սպառնայ իմ
կեանքիս և իշխանութեանս, շարունակեց Կատա-
րինէ, այնպիսի վտանգ մը որ թերեւս մեծ է

քան Բուկաշովի յեղափոխութիւնը Բուկաշովի դէմ Փոթեմքինը զրկեցի որ յաղթական ետ դարձաւ Ո՛ր և է մէկը որ զրկէի Փոթեմքինի տեղ, ուն ալ յաղթական պիտի վերադառնար չնորհիւ մեր քաջ բանակին Բայց այսօր այնպիսի թշնամի մը ունիմ որ ոչ ոքէ պիտի յաղթուի բացի քեզմէ սիրելի Օսլով:

Օսլովի աչքերը հարստութեան և սիրոյ կայծեր արձակեցին:

—Նոր դահաժառանգ մը ինծի կը սպառնայ շարունակեց ցարուհին ձեռքերը կտրծքին վըրայ սեղմելով իրոհ թէ արդէն թշնամին կը տեսնէր ու կը սարսափէր:

—Նո՞ր դահաժառանգ, Ո՞վ է այդ:

—Կին մը:

—Ո՞վ է այդ կինը որ կը համարձակի ձեռք երկնցնել քու թաղիդ:

—Բնականաբար բախտախղի մէկը: Բայց այդ թափառաշրջիկը ուրիշները մոլորեցնելու յատկութիւնով օժտուած է:

—Պէտք է բռնել զիեքը և բանալը նետել:

Կատարինէ իր փայլուն աչքերը Օսլովի աչքերուն յառած պատասխանեց.

—Բայց պէտք է զիտնաս որ այս թափառաշրջիկը ինքզինքը Եղիսարեթ ցարուհին աղջիկը կը համարի:

Կատարինէ ուշի ուշով ղիտեց Օսլովը և

նկատեց որ ահ տեղեակ չէ. թէ նոր դահաժառանգուհին իր և Եղիսարեթին տղջիկն է:

—Բռնութեամբ չենք կրնար մեր նպատակին հասնիլ, շարունակեց Կատարինէ, այնպիսի զէնքով պէտք է իր գէմ սրատերազմինք որուն ղիմաց կիները անձնատուր կ'ըլլան:

—Եւ ո՞րն է այդ զէնքը:

—Սէրը, եղաւ պատասխանը Այդ զէնքը գործածել միայն դուն զիտես, դուն որ նոյնիսկ Ռուսիոյ ցարուհին յաղթեցիր այդ զէնքով:

Օսլով ժպտեցաւ:

—Ծրագիր մը ունիմ որ պիտի յայտնեմ քեզի սիրելի Օսլով: Այդ թափառաշրջիկը որ Քինէնպէրիկ կոմսուհի անունով կ'ապրի, ներկայիս՝ Վենետիկի մէջ կը գտնուի Քու տրամադրութեան ներքե կը գնեմ պատերազմական տորուհի մը զանի մը նաւելով, որոնցմով Վենետիկի միզը քանի մը նաւելով, որոնցմով Վենետիկի նաւահանգիստը կ'երթաս իրոհ թէ ծովային ռազմափորձի նպատակով: Պէտք է շքադարձուած մափորձի նպատակով: Պէտք է շքադարձուած ըլլան նաւերը, և դուն ցամաք կ'ելլես ու այնպիսի ընտանիքներու և ընկերութեանց կը ծանօթանաս՝ որով զիւրին ըլլայ ճանչնալ այդ թափառաշրջիկը: Վատն էմ որ շատ շուտով պիտի սիրահարուի քեզի այդ կեղծ դահաժառանգուհին, ու դուն շատ շուտով պիտի կարենաս քու նաւուդ մէջ հիւրասիրել զինքը:

—Այն ատեն նաւուն խարխիւները վեր

կը հանենք և դէպի Ռուսաստան կ'ուղղուինք, գոչեց Օսլով:

— Կը տեսնեմ որ հասկցած ես իմ միտքը սիրելի Օսլով, վստահ եմ որ չեմ խաբուած քեզի զիմեկուս... Ապահով եմ որ այս կեղծ զահաժառանգո, հին ինծի պիտի յանձնես և ասով ինծի ամենամեծ ծառայութիւն մ'ըրած պիտի ըլլաս:

Յարուհին խոր նայուածք մը ուղղեց Օսլովի աչքերուն:

— Հիմա ուրեմն, Օսլով, կը հարցնեմ որ յանձնառու կ'ըլլա՞ս այս մեծ ծառայութիւնը ինծի մատուցանելու: Չեմ ստիպեր... չեմ հրամայեր, որովհետեւ գիտեմ, միայն կը կրկնեմ թէ ամենածանր վտանգի տակ է թէ՛ Ռուսաստանը թէ՛ ես և այո, դո՛ւն միայն կրնաս փրկել մեր հայրենիքը այս նոր վտանգէն և եթէ իմ այս ծրագիրը ի գլուխ հանես՝ երախտագիտութիւնս պիտի յայտնեմ քեզի «իշխան» տիպոս չնորհելով:

Օսլով կատարինէի ոտքերուն առջև ինկաւ:

— Շնորհակալ եմ... չնորհակալ եմ ցարուհիս, բացազանչեց, կ'երդնում որ բոլոր հարըստութիւնս և եթէ պէտք ըլլայ կեանքս ալ պիտի զոհեմ այս կեղծ զահաժառանգունէին ձերբակալելու համար:

Այս ատեն կատարինէ ծնրադիր Օսլովի ուսին վրայ դնելով մէկ ձեռքը, միւսը վեր բարձրացնելով՝ ըսաւ.

— Երդուընցի՛ր ինծի Գրիգոր... երդուընցի՛ր որ այդ թափառաչջիկը, ո՛վ որ ալ ըլլայ, որո՛ւ զաւակն ալ որ ըլլայ՝ ինծի պիտի յանձնես:

— Կ'երդնում, կ'երդնում, բացազանչեց Օսլով, կ'երդնում քեզի կատարինէ որ եթէ նոյն իսկ ցարի ժինաւոր զաւակն ըլլայ՝ զայն պիտի բռնեմ ու քեզի պիտի յանձնեմ:

— Բայց եթէ պատահի որ, ըսաւ կատարինէ զէպի Օսլով խոնարհելով, այս թափառաչջիկը իսկապէս քու սիրտդ գրաւէ և դուն ալ սիրահարուիս անոր, այն ատեն ի՞նչ պիտի ընես:

— Ո՛հ ցարուհիս, մի վիրաւորեր իմ արժանապատուութիւնը, կեանքիս մէջ միայն մէկ կին մը սիրած եմ, որը հիմա ալ կը սիրեմ և մինչև վերջին շունջս պիտի սիրեմ, ուրիշ աչ մէկ կին կրնայ սրտիս տիրանար:

Յարուհին զէմքին վրայ կրկին տարօրինակ ժպիտ մը երևաց:

— Եւ գիտե՛ս մեծ ցարուհիս թէ ո՛վ է այն կինը որ սրտիս կը տիրապետէ, շարունակեց Օսլով, Հարկ չկայ որ անունը ըսեմ քեզի որովհետեւ նէ հիմա հոս է և միշտ այնպէս գեղեցիկ է ինչպէս երբ առաջին անգամ զինքը բաղուկներու մէջ գտայ: Ո՛հ սիրելի կատարինէ, կ'ատէի քեզ,

... ինչպէ՛ս չատէ՛ի՝ երբ հակառակ քեզի հանդէպ ունեցած սիրոյս ուրիշ մէկը կը տեսնէի քու կողքին:

Օսլովի այս խօսքերը կատարինէի սրտին վրայ ազտեցին, բայց նա քանից որ գէմքը չարտացոյցայ իր սրտին վրդավաւը և խաղաղ ձայնով ըսաւ.

—Ուրեմն սիրելի Օսլով, հիմա խմացար թէ ի՞նչ նպատակով եկած եմ քեզի: Երբուքնցար ինձի ու ամէն պարագայի ինձի պիտի յանձնես կեղծ իշխանութիւն... յուսամ երբեւեմ չես դրժեր, գիտես որ երդմնադրութենքը ամենախիստ կերպով կը պատժեմ:

Օսլով ի նշան իր լուրջ երգման՝ ցարուհիին ձեռքը սրտին վրայ սեղմեց.

—Օսլով, շարունակեց ցարուհին, եթէ դուն լրջօրէն ազատես զիս այս թշնամիէն, եթէ խնդրանքս կատարես՝ այն ատեն խաղաղութեան դաշինք կը կնքենք իրարու հետ. . . կրնայ ըլլալ որ ետ կը վերադառնան մեր նախկին երջանիկ օրերը. . . կրնայ ըլլալ. . . կրնայ ըլլալ...

Այս խօսքերը Օսլովին հոգին վառեցին.

Ան իշխանը ինքզինքը կրկին հին փառքերուն մէջ երազեց: Մտածեց որ կրկին իրենը պիտի ըլլայ ամենազեղեցիկ և ամենազօրաւոր կիներ:

—Վեհափառ, ցարուհի, կ'ըր կը հրամայես

որ Վենետիկ մեկնիմ:

—Այս օր իսկ հարկ եղած հրամանը կուտամ որ տրամադրութեանդ տակ զենն փոքրիկ նաւատորմիդ մը և դուն վտան եմ թէ չպիտի ուշանաս մեկնելու:

—Հրամանիդ տակ եմ, վեհափառ ցարուհիս եթէ հովը ի նպատակ մեզի ըլլայ քիչ ատենէն Վենետիկի առջև կը հասնիմ:

Թէ ինչ պիտի ընես դուն երբ Վենետիկ հասնիս՝ արդէն գիտես, պէտք է այդ կնոջ սիրտը դրաւես, զինքը քու սիրոյ ցանցիդ մէջ պիտի ձգես և անկէ ետք հոս պիտի բերես, հոգ չէ թէ ողջ ըլլայ կամ մեռած, բայց աւելի կը սիրեմ որ ողջ ըլլայ:

—Նոյն ժամը չէ՞ եթէ մեռած բերեմ:

—Կը նախընտրեմ որ ողջ հասցնես ձեռքս որովհետեւ կ'ուզեմ զիսնալ թէ որոնք զինքը քաջալերած են այս քայլը ընելու և որոնք դրամով օգնած են իրեն, պէտք է զիտնաս որ Վենետիկի մէջ մեծ արդուզարդի մէջ ապրելու համար շատ դրամ պէտք է: Աճապարէ, որքան կրնաս յանձնառութիւնդ շուտով կատարէ ու ետ դարձիր. . . Ասկէ ետք կատարինէն քեզի պիտի սպասէ ու նախկին երջանկութիւնը պիտի ժպտի քեզի:

Գլխով հաստատեց կատարինէ իր ըսածը ու գէպի դուռ աճապարեց մեկնելու համար:

Բայց հոկայ Օսլովը անոր առջև հասաւ, ինքզինքը դետին նետեց և քղանցքը իր շըրթներուն մօտեցուցւոյ:

Կատարինէ անոր նրկնցուց ձեռքը Օսլով տաք եւ երկար համրոյր մը դրոշմեց անոր:

Կատարինէ երկար նայուածք մը ուղղեց Օսլովի, այնպէս որ կրցաւ անոր սրտին խորը եղած դաղտնիքներն ալ ճանչնալ, յետոյ անապարեց պալատէն մեկնելու: Դիտարկին վրայի քօղը դէմքին վրայ իջեցուց և եկած դոց կառքով ետ դարձաւ:

Ինչ ետք Կատարինէ իր աշխատութեան սենեակը հասաւ, առանց պալատի անձերէն նկատուելու:

ԴՆՈՒՆ 44

ԱԳԱՐԱԿԻՆ ՄԷՋ

Մինչդեռ Օսլով երջանիկ ժամեր կ'ապրէր խորհելով թէ Կատարինէի սիրտը վերստին պիտի գրաւէր: Թափառական գահաժառանգունին ցարուհին յանձնելով, այդ ատեն Բեդերսպուրկի պալատին մէջ սովորական կեանքը կը շարունակուէր:

Յմեռը վերջանալու մօտ էր:

Գարունը երբ կը մօտենար, Կատարինէ

համոզեց Փոթեմքինը որ Ձարօքոն-Սլովոյի պալատը քաշուի, Փոթեմքին եղած առաջարկը սիրով յանձն առաւ, որովհետեւ կարծեց թէ առողջութիւնը բոլորովին պիտի վերագտնէ:

Այս ատեն Շուպով շարաթը երկու անգամ ցարուհիէն կը հրաւիրուէր Ֆրանստկան վերջիննոր դրական գրքերը իրեն կարդալու համար:

Երկտասարդ գնդապետը ատելութեամբ կը տեսնէր հոն Փոթեմքին իշխանը որ երբեք չէր բացակայեր ցարուհիին սենեակէն:

Շուպով հաղիւ կրնար իր վրէժինդիւր ատելութիւնը դնել:

Ամէն անգամ որ ընթերցումէն ետք տուն կը դառնար՝ կիրք ելած կ'ըլլար և սակայն այնուհանդերձ ինքզինքը կը ջանար հանդարտեցնել Փոթեմքինին դէմ ոչ մէկ վրէժինդրական քայլ չառնելու, որովհետեւ իր բարեկամը և խորհրդատուն՝ Օսլով իրմէ հեռու էր, և դեռ չէր վերադառնար Վենետիկէն՝ ուր գացած էր ցարուհիին կամքը կատարելու:

Բնականաբար երբ Օսլով յուսաց կրկին ցարուհիին սիրահար ըլլալ և ձեռք բերել իր նախկին զիրքը այլևս մէկզի դրաւ Շուպովը Փոթեմքինի դէմ գրգռելու ծրագիրը: Ընդհակառակն, երբ ղեպի իտալիա մեկնեցաւ՝ որոշեց Շուպովը աւելի ցարական պալատէն:

Պալատականներու բանակը երեք մասէ կը բաղկանար:

Մէկուն կառավարին էր Փանին, ցարու-
հինն ամենակարող նախարարը, որը Փոթեմքի-
նէն վերջ առաջինն էր պետական սահմաննե-
րուն մէջ:

— Փանին կոմսը ոչ թէ միայն իր անկեղծ
մտերիմ և բարեկամ կը զգար ինքզինքը Փո-
թեմքինի, այլ կ'աշխատէր չթոյատուրել որ կա-
տարինէ Օսլովը կրկին իր բազուկներուն մէջ
ընդունի:

Փոխադարձ Փոթեմքինն ալ մեծ համակ-
րանք ունէր Փանինի հանդէսը և կը գովարա-
նէր անոր առած բոլոր քայլերը: Այնպէս որ ի
վերջոյ Փանինի բարեկամներն ալ Փոթեմքինի
բարեկամները կը համարուէին: Անտարակոյս
այս խումբին մէջ էին կատարինէի պալատի
ազնուամեծար այր մարդիկ և տիկնայք:

Պալատականներուն միւս խումբին գլուխը
Օսլովն էր: Այս խումբը առենէ մ'ի վեր ո'չ մէկ
ուղղութեան ցիւցաւ հետեւի Դարանները գաղտ-
նի կերպով կը լարէր, որովհետեւ Օսլով շնորհա-
գուրկ եղած էր:

Բայց այն օրէն ի վեր երբ կատարինէ Օս-
լովը վենետիկ զրկեց գաղտնի գործի մը համար
այս խումբն ալ սկսաւ իր ուղղութիւնը յա-
մառօրէն պաշտպանել:

Երբ ուրեմն կատարինէ նշմարեց որ պա-
լատականներու երկու խումբերը իրարու հետ

անհաշտ կ'երթան՝ որոշեց որ Փոթեմքինը ամբողջ
Չարսքոյէ Սլովո պալատին մէջ իր հետ անցնէ:

Այդ ամառը կատարինէ և Փոթեմքինն դե-
ղեցիկ օրեր անցուցին Միսսին պառտի կլան
անտառը, միասին վազվառեցին դաշտին վրայ:

Ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները Ելիզապէթ
Օլկայի, Միրովիչի, Վոստոգով Պետրոս մեծ հօրը
հետ Սոլդիքով զգեսակէն քիչ հետեւ գտնուող
պղտիկ ագարակը հասաւ:

Աս ալ կը շիշենք անշուշտ որ Միրովիչի
ձեռքով ազատած Նաթալքան ևս հոս եկաւ:

Նաթալքա երկրորդ օրն իսկ ցաւով խմացաւ
որ եղբոր մըրկած դիակը պարտեղին մէջ գտնե-
լամ է:

Նաթալքան շատ տխրեցաւ, որովհետեւ հա-
կառակ իր եղբոր սրտին չարութեան՝ կը սիրէր
զինքը Օլկա և Ելիզապէթ ի զուր ջանացին մը-
խիթարել Նաթալքան Սակայն քանի մը չարաթ
էտք երիտասարդ իշխանուհին կրցաւ իր սրտին
սուղր ծածկել ու երեք անկեղծ կիները առք
բարեկամութեամբ իրարու կապուեցան:

Նաթալքայի ագարակը դեղեցիկ հովիտի մը
մէջ էր: Հոն երկրագործական բոլոր շէնքերը
կարդ կանոնի մէջ էին, և ունէ օտարական կըր-
նար նշմարել որ հոն ապրողները երջանիկ
Գեշ Եի Սէր

կեանք մը կը վարէին, որոնք ոչ մէկ բանի պակասը կը զգային:

Նաթալքայի աղարակը վարձուած էր երկ-
տասարդ ամուլէ մը, այրը քսան երեք իսկ կինը
հազիւ տասներու թը տարեկան՝ կապոյտ աչքերով:

Այրը կը կոչուէր Ափրաքսին, իսկ կինը Միլա:
Մեր վերի ծանօթները երեկոյ մը երբ Նաթալ-
քայի աղարակը մտան՝ ընդառաջ ելաւ վարձա-
կալը և խոնարհարար ողջունեց:

— Բարի իրիկուն ձեզ, ըսաւ և քիչ դադարէ
ետք շարունակեց, ի՛նչ լաւ եղանակին եկաք:
հոս այս եղանակին այնքան զեղեցիկ է որ քա-
ղաքի հարստութեան և զուարճութեան հետ չեմ
փոխեր այս տեղի կեանքը:

— Ես ըսաւ քաղաքի կեանքին չեմ հաւ-
նիր ըսաւ Միլա:

Նաթալքա իշխանուհին երկար ատեն Մի-
լայի ձեռքը իր ձեռքին մէջ բռնեց:

Ափրաքսին այր մարդոց քով նստեցաւ:

— Ափրաքսին, ըսաւ Նաթալքա, բարեկամ-
ներուս ըսի որ դանախի հարուածով մը կոր-
սնցուցած ես մէկ աչքդ: Ընի՞նչ ըսած եմ, թէ ոչ:

— Իշխանուհի, պատասխանեց Ափրաքսին,
ճիշդ ըսած էք, ա՛յ աչքս ընդ միշտ կորսնցուցի:

— Բայց բարեկամս ըսաւ իսկոյն Վորոնդա՛ւ,
ես չեմ հաւատար, որովհետեւ կը տեսնեմ որ եր-
կու աչք ունիք:

Այն ատեն Ափրաքսին ա՛յ աչքը ձեռքն
ստաւ ու սեղանին վրայ դրաւ ըսելով:

— Հիմա՛կ ալ չէք հաւատար որ միականի եմ,
հարցուց Վորոնդովին:

Ամէնքը զարմացմամբ դիտեցին Այդ ա-
տեն շատ հաղուադիւտ էր ապակեայ արհեստա-
կան աչքը:

— Հո՛ս է աչքը, ըսաւ Ափրաքսին, մօտէն
դիտեցէք: Ապակիի կտոր մըն է, որը ներկուած
է և յղկուած այնպէս՝ որ իրական աչքի կը նը-
մանի:

Ելիզապէթ ևս վեր թռաւ տեղէն. ձեռքը
կուրծքին վրայ սեղմեց, գունատեցաւ: Աչքը սե-
ղանին վրայ դրուած աղակեայ աչքին յառելով:

— Պարոն Ափրաքսին, ըսաւ յուզուած ձայ-
նով, այս աչքը ապակիէ՞ չինուած է:

— Այո՛, օրիորդ:

Եւ այս ապակեայ աչքը կորսուած աչքին
տեղ կարելի՞ է դնել:

— Այո՛, Այս աչքը հանուած աչքին տեղը
դնելով տեղի վէրքը չ'երեւար և մարդիկ չեն
անդրադարձնար որ մէկ աչքը հանուած է: Բը-
նականաբար այս ապակեայ աչքով մարդ բան
մը չի տեսներ:

— Ապահովաբար այս ապակեայ աչքը կը
մխիթարէ քեզ, որովհետեւ անով կրնաս մար-
դիկը խաբել:

—Չեմ ուրախար թէ այս կտոր մը ապամիտն
կը մխիթարէ դիտ և հարկ չըլլար ինծի աչքը
կապեր

—Պ. Ափրաքսին, ս'ի՛ շինեց այս աչքը

—Ի՞նչ կը հարցնես ևս չինեցի օգտորդ

—Մինասկո

—Այո՛, Գիտցածիս աչ մէկ տեղ չկայ անպիտ
սի գործարան մը ուր այսպիսի աչքեր չինուին

—Պ. Ափրաքսին, ըսաւ էլիզապէթ, բախտը
ձեռքերնիդ ինկած է և զուգ չէք կրնար օգ-
տուիլ անկից

—Ասով ի՞նչ կ'ուզէք քեզ օրիորդ

—Վերջը կ'ըսեմ, կուզէ՞ք հիմա պարտէզին
մէջ փոքրիկ պտոյտ մ'ընել հետս

—Ո՛հ, ամենայն հաճոյքով, օգտորդ

—Թեւեղ ինծի երկնցուր ուրեմն Ափրաքսին,
յետոյ Միլանի դառնալով ըստւ.

—Գեղեցիկ տիկին, չըլլայ որ նախանձիւ
ամուսինիդ հետ պտոյտի ելլալու համար, ի՞նչ
որ պիտի խօսիմ իր հետ իրեն բախտ պիտի ըն-
րէ և թերևս նաև ինծի

—Գոցէ՛ք, ըսաւ Միլա, հանգիստ սրտով
ամուսինս կը վստահիմ օրիորդին

էլիզապէթ երկտասարդը մի՛նչևս պարտէզին
դուռը տանելով ըսաւ.

—Ըսէ՛ք ա. Ափրաքսին, կ'ուզէ՞ք հարիւր
հազար ուսուցի վաստկիր

—Հարիւր հազար լուսլի՛ հարցուց երի-
տասարդ երկրագործը ձեռքերը իրար դարնելով
օրիորդ էլիզապէթ, ասի այնպիսի մեծ դումար
մըն է որ կրաղել լա՛կ չեմ կրնար

—Ո՛հ զուգ այնպիսի ձորաւոր մէկն էք որ
պիտի կարենա՞ք այս դումարը շահիր եթէ ձեռ-
քերնիդ այս դումարին բանաք

Ո՛հ օրիորդ, մենք մեծ փախաքներ չա-
նինք, պարզ բայց երջանիկ կեանքը կ'ապրինք

—Մտիկ ըրէ ինծի, շարունակեց էլիզապէթ,
բախտը ձեռք ետեւէ կը վազէ, առիթը մի փախ-
ցնէր օդառնելու անկից

—Ի՞նչ բանի վրայ կը խօսիք օրիորդ

—Անշուշտ կարգացիք լրագիրին մէջ որ
ցարուհիին սիրելին, փոթեմքինը աչքը կորսն-
ցուցած է ճիշտ ձեզի պէտ

Այո՛, կարգացի

—Դուք չէք ճանչնար փոթեմքինը, չա-
րունակեց էլիզապէթ, և չէք կրնար երեւեայել
թէ որքան կը տխրի խեղճը կորսնցուցած աչքին
համար

—Այնպէս է, ես ալ շատ տխրեցայ երբ աչ-
քըս կորսնցուցի

—Գիտե՛ս ի՞նչ կ'ընենք, ըսաւ էլիզապէթ,
երկուքս Պետերսպուրկ կ'երթանք, հետերնիս կը
տանինք ծերունի Լըպրեօնը և իբրև ֆրանսացի
կը ներկայանանք, ես երկտասարդ բժիշկ կ'ըլ-
լամ իսկ զուէն բժշկապետ

—Ի՞նչ պիտի ընենք Պետերսպուրկի մէջ:

—Կատարինէի պալատը կ'երթանք, ուշ-
կնդրութիւն կը խնդրենք ցարուհիէն ու ապակեայ
աչքերը կը ցույցենք: Ապահով փոթեմքին
աչք մը կ'ապապրէ, կը շինես աչքը, հարիւր հազար
րուպլի կ'ընդունիս, իսկ ես. . .

—Եւ դո՞ւք օրիորդ Ի՞նչ պիտի վճարեմ
ձեզի: Արդեօք կը խորհիք կիսել իմ դրամը:

—Ո՛հ, ո՛չ բարի Ափրաքսին, ըսաւ էլիզա-
պէթ ժպտելով, ես հարուստ եմ և եթէ ուզեմ,
հարիւր հազար րուպլի կը նուիրեմ ձեզի:

—Ուրեմն ինչո՞ւ կ'ողէ՞ք հետս դար:

—Պատե՛հ առիթ մը կը փնտռեմ փոթեմքի-
նի հետ տեսակցելու և խօսելու. որպէսզի ըսեմ
իւր տկանջին թէ միշտ կը սիրեմ զինքը. .
յուսամ թէ զիտէք պ. Ափրաքսին որ փոթեմ-
քինը ինչպիսի՜ ցանցերով չլցապատուած է որ
չէարեհամ քօտենալ իրեն:

—Այո՛, ամէն բան գիտեմ, պատասխանեց
ազարախաղանը, ձեր քաջածնեւուն տեղեակ եմ
և շատ կը ցաւիմ:

—Ուրեմն օգնեցէք ինծի որ կարենամ
փոթեմքինը տեսնել: Միայն քու ապակեայ աչ-
քերուդ միջոցաւ կարելի է այս նպատակիս
հասնիլ:

Ափրաքսին քանի մը ըտպէ մտածելէ ետք
ըսաւ՝

—Ես ոչ թէ դրամին համար կ'երթամ Պե-
տերսպուրկ այլ, կ'երդնում ձեզի, միայն անոր
համար որ փոթեմքինին սպասկեայ աչք մը
տամ և առիթ ունենաք իրեն հետ տեսնուելու:

—Ո՛հ, դուք բարի մէկն էք սիրելի Ափ-
րաքսին:

—Կտրծեմ թէ Լըպրէօնը ուրախութեամբ
պիտի ընկերէ մեզի, ըսաւ Ափրաքսին:

—Կը մնայ հիմա մեծ հայրս համոզել որ
համաձայնի այս իմ ճամբորդութեան:

—Ես ալ պէտք է պատրաստութիւն տե-
նեմ:

—Բնականաբար Պէտք է խօսիս ապակեայ
աչքդ շինողին հետ, որպէսզի այլևայլ գոյնե-
րով և մեծութեամբ աչքեր չինէ ու դուք ալ
պէտք եղած ներկերը առէք:

—Ե՛րբ պիտի ճամբորդենք:

—Քանի մը օր ետքը Պետերսպուրկ կը
մեկնինք: Այս եղանակիս ցարուհին փոթեմքի-
նի հետ Ձարաքոյէ-Սլովոյ պալատը կ'ըլլայ, անոր
համար ուղղակի հոն կ'երթանք:

ՓԱՆԻՆԻ ԾԽԱՏՈՒՓԸ

Կատարինէ Ամառանոցին մէջ ևս շարունակեց պաշտօնական աշխատանքները:

Ամէն առաւ Կանուխ կ'ելլէր անկողնէն ու գրասեղանին առջև կ'անցնէր:

Երբեմն հրաշալի փարքին մէջ Փոթեմքինի հետ կարճ պտտանք կ'ընէր, և երբ օդը հաճելի ըլլար՝ պարտէզին մէջ միասին կը ճաշէին և կ'ընթրէին:

Առաւօտները չարուհին բացի Փոթեմքինէ միայն Փանինի հետ կը տեսնուէր, կարգադրելու համար պետական գործերը:

Փանին այդ ամառ ամէն օր չքեղ կառքով Պեղերապուրկէն Զարաքոյէ-Սլովոյ պալատը կու գար: Փանին սիրով յաճախ կու գար ամառնային պալատը, որովհետեւ անդրադարձած էր որ Օսլով ամէն գնով կը ջանար Շուպովին տալ Փոթեմքինի զիրքը պալատին մէջ:

Փանին պալատականներու հետ շատ չէր տեսնուէր, շատ սովորական նիւթերու մասին կը խօսակցէր անոնց հետ, անգամ մը անոնց հրամցուց ամենաքնտիր ծխախոտով լեցուն ծխատուփը:

Այս օրերս այս ծխատուփը մեծ դեր խաղաց և պէտք է անոր պարտի նուազատանք եթէ իր պատմութեան մէջ ցարեքու չարքին Օսլովը չի յիշուիր, այլ Ռոմանովները յաջորդեցին Կատարինի, որոնք մինչև վերջին մեծ պատերազմը ցարական թաղը կրեցին, մինչև որ պուշկալիկները փշրեցին զայն:

Փանինի այդ ծխատուփը ի սկզբան Պէշթուշեւ նախարարինն էր, որ Եղիսարեթ ցարուհին օրով ծովածաւալ Ռուսիոյ պետական զեկը իր ձեռքն առած էր:

Երբ Պէշթուշեւ շորհադարկ եղաւ, իր ձեռքէն առին ցարական բոլոր նուէրները, ծխատուփն ալ ցարական պալատին մէջ մնաց մինչև որ օր մը զայն Կատարինէ Փանինի նըւիրէր:

Ծխատուփը երկու կափարիչ ունէր, այդ չէր դիտեր Կատարինէ:

Երբ Փանին բան մը ըսել ուզէր պալատականներուն՝ բարձրաձայն չէր ըսեր, այլ ամենուին տկանջին կը կրկնէր իր ըսելիքը:

Փանինի կեանակից պալատականները դիտէին ծխատուփին դադունի կափարիչը բանալու ձևը, և երբ իրենց կը հրամցուէր ծխատուփը, կը գուշակէին որ տուփին դադունի կափարիչը բանալնուն՝ հոն պիտի գտնեն Փանինի հրահանգները:

Այս անգամ երբ հրամցուց փանին իր տուփը, Օսլովի կուսակիցները առաջնակարգ ծուխէն սկզբներ չինեցին, իսկ իր կուսակիցները բացին զաղտնի կախարիչը ու թղթիկի մը վրայ հետեւեալը կաշկարջին.

«Օսլով իշխանը Գրոնշտատ հատած և համաժողովութեան մը առջև պարծենցած է թէ այնպիսի ծառայութիւն մը ըրաւ ցարուհիին, որով երկրորդ անգամ ցարական թաղին տիրացաւ»:

Բնականաբար երբ ցարուհին զիպուածով իմացաւ Օսլովի այս յայտարարութիւնը՝ առատիկ բարկացաւ թէ ինչո՞ւ ուրիշներուն յայտնեց այն զաղտնիքը, որ ինք միայն Փանինի և Փոթեմքինի ըսած էր: Կատարինէ ոչ ոքին չէր ուզեր իմացնել թէ թագաժառանգը ինք ըռնել տուած էր օտար հողի վրայ:

Իայց ցարուհին այն ատեն տեղեակ չէր ծխատուփին յայտարարած լուրին:

Ծաղիկներով չըմպատուած ստղաւարին մէջ կը նախաձայտէին իւր լուծիւն մը տիրեց: Տաղտարին չուրջի ծաղիկները այնքան խիտ էին որ քուրսէն ո՛չ մէկ տէք ներս չէր կարող թափանցել: Ծարուհին պարզ զգեստ մը հագած էր: Շատ վայրած էր իրեն այդ մետաքսեայ հագուստը երիտասարդ տանտիկինի երեսը ըռնելու փոթեմքին իր համազգեստով էր. գէմքին

կէսը սև լաթով մը կապուած էր, թուր և լուրջ էր:

Փոթեմքին ի միջի այլոց ըսաւ.

—Պալատին մէջ կը խօսին թէ. . .

—Ի՞նչ կը խօսին, հարցուց Կատարինէ խօսքը կէս թողելով: Ո՛հ ես չուտով կը կարգադրեմ որ այդ պալատականները իմ գործերով չգրաւեն. . .

Բիչ մը ետք կրկին հարցուց.

—Ի՞նչ կը խօսին պալատականները մեր սիրահարութեան մասին:

—Յաջորդիս մասին կը խօսին, պատասխանեց Փոթեմքին:

—Եւ ո՞վ կը համարեն քու յաջորդը, հարցուց Կատարինէ զողջով:

—Շուպովը, կ'ըսեն թէ քիչ ատենէն ձը՝ մեռնային պալատը պիտի փոխադրուի:

—Շուպով, ո՞վ տուաւ քեզի այս արտառոց լուրը: Ո՞վ համարձակեցաւ իմ անունը այդ ծառային քով դնել, որ ազատագրուած զերի մըն է պարզապէս Դուն գիտես պատմութենէն որ հին հռոմայեցի իշխանները զերիներ կը վարձէին որպէսզի իրենց զիրք կարգան: Այդ եղած է Շուպովի զերը իմ մօտ:

—Պալատականները այդ տեսակ աչքով չեն նայիր Շուպովի վրայ. զիտեն անոնք որ չուտով զնդապետ անուանեցիր զինքը, վատխմիր պատուանշանով մեծարեցիր զինքը և ինքն է որ

կը կտրողայ քեզի վարդերի կամ Ռուսոյի զործերը . .

— Եթէ այդ Շուպովը անհանդիսաւ կընէ քեզ՝ այն ստակն . .

— Ձիս անհանդիսաւ չընելո՞ւ, խօսքը կտրեց ֆոթեմքին, բայց սա քանի մը բառին ուշ զիր կատարինէ, Շուպովը կրկու անգ անի խօսի ես մէկը

Փոթեմքին ղէմքը մէկ կողմ դարձուց սրպէսդի կատարինէ, չնչմարէ այն խոր ցաւը որ հոն գրոշմուեցաւ:

Կատարինէ զգածուած՝ համբոյրներ դրուեց ֆոթեմքինի բերնին ու ղէմքին վրայ ըսելով.

— Սիրելիս, թոյլ տուր որ այս Շուպովը հեռաւոր ազարակի մը մէջ զրկեմ. . . ես կընամ պատճառ մը հնարելու

— Դեռ կանուխ է, և եթէ առանց պատճառի այս քայլը ունենա՞ր, բնականաբար ամէնքը պիտի կարծեն, որ ես կը վախեմ այդ երիտասարդ գնդապետին ներկայութենէն. ուստի խնդրեմ առ այժմ՝ այդ քայլը մի՛ առնել, ուշ կամ կանուխ Շուպով պիտի ստիպէ քեզ որ ղինքը հեռացնեմ

Այս վայրկեանիս մանկկաւիկը ներս եկաւ և յայտնեց որ Փանին կոմսը նորին վեհափառութենէն անկէղրութիւն կը խնդրէ:

— Ո՛հ, Փանին ճիշտ լաւ ժամանակին հոսաւ Մեզի հետ թող նախաճաշէ՛: Ձեռ ղեկամակիր, այնպէս չէ՞ Ալեքսանդր

Փոթեմքին պատասխանեց թէ Փանինը միշտ սիրով կ'ընցունի, սրովհետեւ իր ամէնէն համակրելի, ճշմարիտ, հաւատարիմ բարեկամն է: Բիչ ետք տաղաւարին դռան ստջն երեւաց քաղաքագէտին լուրջ ղէմքը:

Խորին յարգանքով ողջունեց և դարուհիին մօտեցաւ, որ ձեռքն իրեն երկնցուց, զոր Փանին համբոյրով դրոշմեց:

Նախարարը յետոյ բարեկամօրէն սեղմեց ֆոթեմքինի ձեռքը:

— Սիկար մը կը չինէ՞ք սիրելի ֆոթեմքին իշխան, հարցուց Փանին և անոր երկնցուց ձբխատուիլը: Թաթմ ծուխ բնոյունեցի, իրաւել հըրաշայի է:

— Երբով սիկար մը կը ձխեմ, պատասխանեց ֆոթեմքին, սրովհետեւ ղիտեմ որ դուք ամենաընտիր ձխախոտ ունիք:

Փոթեմքին սիկար մը չինեց, և խնդ չըբաւ թէ նախարարը ուրիշ նպատակ ունէր ձխախոտ ստաջարկելով, ու տուիին գաղտնի կափարիչը չրացաւ:

— Իրեւի կամս ուղղակի Պեդերսպուրկէն կու գաք:

— Այո՛, ուղղակի Պեթերսպուրկէն կու գամ:

—Ապահով այս պտոյտը ձեր ախորժը բացած պիտի ըլլայ և պիտի ուզէք մեզի հետ նստահաշերտ:

—Ո՛հ որքան պատիւ կ'ընէք ինձի, պատասխանեց կոմսը: Սիրով կ'ընդունիմ ձեր առաջարկը:

Յարուհին Փանինի առջև դրաւ պնակ մը և ճիշտ այնպէս ծառայեց անոր ինչպէս քիչ մը առաջ Փոթեմքինի:

—Դիմելով պատրաստուած չոգոյա, . . . դիտեմ կը սիրէք: յետոյ խոհարարիս առաջին անգամ պատրաստած «վոլթէն փաստըղոմ»ը պիտի ճաշակէք: Ըսէ նայիմ ի՞նչ լուր կայ:

—Կարեւոր լուր մը ունիմ: Օպու իշխանը Քրոնշտատ հասած է:

—Այո՞: Իրեն յանձնուած տորմիզն ալ անփնաս հասած է:

—Այո՛, նորին վեհախառութիւնն Եւ Օպու յաղթական զօրավարի մը պէս հասած է:

Կատարինէ բարկացայտ աչքերով հարցուց.

—Ուրեմն Օպու հասած է: Իմ յանձնարարութիւնն ի գլուխ հանած է արգիւտ:

—Ամբողջովին իր հետ բերած է Փիննէն-պերկ Քարա սնունդով կոմսուհին, որը իր նաւին խորը բանտուած է: Խնդրեմ, այդ ասպտամբ կնոջ մասին հարկ եղած կարգադրութիւննիդ հրամայեցէք: Վեհախառութեանդ հրամանը իս-

կոյն կը հաղորդեմ Քրոնշտատի նաւահանգիստը: Կատարինէ մտածել սկսաւ աչքերը փակած. այնպէս որ յայտնի էր թէ ուղեղը ուժգնօրէն կը զործէր:

Ի վերջոյ ցարուհին ըսաւ.

—Այդ թափառաշրջիկը որ համարձակած է ինքզինքը եղիտարեթի ազդիկը անուանելու չղթայի զարկած Պետերսպուրկ պէտք է բերել և պէտք է բանտել Պօլսո-Պետրոս բանտին մէջ, Նեվա գետին մօտ խցիկ մը պէտք է տար:

—Նեվա գետին մօտ, հարցուց Փանին, ներեցէք որ անդրադարձնեմ թէ հոտ բնակողը պէտք է յանձն առնէ խեղդուելը, որովհետեւ երբ Նեվա բարձրանայ՝ ջուրը մէջը կը յորդիւ Հոն շատ բանտարկեալներ խեղդուած են:

Կատարինէ պազարիւնութեամբ զլուխը երեքուց:

—Ձեմ կարծեր պ. կոմս, որ բնութիւնը այնքան անդուլ զանուի բանտարկեալներուն հանդէպ: Որոշ չէ որ Նեվա ճիշտ հիմա պիտի բարձրանայ: Կը հրամայեմ որ այդ գերի աղջիկը հոն բանտուի:

—Այդպէս ալ պիտի ըլլայ:

Միւսնայն ատեն կը խնդրեմ սիրելի նախարարս որ Օպուին չոգոքորդիչ նամակ մը գրէք: Իշխանս իմ հաստատած ամենարարձր Կատարինէ կարգի ասպետութեան ախտորոշով կը

պատուեալ, խնդրեմ Փանին կոմս, այս ալ հաղորդեցէք Օսլովի:

Փոթեմքին գէմքը բոլորովին այլայլեցաւ:

Ուրեմն ասով բարձր պատիւ մը կը շնորհէ ցարուհին իր նախնիին սիրահարին, թէ և ինք կ'ըսէ թէ Օսլովի հանդէպ ցոյց առած բարեկամեցողութիւնը ուրիշ բան չէ բաց եթէ որոգայթ մը:

Փոթեմքին սկսաւ կասկածիլ ցարուհին խօսքերուն: Չէր դիտեր և ոչ իսկ մտքէն անցուց թէ Փիննենդերկ Բարա կոմսուհին, որը կատարինէ ձերբակալել տուաւ, սկ իշխանին լարած որոգայթով, իրեն Օսլովի աղջկին էր: Փոթեմքին ևս Օսլովի պէս տեղեակ չէր այս գաղտնիքին:

Կատարինէ Օսլովին այսպէս ուղեց վրէժ լուծել, հարազատ հորը ձեռքով անյայտացնել ապստամբ իշխանուհին ու յետոյ Օսլով իշխանին ըսել. — Դու ինքզիք քու ձեռքով աղանդեցիր քու հարազատ զուակը:

Այսպէսով ցարուհին ուղեց բարոյապէս սպաննել Օսլովը:

— Ասկէ զուրտ, սիրելի Փանին, շարունակեց Կատարինէ, որ նկատած էր Փոթեմքինի հոգեկոտն խռովքը, խնդրեմ Օսլով իշխանին խմացուր որ իր հետ խօսիլ կ'ուզեմ Ձարաքոյ Սլովոյ պարտին մէջ, առ առաւելն մէկ շարաթուան մէջ թող ինծի ներկայանայ . . . Օսլովն ալ

պիտի մասնակցի խալախան հանդէսին որ դաւառտանին մէջ տեղի պիտի ունենայ, որովհետեւ, այնպէս չէ՞ Փանին կոմս, պէտք է չքեղօրէն տօնենք իմ և Ռուսիոյ թագին թշնամին ձերբաբախակերհուս համար:

Փոթեմքին սարսափաց:

— Ուրեմն Օսլովը կրկին պալատ կը կանչուի ծարուհին կրկին զինքը իր մօտ կ'ուզէ բերել:

Ասի իր անկումը կը նշանակէ: Վրան մարելիք մը գալուն ստքի ելաւ և ցարուհին առջև խոնարհելով ըսաւ.

— Խնդրեմ ձերդ վեհափառութենէն, թոյլ տուէք որ քանի մը վայրկեան հեռանամ, քիչ մը անհանգիստ կը զգամ ինքզինքս, կարճ պլտոյտ մը կ'ուզեմ ընել պարտէզին մէջ:

— Ինքզինքդ մի՛ խռովեր սիրելի Փոթեմքին, ըսաւ Կատարինէ, կրնայ ըլլալ որ Վոլդեռ փառըրդոմը ստամոքսիդ զգաւ: Գնա՛ և որքան կարելի է շուտ դարձիր ինծի:

Փոթեմքին երբ տաղաւարէն դուրս պիտի ելլէր՝ Փանին կամոր ժպտելով ըսաւ.

Հետդ տար ձխտոտութիւն ալ և պտոյտիդ պահուն հատ մը ծխէ, պիտի տեսնես թէ որքան ինքզինքդ լաւ պիտի զգաս:

Այս խօսքերը ըսելու պահուն Փանին ԳԱՀ ԵՒ ՍԷՐ

կոմսը ակնապիշ ծխատուփին նայեցաւ:

Փոթեմքին հասկցաւ:

—Շնորհակալ եմ փանին կոմս, հետո կը տանիմ, թերեւ լաւ տիկար մը պիտի հանգստացնէ զիս:

—Այդ մասին ապահով եմ, պատուաւորանեց փանին:

Փոթեմքին ծխատուփով դուրս ելաւ տաղաւարէն:

Կատարինէ ժպտելով աթոռին վրայ նստաւ երբ Փոթեմքին ծառերուն մէջ կորուեցաւ:

—Խեղճ Փոթեմքին, կը տեսնէ՞ք փանին կոմս, ինչպէս տեղեկեցաւ, երբ խնայաւ թէ ինչպիսի՛ նամակ կ'ուղեմ՝ զրել տալ Օսլովի Խեղճ Փոթեմքինս և ոչ իսկ կ'երեւակայէ թէ այս բոլորը ի նպատակ իրեն կ'ըլլան, և թէ ներկայիս կուղեմ աշխարհի հարստած մը տալ աւտոյ ու ուրիշ ևս չկանգնի:

Յարուհին շարունակեց խորհրդակցիլ թէ ինչ որոշայթով դարանի մէջ պիտի ձգեն Օսլովը:

Այդ առան փոթեմքին կը շրջադաշէր պարտէզին մէջ: Չափէն աւելի կիրք ելած էր: Ամէն բան կը սպասէր կատարինէն, կը նշարէր թէ վաղը զինքը կը լքէ և նորէն Օսլովի կը դառնայ, քանի որ ինքը այլևս կէս մարդ դարձած էր մէկ աչքով:

—Ի՞նչ հոգս, ըսաւ ինքնիրեն, եթէ կ'ուղէ

թող զիս մէկդի նետէ, իմ ալ ուղածս այդ է, քանի որ զինքը ընաւ սիրած չեմ: Եթէ ինծի շնորհած ստացուածքները և պատուանշանները ետ առնէ, և հախկին աղքատը դառնամ՝ ալ ալ հոգս չէ: Էլիզապէթի ունեցած սէրս չի կրնար գրաւել ինձմէ: . .

Միտքը ինկաւ ծխատուփը ի դուր իրեն տուած չէր փանին: Ապահով գաղտնի կափարիչին տակ ծածուկ լուր մը կար:

Բացաւ գաղտնի կափարիչը և հոն գտաւ հետեւալ գրութիւնը.

«Փոթեմքին իշխան, մի՛ տխրիր ինչ որ ալ պատահի այս օրերը Ձարսքոյէ Սլովոյի մէջ: Եթէ զգաս որ ցարուհին քեզմով չի դադիր այլ Օսլովի հետ կը սիրաբանէ, գիտցիր որ այս ամէնը տեղի կ'ունենայ սև իշխանը ոչնչացնելու համար:

Փինէնպէրկ կոմսուհին՝ Օսլովի աղջիկն է, սև իշխանը իր հարազատ զաւկին դահիճը պիտի ըլլայ:

Կ'ըմբռնէք թէ Օսլով ինչ խղճի խայթ պիտի ունենայ երբ խմանայ թէ ինք սպաննած է իր հարազատ աղջիկը: Ծիչդ ասոր համար, Փոթեմքին իշխան, չարաթ մը համբերութիւն ունեցիր:

Օսլովը կորսուած մարդ է: Այս մասին կ'երգնում քեզի:

Նամակդ ընդունեցի սոխորական միջոցով։
Կըսէք թէ կ'ուզէք հրաժարիլ Կատարինէի սի-
րահարն ըլլալէ, որովհետեւ սիրտդ չի քաշեր
զինքը։

Ուշ գրէք Փաթեմքին իշխան, կ'ուզէք
կորսնցնել ինչ որ շահեցաք՝ ուզէք որ Օսլովի
կամ Շուպովի խումբը տիրապետէ։ Ձեզի պէտք
ունի Ռուսաստանը Կատարինէ Ռուսիոյ կը տի-
րապետէ, և դուք կը տիրապետէք թէ՛ Ռուսաս-
տանի և թէ՛ Կատարինէի վրայ։

Քիչ ատենէն ցարուհին միայն ձեզմով
պիտի անցնէ ժամանակը, և տյն ստան ինչ որ
ուզէք պիտի ընէք որովհետեւ դուք պիտի ըլլաք
Ռուսիոյ խեղճական տիրապետը։

Օսլովի անկումը ապահով է և առ առա-
ւելն ութ օրուան մէջ տեղի կ'ունենայ, ինչ
գալով Շուպովի՝ անոր հետ պիտի վարուինք
այնպէս ինչպէս հովիւրը իր շուռին հետ։
Այս դրութիւնը ոչնչացուի։

Փանին

Մէկէ տեղի իրարու հետեւ կարգաց այս
նամակը և կարծես ինքզինքը լաւ դպաց։

Դեռ քիչ մը չըջադայեց, օրպէսզի ատեն
տայ Փանինի ամէն բան խոտելու քարուհիին
հետ։

Հաղիւ թէ հեռացած էր այն տեղէն ուր
վերի նամակը չորս կտոր ընելով դետին նետած

էր՝ մէկը երեցաւ Շուպովն էր որ քանի մը
վայրկեան վարդապետին մէջ ծածկուեցաւ, դե-
տին ծակցաւ ու թղթի կտորները իրարու քով
բերելով կարգաց ու բոստ ինքն իրեն։

—Ո՛հ սիրելի Փաթեմքին, քիչ մը անիոյթ
գտնուեցար Գաղանի նամակները չորսի պատ-
աւելով ոչնչացուցած չեա ըլլար։

Քիչ մը առաջ երթալով նոտարանի մը
վրայ բազմեցաւ և թղթիկները իրարու բերե-
լով բոստ։

—Եւ հիմա տեսնենք թէ ի՞նչ կը գրէ ծեր
աղուէսը միակամիկն Կարգալէ հաջ մէկ մասը՝

—Ուրեմն Օսլովի օրերը համրուած են, և թէ
ձեռքով պիտի ողաննէ իր հարազատ աղջիկը։
Հա՛, հա՛, հա՛, և սե իշխանը մտքէն իսկ չ'ան-
ցընէր թէ ի՞նչ պիտի գայ գլխուն։

Բայց ի՞նչ փոյթն է, Օսլովէն ի՞նչ խեր կայ
ինծի, ան զիս իր գործիքը կ'ուզէ ընել պար-
զապէս։

Բայց հոռ իմ անունն ալ կը տեսնեմ, տես-
նենք ինչ կ'ըսէ Փանին իմ մասին։

Կարգաց իր մասին գրածն ար Նախ մեռե-
լի գոյն տաւ, յետոյ դէմքը կրակի պէս կար-
մբեցաւ։

—Խայտառակը բոստ տկաւները կրճակով
զիս հովիւի շուռի՞ կը նմանցնէ ինչ որ է, պի-
տի դարմանաւ փանին կոմս, երբ այս շուռը
կոկորդէզ պիտի խածնէ։

Մտածել սկսաւ:

— Արդէն ծրագիրս պտտրաստ է: Այս թղթի կտորները մեծ փոփոխութիւն պիտի բերէն Ռուսաստանի վրայ:

«Այն մարդը որուն ցարդ վստահացած էր հատարինէ, ցարական դղեակէն պիտի թռչի և ապահով Սիպերիա պիտի երթայ: Նոյնպէս Օսլովի Արգէն այս նամակէն կ'իմացուի որ Փոթեմֆին հատարինէէն ձանձրացած է և կ'ուզէ հեռանալ:

«Բայց պէտք է խոհեմ ըլլալ քիչ մը. . . պէտք է յարմար առիթին յայտնեմ ցարուհիին՝ Փոթեմֆինի այս ծրագիրը: Եթէ Օսլովի կենդանութեան ատեն ըսեմ՝ այն ատեն ցարուհին Փոթեմֆինը լքելէ ետք ինքզինքը Օսլովի պիտի յանձնէ: Ասով բան մը շահած չեմ ըլլար, որովհետեւ Օսլով ալ Փոթեմֆինի հաւասար չուն մըն է:

Երբ սե իշխանը կը կորսուի՝ այն ատեն այս թղթի կտորները միակահարին աքացի մը տալու համար մէջտեղ կը հանեմ:

ԳԼՈՒԽ 46

ԲՃԻՇԿ ՊԵՍԹՍԼԷՋԻ

Երբ Փոթեմֆին պտոյտէն տաղաւարը վերադարձաւ, հատարինէ ձիւղ այդ ատեն փանինի կողմէ իր առջև դրուած գրութիւններու տտորագրութիւնը վերջացուցած էր:

— Եւ հիմա, նորին վեհափառութիւն, ձեզ անակնկալի մը պիտի բերեմ:

— Անաղիմարտի՝ հարցուց ցարուհին ծպտեքեա, ի՞նչ կրնայ ըլլալ, արդեօք երկրորդ տեղամ ըլլալով կ'իտի ամուսնանամ:

— Ոչ, մտքէս իսկ չ'անցնիր երկրորդ տեղամ ամուսնանալու: Յուսամ թէ քանի մը օր ետք մեր Փոթեմֆին իշխանը պէտք չէ որ սե լաթով մը կապէ ձախ երեսը:

Հատարինէի ուրախ տրամադրութիւնը յանձնարձակի տխրութեան փոխուեցաւ:

— Ո՛հ փանին կոմս, ըսաւ Փոթեմֆին, և ոչ իսկ խօսեցէք այս աղեղ վերքի մասին, որը պարզապէս թշուառական Օսլովի կը պարտիմ:

— Կը կրկնեմ որ ասկէ ետք հարկ չ'պիտի ըլլայ այդ կապցումը երեսնիդ ծածկել, եթէ ոչ ոք չի կրնար տեսողութիւն տալ բայց այնուհան-

դերձ երկու աչք պիտի ունենաք ինչպէս բարբառ ունինք:

—Փանին կոմս, կարելի՞ է այդ . . . ահ բարեկամս, դուք անսոցմէ չէք սրտնք ուրիշին պակասութեան վրայ կը խնդան խնդրեմ ըսէք ի՞նչ դարման կայ:

—Նորին վեհափառութիւն, երէկ երկու հոգի ինծի ներկայացան . . .

—Ո՞վ են առնք:

—Մէկը բոլորովին երիտասարդ բժիշկ մըն է, Տոքթ. Պէսթալեզին կը կոչուի, իսկ միւսը Ափրաքսին:

—Ո՞վ է այդ Ափրաքսինը:

—Ափրաքսինը մեր սահմաններուն մէջ ագարակապան մըն է սրուն աչքին մէջ սուր երկաթ մը մտած ըլլալով շատ դժբախտ եղած է իր ազնիւ զէմքով:

Դիպուածով այդ կողմերը դացած է Տոքթ. Պէսթալեզի, ճանչցած է հոն Ափրաքսինը որուն երտասարդ կիներ խնդրած է բժիշկէն որպէսզի դարման մ'ընէ ամուսնոյն աչքին:

Պէսթալեզի առանց բան մ'ըսելու Փարիզ դացած և հոն արհեստական աչք մը շինել տալով վերադարձած է:

—Արհեստական աչք, հարցուց Փոթեմքին դողդալով:

—Այո՛, արհեստական աչք մը, պատասխա-

նեց Փանին բոլորովին հանդարտութեամբ Այնպիտի աչք մը որ կարելի չէ զանազանել իրական աչքէն, տարբերութիւնը միայն այնքան է որ այդ աչքը բան մը չի տեսներ:

—Ի՞նչ բանէ կը շինուի այդ աչքը, հարցուց ցարուհին, անատունի աչք է:

—Ո՛չ նորին վեհափառութիւն, եթէ ձեզ կը հետաքրքրէ այդ Ափրաքսինի աչքը, թոյլ տուէք որ ձեզի ներկայանաք շինող վայրկեանէն հոս կ'ըլլայ Ափրաքսին:

—Ի՞նչ կը նշանակէ հարցուց Կատարինէ:

Պէսթալեզի բժիշկը և Ափրաքսինը Չարուքոյէ Սէրալայ բերած եմ, եթէ հրաման ընէք ձեզի կը ներկայացնեմ:

Կատարինէ աղաչական չեչուով ըսաւ.

—Աիրելի Փանին, իսկոյն հոս զրկեցէք Ֆըրանսայի բժիշկը և հիւանդը իսկոյն հոս զրկեցէք . . . և եթէ ձեզի է ինչ որ ըսիք, այն ամեն հաւատացէք որ ինծի տեսիլ մեծ ծառայութիւն ըրած եղաք եթէ ոտքերուս տակ դնէիք նոր Ռուստատան մը:

Փանին ժպտելով հեռացաւ:

Երբ ցարուհին առանձին մնաց իր սիրահարին հետ՝

Ո՛հ սիրականս, ըսաւ անոր վրին պլուսկով, միակ կեանքս եւ, եթէ զիտնայիր որ որքան երջանկացուց զիս Փանինի այս լուրը . . . ինծի

համար նշանակութիւնն չունի այդ զգուշ-
չի սե կապը, դո՛ւն ես աւելի որ կը ստակաս ան-
կից երբ մանաւանդ առողջ աչքերով մարդիկ
կը տեսնես:

— Ի՞նչու պէս գէշ կ'ըլլամ. . .

— Եթէ ֆրանսացի բժիշկը արհեստական
աչք դնէ, այն տեսն ոչ ոք պիտի տեսնէ այդ
տղեկ կապը երեսիդ:

Փոթեմքինի ըրած գրութիւն չարժու՞մը կը
հաստատէր թէ չէր հաւատար:

— Ձեռ կասկածիր Փանինի խօսքերուն,
բայց կը կարծեմ թէ խաչագող մը զինքը խա-
բած է:

— Ինչո՞ւ կը կասկածի, որիելի Ալեքսանդրո
երբ Փանին ինք կ'երաշխաւորէ:

— Այլապէս իսկոյն կը տեսնենք ամէն բան

— Եթէ այդ բժիշկը կարենայ այդ սե կապը
մէկզկ նետել տալ արհեստական աչք մը տալով
քեզի, զինքը պիտի վարձատրեմ թանկագին
նուէրներով և ընդարձակ կալուածներով:

— Բայց ի՞նչ պիտի ըլլայ անոր վիճակը եթէ
խաչագող խարերայ մ'ըլլայ:

— Եթէ անդրադառնա՞ք որ այդպիսի մէ-
կու մը հետէ դորձերնիս պատուոյս վրայ կ'երդ-
նում որ զինքը Սիպերիա կը զրկեմ:

— Եւ դուն զեռ կը սիրե՞ս զիս Կատարինէ,
հարցուց Փոթեմքին, իրաւի սիրե՞ս Սիրտդ զեռ:

միշտ ի՞նչ է, միականի՞ն. . . Խեղանդամի՞ն. . .
տղեկի՞ն. . .

— Տղե՞դ. . . դո՛ւն, բացառանչեց Կատարի-
նէ շոյելով Փոթեմքինը, եթէ երկու աչքերուդ
լոյսն ալ կորսնցնէիր, Կատարինէն նորէն քովդ
պիտի ըլլար:

— Ո՞չ Օռլովին:

Յարուհին ծիծաղեցաւ:

— Բարեկամս, համբերութիւն չունիս սղա-
սելու որ տեսնես թէ ի՞նչ վճռած է ցարուհիդ:
Նախանձոտ ես Պիտի տեսնես թէ ի՞նչպէս պի-
տի վարձատրեմ զինքը զլուսն հանած ծառա-
յութեանը համար:

— Անկեղծօրէն կ'ըսեմ, նախանձոտ եմ:

— Դուն չ'ես զիտեր, որիելի Փոթեմքին որ
մէկը կործանելէ առաջ նախապէս կ'երջանկա-
ցնեն:

— Դո՛ւն ալ այդպէս. . .

— Ենդրեմ ինծի թող Օռլովի գործը: Շա-
բաթ մը միայն համբերութիւն ունեցիր: Վըս-
տահէ ինծի, քու Կատարինէիդ և հաւատա՛, դուն
պիտի ըլլաս յաղթականը և երջանիկ պիտի ըլ-
լանք:

— Օռլովի մասին չ'սօսինք, ըսաւ Փոթեմ-
քին ցարուհին իր բազուկներուն մէջ առած,
ուշ կամ կանուխ սե իշխանը կը վճարէ ինծի
«ակն ընդ ական, ատամ ընդ ատաման» ինչ-

պէս ըստամ է... բայց ի՞նչ կ'ընեն այն շանը որ...

Կատարինէ խօսքը կարեց.

— Ի՞նչ շունի մասին կը խօսիս:

— Անոր որ շատ չընեք ձեռք ձգեցիր:

— Ե՛ս, չեմ յիշեր:

— Ուրեմն ըսեմ անունը, Շուպովը ըսել կը կ'ուշեմ:

Կատարինէ խօսյն քաշուեցաւ Փոթեմքին նէն, դէմքը կարմրեցաւ:

— Բայց ո՞վ է որ քեզ համոզած է:

— Ձեմ գիտեք: Զրպարտութիւնը բնաւ տէր շունի, բայց ճիշդ է Կատարինէ որ Շուպովի կուսակիցները հովեր առած են, անոնք վստահ են թէ Շուպովը կը սիրես և Փոթեմքինի անկման օրերը համբուած են:

— Ես սակայն կ'ըսեմ քեզի որ զղուած եմ այդ Շուպովէն, քործով պիտի ցուցնեմ, ատեն տուր ինձի սիրելիս, մինչև խաղալիս երեկոյթը և պիտի տեսնես որ ո՛չ Օւլով և ոչ Շուպով կայ:

Փոթեմքինի դէմքին վրայ զուարթութիւն մը թրթռաց.

— Եւ ես, սիրելի Կատարինէս, կ'երգնում որ յաւիտեան քեզի պիտի ըլլամ:

Ո՛հ, երգումի պէտք չկայ, արդէն տէրը մեր քրտնաբուն մէջ այնպիսի խոր արմատ ձգած է՝ որ փոթորիկը իսկ պիտի չկարենայ զայն ան-

կից խել, այնպէս չէ՝ սիրելի Կատարինէ: Կատարինէ կրկին Փոթեմքինի բազուկներուն մէջ ձգեց ինքզինքը և առք համբոյրներ քրտնեց անոր բերնին:

Այդ ատեն Փանին երկու հիւրերով մօտեցաւ տաղաւարին:

Փանին առջև խնայած էր ևւ ետէն կու գոյին երկու հիւրերը:

Երբ տաղաւարին դրան մօտ հասան՝ երկու օտարականները յարգանքով կեցան դրան առջև:

Փանին ցոյց առաւ երիտասարդ բժիշկը ըսաւ.

Նորին վեհախառութեանդ բարեկամացողութեամբ քաջադերուած՝ կը ներկայացնեմ Պէսդալեզի Փարիզցի բժիշկը:

Երիտասարդ բժիշկը խորին յարգանքով խոնարհեցաւ Ղէմքը կրակի պէս կարմրեցաւ երբ նայուածքը ուղղեց Ռուսիոյ ցարունիին:

Բժիշկը հազիւ քսան երկու տարեկան կ'երեար, բարձր ևւ քիչ մը շեղ էր, դիմադիւր աղնուական, աչքերը վառվառն էին իրեն ընկերոջը բարձր, տեղի մէկէն էր, ճիշդ ռուս ախարար մը:

— Իսկ ես պարտնը շարունակեց կամօք, Պ. Ափրաքսինն է որուն մասին արդէն խօսեցայ Նորին վեհախառութեանդ... Պէսդալեզի բժիշկը կը փոխադրէ Նորին վեհախառութեան բացատրել թէ ի՞նչպէս յաջողած է պ. Ափրաքսինի ձա-

խորդութեամբ կորսնցուցած աչքը տար

—Ո՛հ բարեկամս, ըստե կատարինէ Բժիշկին դարձած, Աստուած ձեզի այնպիսի կարողութիւն տուած է որ չստ մը դժբախտներուն օգնութեան պիտի հասնիք:

Նրիտասարգ բժիշկը արագ ակնարկ մը տալով Բոթեմքինի՝ հանդարտօրէն ցարուհիին աչքերուն սեւեռեց իր նայուածքը:

—Նորին վեհափառութիւն, բնաւ պիտի չհամարձակէի Ռուսիոյ ցարուհիին առջև ելլելու եթէ բոլորովին վստահ չըլլայի իմ դիւտիս յաջողութեանը:

—Ո՛ւր լսեցիք Բոթեմքին իշխանին պատահած դժբաղտութեան մասին:

—Ֆրանսայի մէջ լսած էի արդէն որ Փոթեմքին իշխանը ցաւալի դիպուածով մը կորսնցուցած է իր մէկ աչքը: Երբ յաջողեցայ պ. Ափրաքսինի արհեստական աչք մը տար, խորհեցայ թէ ինչո՞ւ Աստուծոյ օգնութեամբ պիտի չկարենամ Փոթեմքին իշխանին ալ կորսնցուցած աչքը իրեն վերադարձնել: Այս մտածումս զիս հանդիստ չթողուց: Որոշեցի Ռուսաստան դար Հետս բերի պ. Ափրաքսինը ևս. այս պատճառն երիտասարդը սիրով ընկերեց ինձի, քանի որ իրմով պիտի համոզուէր Փոթեմքին իշխանը թէ իմ արհեստական աչքս իրեն պիտի վերադարձնէր իր նախկին համակրելի դէմքը:

Փոթեմքին Պէսթալէզի բժիշկին մօտեցաւ:

—Պարտն, ըստե ցարուհիին սիրականը, թոյլ տուէք որ ձեռքերնիդ սեղմեմ: ձեր տեսած այս քայլը ցոյց կու տայ որ աշխուստերտ մէկն էք և ցաւած էք իմ դժբաղտութեանս վրայ, ասոր համար միշտ երախտաբարտ եմ ձեզի և ջանհունա շնորհակալ եմ:

Նրկու ձեռքերը իրար սեղմեցին:

Փոթեմքին զգաց որ բժիշկին ձեռքը տաքութիւն մը արտացոլաց:

Տարօրինակ բան... այս ձեռքի սեղմումը նորօրինակ խռովք մը պատճառեց իր հոգւոյն մէջ. . . այնպիսի խռովք մը պատճառեց որ վաղուց զգացած չէր:

Ե՛րբ զգացած էր վերջին անգամ նման խռովք մը:

Այս բոպէիս չկրցաւ յիշել, բայց յայտնի էր որ իր միտքը դրադեցաւ այդ բոպէն յիշելու:

Կատարինէ հրամայեց որ երկու հիւրերը նախաճաշեն:

Ասի չստեած տատիւ մըն էր:

Նախաճաշի պահուն Կատարինէ Ֆրանսայի մասին հարցումներ ըրաւ: Տօքթոր Պէսթալէզի մեծ ընդունակութեամբ պատասխանեց իրեն ուղղուած հարցումներուն:

Նրիտասարգ բժիշկը կրցաւ Կատարինէի համակրութիւնը շահի:

Գարուհին Ափրաքսինին ալ մէկէ աւելի երկրաշործութեան վերաբերեալ հարցումներ ըսաւ:

Նախաձեռն վերջացած ատեն Կատարինէ ըսաւ.

— Հիմա ըստի կղէք պ. Պէսզալէզի բժիշկի ցոյց տալու ինձ պ. Ափրաքսինի համար ձեր պատրաստած աչքը:

— Նորին վեհափառութիւնը արդէն կը տեսնէ աչքը, պատասխանեց երիտասարդ բժիշկը, Գ. Ափրաքսինի մէկ աչքը կեղծ է:

Գարուհին և Փոթեմքին զարմացած բացադանչեցին.

— Մինչև այս վայրկեանս, ըսաւ ցարուհին ուրախութենէն զգզգալով, չկրցայ զանազանել թէ ո՞րն է արհեստական աչքը:

— Ասի խելական աչքն է ըսաւ Ափրաքսին ձախ աչքը ցոյց տալով, միւսը կեղծն է:

Դուրս հանեց աչքը և զայն սրբելով ցարուհին յին առջևի արծաթէ պնակին մէջ դրաւ:

Վանի մը բոպէ լուռ մնացին թէ՛ Փոթեմքին և թէ ցարուհին, այնքան զգածուած էին:

— Ի՞նչ նիւթէ պատրաստուած է այդ աչքը, հարցուց Կատարինէ:

— Ապակիէ, նորին վեհափառութիւն:

— Այն ատեն ապահով դիւրաւ կը կոտրի:

— Բնաւ չի կոտրիր, ըսաւ բժիշկը. թող

առէք որ աչքը ձեռք առնեմ:

— Հրամայեցէք:

Եթէ պ. Ափրաքսինը չեմ վշտացներ՝ աչքը օղին կը նետեմ, ըսաւ և այնպէս ալ ըրաւ ու աչքը դետին ինկաւ:

— Չկոտրեցա՞ւ, հարցուց Փոթեմքեն ուրախ ութեմար:

— Այս այնպէս պէտք է ըլլայ: Այսպիսի արհեստական աչքը ամէնէն ուժեղ սպակիէն կը պատրաստուի:

— Եւ ի՞նչպէս ներկուած է:

— Ներկը այնպէս մը պատրաստուած է որ, ո՛չ աաքէն և ոչ խոնաւութենէն չի հալիր:

— Եւ դիւրա՞ւ կարելի է տեղը դնել այս աչքը, հարցուց ցարուհին:

Բոլոր հարցումներուն Ափրաքսին պատասխանեց, աչքը դետնէն վերցնելով, սրբելով ու տեղը դնելով:

— Հիանալի՛ դիւտ: Ըսաւ Փոթեմքին:

— Հրաշալի, աւելցուց ցարուհին:

Կատարինէ ոտքի ելաւ և նշան ըրաւ Պէսթալէզիին որ իրեն հետեի:

Պարտէզը գացին և ծառերուն տակ պտուտեցան:

— Գ. բժիշկ, ըսաւ ցարուհին, անշուշտ անոր համար եկած էք իմ պետութեանս մէջ որ:

ԳԱՆԷ ԵՒ ՍԷՐ

պէսզի հոս ալ յաջողութիւններ ձեռք բերէք ինչպէս Ֆրանսոս

—Ներողութիւն նորին վեհափառութիւն պատասխանեց երիտասարդ բժիշկը, ո՛չ թէ փառքի համար եկած եմ հոս, այլ միայն ձեզի ծառայութիւն մ'ընելու և Փոթեմքին իշխանը փրկելու համար անտանելի տանջանքէ մը

—Իրաւի, իշխանը չափէն աւելի մահացած է։ Եւ ես ի՞նչպէս կը տանջուիմ երբ իր տառապանքը կը տեսնեմ, աս ինք ալ ապահով գիտէ։ Հառաչեց ու այսպէս շարունակեց.

—Կաղաչեմ սիրելի բժիշկ, Փոթեմքինին ալ այդպիսի աչք մը չինեցէք, ինչպէս չինած էք Ափրաքսինի, եթէ յաջողիք իմ մէկ կալուածք ձեզի կը նուիրեմ, կալուածք ձերը կ'ըլլայ և յետոյ ձեր ժառանգորդնելուս Ամուսնացած էք պ. բժիշկ։

—Դեռ ոչ։

—Անշուշտ նշանուած էք։

—Այո, շատոնց նշանուած եմ, պատասխանեց բժիշկը, երկու կողմէ իրարու ըլլալ երդւընգանք նշանածիս հետ, բայց իմ չար ըսի տիւ ուրիշ երիտասարդ մը իր հեղինակութեամբ կ'ուզէ ձեռքէս խլել իմ նշանածը, այդ պատճառով զեռ չենք պատկուած։

—Եթէ այդպէս է, այդ երրորդը ոտքի տակ պէտք է առնել, ըսաւ ցարուհին, ի՞նչպէս կարե-

լի է որ աղջիկ մը ուրիշ երիտասարդ մը աւելի կը սիրէ քան ձեզ։

—Նշանածս չի սիրել այդ երիտասարդը, իր ճակատագիրը այդ երիտասարդին բարեկամեցողութենէն կախում ունի։ Այսու հանդերձ ձեր խորհուրդին պիտի հետեւիմ, առիթ պիտի փնտրուեմ իմ հակառակորդը ձամբէ մէկ կողմ նետելու։ Անկեղծ կ'ուզեմ ըլլալ նորին վեհափառութիւն հանդէպ շարունակեց Պէթարէզի, իմ Ռուսաստանի մէջ ձեռք բերած յաջողութենէն կախում ունի իմ ապագաս... կամ վերստին ձեռք կը ձգեմ իմ սրբունիս և կամ յաւիտեանս կը կորսնցնեմ զինքը։

—Ապահով ձեռք կը ձգէք զինքը, ըսաւ Կատարինէ, որովհետեւ եթէ իրաւի Փոթեմքինի կեղծ աչք մը պատրաստէք, ես պիտի ըլլամ ձեր անունը ամբողջ աշխարհի մէջ հռչակողը, այն ատեն ձեր նշանածը չպիտի տատամնի ձեր կիներն ըլլալու։

Ցարուհին ծաղիկ մը հոտուըտաց յետոյ ըսաւ.

—Կը յայտարարեմ ձեզի սիրելի բժիշկ որ եթէ ձեր գործը չյաջողի պատճառ պիտի ըլլաք իշխանին մահուան։

—Բայց ինչո՞ւ վեհափառ ցարուհի։

—Դուք Փոթեմքին իշխանին սրտին մէջ այնպիսի մեծ յոյս մը արթնցուցիք որ եթէ չը

յաջողութիւնը՝ իշխանը թերեւս նախ զձեզ սպաննէ ու յետոյ անձնատապան ըլլայ: Ասոր համար առաջուց կ'ըսեմ բժիշկ Պէտքայեղի, եթէ արհեստական աչքը յաջողի ձեզ խաչազոյդ պիտի նկատեմ եւ ըստ այնմ պիտի վարուիմ ձեզի հետ:

Կատարինէ սպառնական շեշտով ըրաւ այս յայտարարութիւնը:

Երիտասարդ բժիշկը քիչ մը այլայլած ըսաւ.

— Նորին վեհափառութիւն, հրաման ըրէ՞ք որ ես ալ իմ պայմաններս ներկայացնեմ:

— Ըսէ՛ք, խնդրեմ:

— Այսպիսի աչքի մը պատրաստութեան համար շատ աշխատանք պէտք է: Ուշադիր պէտք է ըլլամ որ ոչ մեծ եւ ոչ պղտիկ ըլլայ, կեղծ աչքը ձիշտ նմանը պիտի ըլլայ իրականին, գործը միայն այն ատեն կատարեալ պիտի համարիմ երբ նոյն իսկ նորին վեհափառութիւնը չկարենայ զանազանել կեղծ աչքը իրականէն:

— Անշուշտ, եւ այս ալ գիտեմ որ մանրադնին պէտք է ուսումնասիրէք իրա կան աչքը: ո՛հ ինձի վերադարձուցէ՛ք Փոթեմքինի անուշ նայուածքը:

— Կարծեմ պիտի յաջողիմ, բայց բարի եղէ՛ք ու երեք օր ժամանակ տուէ՛ք ինձի որ իշխանին հետ տառնձին մնամ: Պէտք է որ ուղած ատենս իր մօտ երթամ, գիտեմ զինքը երբ կը քնանայ, երբ կը խօսի, երբ կը տխրի:

Երբ կը ժպտի: Սմէնէն, աղէկն է երեք օր միասին տառնձնադած մնալ, յուսամ նորին վեհափառութիւնը համամիտ է խնդրանքիս:

— Բնականաբար, եւ եթէ Փոթեմքին իշխանը կ'ուզէ՝ փոքր պարտէզի տունը իր արամադրութեան տակ կը դնեմ:

— Շատ լաւ կը խորհի՛ք, Կարծեմ թէ ընկերութիւնս անհաճելի չպիտի թուի իշխանին:

— Ո՛վ չի սիրեր ձեզի պէս կրթուած մէկուն հետ ժամանակ անցնել:

Յրանաացի բժիշկը խորին յարգանքով խոնարհեցաւ:

Ծարուհին բժիշկին դէմքին վրայ ծագած ժպիտը չնշմարեց եւ ոչ ալ անոր երջանկութեան արտայայտութիւնը:

— Ուրեմն դուք եւ ձեր ընկերը փոքր պարտէզի պալատին մէջ պիտի բնակիք, շարունակեց ցարուհին: Կ'ուզեմ որ արհեստական աչքը յաջող ըլլայ եւ ատոր համար փոխանակ երեքի՛ ութ օր ատեն կու տամ:

— Ո՛ւրթ օր կու տաք, աւելի լաւ:

— Այո, ուրթ օր եւ թոյլ պիտի չտամ որ ոեւէ

մէկը խանգարէ ձեզ:

Ծարուհին բժիշկին հետ տաղաւարը վերադառնալով՝ վերի խօսակցութեան կարեւոր մասերը յայտնեց Փոթեմքինի:

— Եւ ամբողջ ուրթ օր պիտի չտեսնեմ:

ձեր վեհափառութիւնը, հարցուց Փոթեմքին
Այս բոլորէիս երիտասարդ բժիշկին մարմնէն
սարսուռ մ'անցաւ: Սթոուի մը ապաստանե-
ցաւ և աթոռն ալ ձեռքին մէջ սկսաւ դողալ:

— Կ'ուզեմ որ հետեւ ըլլաք Փոթեմքին իշ-
խան, ըսաւ Կատարինէ հառաչանքով մը, ո՛հ
սիրելի հոգեակո, որքան դժուար պիտի ըլլայ
Պէտք է ութ օր ձեզ հանգիստ թողում որպէսզի
ապակեայ աչքը յաջողի:

— Եթէ այդպէս պէտք է՝ կը համակերպիմ:

— Ե՛րբ կ'ուզէք բժիշկին հետ փոքր պար-
տէզի պարտաւոր փոխադրուիլ:

— Լաւագոյն է նոյնիսկ այս երեկոյ: Քանի
մը կարգադրելիք դործեր եւ գրելիք նամակներ
ունիմ և երեկոյ ժամը վեցին բժիշկին հրամա-
նին տակ կ'անցնիմ. . . Եւ ի՞նչ պիտի ըլլայ պ.
Ափրաքսինը:

— Ինչ որ կը հրամայէ նորին վեհափա-
ռութիւնը, ըսաւ երիտասարդ բժիշկը:

— Ուրեմն պ. Ափրաքսինին համար ևս եր-
կու սենեակ պատրաստել կու տամ, ինքն ալ
ուրիշ օր Զարթոյէ Սլովոյ պալատին մէջ կը մը-
նայ: Ափրաքսին խոնարհելով շնորհակալութիւն
յայտնեց:

— Հետո ծեր ծառայ մըն ալ բերած եմ, ը-
սաւ Պէսթալէզի, Լըպրէօն անուէնով Փրանսայի
մը, թոյլ տուէք որ ինքն ալ հոս մնայ այս ուրիշ
օրուան մէջ:

— Լէպրէօնի մասին ալ կը կարգադրեմ ը-
տաւ ցտորունին և դառնալով հիւրերուն ու Փոթեմ-
քինին ըսաւ:

— Հիմա տեսրք ամէնքդ ալ ազատ էք:

Ունկնդրութիւնը վերջացաւ:

Պէսթալէզի բժիշկը, Ափրաքսին և Փանին
խոնարհելով հեռացան:

Երբ Կատարինէ Փոթեմքինի հետ առան-
ձին մնաց՝ իր սիրականին վիզը ինկած բացա-
դանչեց:

Սիրելի՛ս, որքան երջանիկ եմ որ նպա-
տակիս հասայ: Քիչ ատենէն կրկին պիտի երևայ
ժպիտդ դէմքիդ վրայ, այնպէս չէ՛:

Փոթեմքին չպատասխանեց: Տխրութիւն մը
տիրեց հոգիին մէջ: Առանց ուղեկու միշտ բը-
ժիշկին ձեռքի սեղմումը յիշեց:

Ի՞նչ էր պատճառը որ չկրցաւ ազատիլ այս
մտածումէն. Փոթեմքին ո՛րքան որ մտածեց
այս հմայիչ ձեռքի սեղմումին վրայ, նորէն չը
կրցաւ պատճառը հասկնար:

ՓՈԹԵՄՔԻՆ ԵՒ ԲԺԻՇԿԸ

Փոթեմքինի տրամադրութեան տակ զըր-
ւած պալատը փոքր պարտէզին մէջ չէր՝ այլ
Ձարսքոյէ Սլովոյ անտառին եզերքը:

Այս գեղեցիկ շէնքը Եղիսաբեթ ցարուհին
չինել տուած էր, որ արտաքսապէս ոռու գեղջ-
կական տան երեւոյթը ունէր, իսկ ներսը հիա-
նայիօրէն կահաւորուած էր, արքայական պալատի
պէս:

Ոսկեղօծուած զարդարանքով մեծ սրահին
երկու կողմերը ննջասենեակներ էին, որոնք
ճոխօրէն կահաւորուած էին, մասնաւորապէս
մահճակալները ճարտարարուեստի գլուխ—գոր-
ծողներ էին: Սրահին մէջտեղը դրուած էր Եղի-
սաբեթի կարգադրութեամբ Մեծն Պետրոսի պը-
ղընձեայ արձանը:

Ձարսքոյէ Սլովոյ պալատը ո՛րէ այցելող մը
առանց այս հրաշալի արձանը տեսնելու՝ չէր
երթար, որ մեծն Պետրոսը իբրեւ սաստիկագործ
կը ներկայացնէր, որովհետեւ աշխարհահռչակ ցա-
րը այդ արուեստին տեղեւէ էր:

Փոթեմքին և բժիշկը այս պալատը փոխադ-

րուելէ առաջ ցարուհին ուշադիր եղաւ որ ամէն
բան կարգին ըլլայ. մառանը լեցնել տուաւ տե-
սակ տեսակ ըմպելիներով և ուտելիքներով:

Բժիշկ Պէսթայէզի արդէն ժամը վեցէն ա-
ռաջ պալատ հասած էր, ուր իրեղէնները ննջա-
սենեակ ղնելէ ետք սրահին պատուհանին առջև
գացած և հրաշալի անտառային տեսարանը դի-
տած:

Համակրելի դէմքին վրայ երջանկութեան
ժպիտ մը թրթռաց և ինքնիրեն ըսաւ:

—Վերջապէս, վերջապէս երկուքս առանձին
միասին...

Ոտնաձայներ մօտեցան, Փոթեմքին իշխանն
ալ հասաւ:

—Հո՛ս էք արդէն սիրելի Պէսթայէզի, կ'ե-
րևի որ ամբողջ պալատին մէջ երկուքս ենք
միայն:

Թեթեւ մը կարմրեցաւ ֆրանսացի բժիշկը:
—Յուսամ թէ, ըսաւ Փոթեմքին, լաւ ընթ-
րիք մը պիտի ընենք, կը տեսնեմ որ սեղանը
արդէն սպասարար է:

—Խնդրեմ իշխան Փոթեմքին, սա սև լա-
թը ձեր երեօէն մէկդի նետեցէք: Արդելք կ'ը-
լայ ուսումնասիրութեանս:

—Ո՛հ սիրով չէ որ մէկդի կը դնեմ, պա-
տաւորանեց Փոթեմքին, սիրով չէ որ կը ցու-
ցադրեմ կորուած աչքիս տեղը:

—Բայց ես ձեր բժիշկն եմ։ Առանց ընդդիմութեան պէտք է հնազանդիք, պէտք է վստահիք ինձի և եթէ բոլոր աշխարհ կը զոռի ձեր աչքին պարտաւթենէն՝ ես անկից չեմ զոռիր։ Փոթեմքին երբ աչքին կապը չկրցաւ քակել՝ Պէտքալէզի մօտենալով ըսաւ.

—Թող տուէք որ օգնեմ, ըսաւ և քակեց։

—Եւ հիմակ թոյլ տուէք որ վերջը քննեմ, ըսաւ երիտասարդ բժիշկը։

Այս խօսքերով Փոթեմքինի մօտեցաւ որ թիկնաթոռի մը վրայ երկնցած էր.

Ինչո՞ւ յանկարծ բժիշկին աչքերը արցունքով լեցուեցան։ Արդեօք հակառակ բժիշկ ըլլալուն վարժուած չէ՞ր նման վերջեր տեսնելու։

Արցունքները բռնեց և մօտենալով Փոթեմքինի պակասաւոր աչքը դնեց։

—Վերջը բժշկուած է։ Դիւրիւն կ'ըլլայ ապակեայ աչքը տեղաւորել։ Ամբողջ գիշեր կ'աշխատիմ և յուսամ վաղը արդէն կը ցուցնեմ ձեր աչքը։

—Ի՞նչպէս այդպէս շո՞ւաւ։

—Բնականաբար։ Արդէն պատրաստած եմ ապակի մը, միայն պէտք է նկարեմ, այդ ճիշդին մէջ անաջնակարգ եմ. . . իսկ հիմա իշխան կրնանք ընթրիքնիս ընել։

Միասին ընթրեցին և սովորական բաներու վրայ խօսեցան։ Ընթրիքէն ետք իշխանը աիկաւ

մը վառեց և հարցուց.

—Պ. Բժիշկ, կը ծխէ՞ք։

—Փոքրիկ սիկառ մը կրնամ ծխել եթէ բարի ըլլաք. . .

—Փոթեմքին անմիջապէս գրպանէն դուրս բանեց արծաթեայ ծխատուփը և հրամցուց բժիշկին։

Բժիշկը սիկառը վառեց։

—Ի՛րեքի դուք ատփորութիւն չունիք ծխելու։

—Այնպէս է, հազուադէպ կը ծխեմ։

Փոթեմքին քանի մը ըսպէ լուռ երկու սիկառներուն ծուխերը դիտեց։

—Ի՞նչպէս, մեր ցարուհիին կը հաւնի՞ք, հարցուց յանկարծակի Փոթեմքին։

—Ոչ մէկ կարծիք չեմ կրնար յայտնել, պատասխանեց երիտասարդ բժիշկը, պատմութիւնը աղաղային պիտի ըսէ։

—Դեղեցիկ կ'ին չէ՞։

—Շատ գեղեցիկ է։

—Ո՛հ ինչ մեծ և բարի ցարուհի է։

—Այնպէս պէտք է ըլլայ։ Անշուշտ պատճառ ունիք զինքը այդպէս անաւանելու։

Իշխանին ճակատին վրայ խոր կնճիռ երեցաւ։

—Բնականաբար, ընտանեացի պատճառ ունիմ զինքը սիրելու։ Ի՞նչպէս չսիրեմ, իրեն

երախտապարտ եմ, ինք բարձրացուց զիս և ինք բացաւ իմ դիմաց փառքի և յաղթանակի ճամբաները:

Եւ Փոթեմքին ընթրիքի սեղանին մօտ իր հետաքրքրական կեանքը պատմելէ ետք խնդրեց բժիշկէն որ ինքն ալ պատմութիւն մը պատմէ:

Բժիշկը Անժելին ու Արմանգորի պատմութիւնը պատմեց որ ուրիշ բան չէր բայց եթէ էլիզապէթի և Փոթեմքինի սիրահարութիւնը:

— Իմման իրկուներ ըսաւ բժիշկը, Արմանգոր նշանաւորի մատանին բերաւ Անժելին և վերջինս անոր մէջ «յաւիտեանս իրարու», բառերը կարդաց:

Բայց հազիւ թէ «յաւիտեանս իրարու» ըսաւ բժիշկը՝ Փոթեմքին գունատած զողողալով ոտքի ելաւ և դէպի պատուհանը դնաց ու բացաւ, հակառակ անոր որ կ'անձրեէր, կը փայլատակէր:

Տարբերու կռիւէն աւելի սաստիկ էր իր հոգեկան տուգնապը, որովհետեւ թնդանթի հարուածին չափ ազդած էին յաւիտեան իրարու բառերը:

— Իշխա՛ն, չարունակեմ պատմութիւնը հարցուց բժիշկը՝ նկատելով Փոթեմքինի հոգեկան խռովքը:

Իշխանը տեղունած, տխուր դէմքը ֆը-

բանացի երեսասարդին դարձաւ ու ըսաւ.

— Սիրելի բժիշկ, պատմութիւնդ զիս շատ յուզեց, խնդրեմ չարունակութիւնը վաղը թող ըլլայ:

— Ուրեմն գիշեր բարի:

— Գիշեր բարի, պ. բժիշկ, բայց քեզ խընդրեմ ե՞րբ պատրաստ կ'ըլլայ արհեստական աչքս:

— Յուսամ երկու օրէն տեղը կը դնեմ:

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ Փոթեմքին և բժիշկին ձեռքը սեղմելէ ետք դէպի ննջատենեակին դուռը գնաց:

Եւ դեռ դուռը չբացած՝ բժիշկին դարձաւ ու փուր ժպիտով հարցուց.

— Անժել ու Արմանգոր «յաւիտեանս իրարու» կ'ըլլա՞ն:

— Անհամ պատմիչ մը պիտի ըլլամ եթէ վէպին վերջաւորութիւնը առաջուց յայտնեմ, հիմա իրարմէ բաժնուած են, վաղը չարունակութիւնը կ'իմանաք թէ ի՛նչ եղած է թագուհիէն յափշտակուած Արմանգորը:

Այս խօսքերը ըսելով պատուհանին առջև գնաց բժիշկը: Օղը հանդարտած էր: Պէսթալէզի իսկոյն Փոթեմքինի մօտեցաւ և ականջին փութաց.

— Վարը ծառաներուն մէջ դեղին զղեստով մէկը տեսայ:

Փոթեմքին պատուհանը գնաց և դուրս նայեցաւ:

— Ճարուհին է:

— Վստահ է՞ք:

— Այո՛, զգեստէն կը ճանչնամ:

— Եւ դուք բնաւ չէ՞ք ըսած իրեն որ դերին գոյնը նախանձի նշան է:

— Ո՛չ, և ոչ իսկ մտքէս անցած է: Այլապէս կատարինէ իր այս զգեստը չատ կը սիրէ:

Այս խօսքերն ըսելով իշխանը իր սենեակը քաշուեցաւ ու աթոռի մը վրայ ինկաւ. բժիշկին պատմութիւնը զինքը խղճահարած էր: Խորհելով որ քուէն իր ջգերը պիտի հանդարտեցնէ՝ իսկոյն հանուեցաւ ու անկողին մտաւ: Բանի մը լոպէ ետք արդէն քնացած էր:

Ճարօրինակ բան, այս գիշեր ալ նախորդին պէս, նորէն երազին մէջ էլիզապէթը իրեն մօտեցաւ մոխրագոյն զգեստով և անկողնին ծայրը նստելով Փոթեմքինի ձեռքը իր ձեռքին մէջ առաւ:

Փոթեմքին ա՛յնքան երջանիկ զգաց ինքզինքը որ չուզեց այս անուշ երազէն արթննալ և ուժով մը աղջկան ձեռքերը սեղմեց:

Ո՛հ եթէ այսպէս երազէ մինչև առտուն:

Էլիզապէթ երկար շոյեց սև մազերը, դէմքը դէմքին դրաւ և ակամջին փախաց:

«Վորոնդով էլիզապէթ, Փոթեմքին Ալէքսանդր յաւիտեան իրարու...»

Փոթեմքին ընդամտ արթնցաւ, կարծես սուր մը խրած ըլլային սրտին մէջ:

Այն վայրկեանին երբ էլիզապէթ այս խօսքերը փախաց իշխանին ականջին՝ սաքի ելաւ իս դէպի դուռը գնաց. Փոթեմքին զինքը սեմին վրայ նշմարելով՝

— Էլիզապէթ, դուցեք:

Ոչ ոք պատասխանեց:

Սարտաի մը իջաւ վրան. «Արդեօք այս պալատին մէջ գերբնական բանե՞ր կը պատահին» երազ էր, թէ իսկապէս ոգիներ կան հոտ Սատուած իմ, արդեօք էլիզապէթը մեռած եւ իրեն ուրուականը եկեր գիտ կը հարածէ՞...»

Արցունքը աչքերուն այսպէս կը խորհէր Փոթեմքին իսկոյն մոմը վառեց. իր սենեակին մէջ ոչ ոք կար: Սրտը գնաց և համոզուեցաւ որ ոչ մէկ օտարական կար հոն: Պատուհանները լաւ մը դռցուած էին, կ'երեի Պէսթալէզի բժիշկը գոցած է պառկելէն առաջ: Բժիշկին դուռն ալ գոցուած էր: Երբ սենեակը պիտի վերագառնար՝ տարօրինակ հեկեկում մը զարկաւ սկանջին: Հեկեկումը բժիշկին սենեակէն կու գար: «Արդեօք մէկը ներսը կու լա՞յ», Փոթեմքին դռան մօտեցաւ և սկսաւ մտիկ ընել:

Ներսէն հառաչանք, փղձկում լսեց, կարծես մէկը արցունքներու մէջ կը լողայ. . . իշխանը հանցաւ բժիշկին ձայնը. . .

Դրանք մօտեցաւ, յիտոյ անդրադառնալով
որ դրան հտեւէն մտիկ ընելը լաւ բան չէ՝ իս-
կոյն իր սենեակը վերադարձաւ ու ինքնիրեն
հարցուց. «Ի՞նչ պատճառ կրնայ ունենայ այս
դեղեցիկ բժիշկը այսպէս հառաչելու և լալու տը-
ղու մը պէտէ Արդեօք այս զուարթ դէմքին ե-
տեւ հոգեկան դառն ցաւեր պահուըտած են:
Բարի Աստուածը ժպտը անոր համար տուած է
որ մարդիկ ծածկե՞ն իրենց վիշտերը: Ուրեմն
ինքն ալ անբախտ է. . . Կ'երեւի աշխարհի վրայ
կատարեալ երջանիկ մարդ չկայ:

Այսպիսի մտածումներով Փոթեմքին քնա-
ցաւ:

5

ՀԱՅԿԱՆ ԿԱՐԱՊ ԴԻՐԵԼ

Red. „ERG.IIR“

Fiu noasa (Jul. Ciuc)

2013

23546

